

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΠΜΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε.

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διπλωματική εργασία

ΕΘΝΙΚΗ ΥΠΑΓΩΓΗ/ΤΑΥΤΟΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ:
Ο ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ
ΓΕΝΙΑΣ

Παντελία Λάρδη

A.M. 35053

Εποπτεύοντες καθηγητές

Νικόλας Χρηστάκης

Νίκος Μποζατζής

Αθήνα 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Γράφοντας αυτές τις γραμμές, η προσπάθεια αυτή έφτασε στο τέλος της ή σε μια «νέα» αφετηρία ενδεχομένως. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Νίκο Μποζατζή για την πολύτιμη βοήθειά του, τις συμβουλές και τις γνώσεις του, που ακούραστα μου παρείχε. Τον καθηγητή Νικόλα Χρηστάκη για την ηθική υποστήριξη και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε. Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες που με εμπιστεύτηκαν, μου διηγήθηκαν την ιστορία τους και βοήθησαν ποικιλοτρόπως σε αυτή την ερευνητική αναζήτηση. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και τους φίλους μου για την αμέριστη κατανόηση και υποστήριξή τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	9
1.1.Η έννοια του έθνους.....	9
1.2.Εθνική ταυτότητα	10
1.3.Πολιτισμική ταυτότητα.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ, Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	19
2.1.Περί μετανάστευσης – ιστορικές και κοινωνικές αναφορές	19
2.2.Η μεταναστευτική κίνηση προς την Ελλάδα	21
2.3.Η μετανάστευση από την Αλβανία.....	23
2.4.Η εννοιολόγηση της β' γενιάς μεταναστών	25
2.5.Κοινωνικές έρευνες για τη β' γενιά μεταναστών στην Ελλάδα. Κριτική ανασκόπηση	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΛΟΓΟΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ: ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ	34
3.1.Η στροφή στο λόγο στην Κοινωνική Ψυχολογία	34
3.2.Ανάλυση Λόγου στην Κοινωνική Ψυχολογία: Οι κομβικές έννοιες της «λειτουργίας», της «μεταβλητότητας», της «κατασκευής» και των «ερμηνευτικών ρεπερτορίων»	37
3.3.Λογοψυχολογία: Το μοντέλο λογο-δράσης των Edwards και Potter	40
3.4.Η Κριτική Λογοκοινωνιοψυχολογία	43
3.5.Ιδεολογικά Διλήμματα.....	44
3.6.Θέσεις Υποκειμένου – Τοποθέτηση	45
3.7.Σκοπός της έρευνας – ερευνητικά ερωτήματα	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	49
1.Μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας	49
2.Συμμετέχοντες/ συμμετέχουσες	50
3.Υλικό – οδηγός συνέντευξης.....	50
4.Σχεδιασμός – διαδικασία.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ «ΜΙΛΟΥΝ» ΓΙΑ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥΣ. ΕΚΔΟΧΕΣ ΤΟΥ «ΕΔΩ» ΚΑΙ ΤΟΥ «ΕΚΕΙ»	53

1.Εισαγωγή.....	53
2.ΟΙ ΟΜΙΛΗΤΕΣ ΜΑΣ «ΣΥΣΤΗΝΟΥΝ» ΤΗΝ ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥΣ: ΕΚΔΟΧΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	54
2.1.Αλβανία ως χώρα με ελλιπείς υποδομές	54
2.2.Αλβανία ως χώρα με υποδεέστερη κουλτούρα	59
2.3.Αλβανία ως χώρα με συντηρητικές αρχές.....	67
2.4.Αλβανία ως «κατάλληλος» τόπος διαμονής	73
3.ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ: ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΜΕ ΔΥΟ ΣΤΑΘΜΟΥΣ.....	75
3.1.Η «ανεπτυγμένη» Ελλάδα και η «αναπτυσσόμενη» Αλβανία. Σύγκριση με όρους υποδομών	76
3.2.Η κουλτούρα και η παιδεία ως στοιχείο της νεωτερικότητας	81
3.3.Η νοοτροπία «εδώ» και η νοοτροπία «εκεί», συγκρίνοντας με όρους εθνικούς.....	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : ΣΥΖΗΤΗΣΗ	88
1.Περιορισμοί παρούσας έρευνας – νέα ερωτήματα.....	93
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	105
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.....	108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.....	109

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μετανάστευση συνηθίζεται να παρουσιάζεται στη χώρα υποδοχής ως «πρόβλημα» που «απειλεί» την εθνική ομοιογένεια της εκάστοτε χώρας. Ο μετανάστης δεν αντιμετωπίζεται ως άτομο το οποίο έχει βιώσει δυσκολίες στον αγώνα για την διεκδίκηση μιας καλύτερης ζωής, παρά υποδεικνύεται και συχνά στοχοποιείται με βάση την εθνική του καταγωγή. Ένα από τα ζητήματα που προκύπτουν είναι ότι η στοχοποίηση αυτή ενδεχομένως αφορά άτομα τα οποία δεν προέρχονται από τις «ανεπτυγμένες» και συμβολικά «ανώτερες» κοινωνίες της Δύσης και έτσι συντηρείται η ιεραρχία των εθνών. Στην παρούσα έρευνα, οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες, οι οποίοι/ες είναι μετανάστες δεύτερης γενιάς από την Αλβανία, καλούνται να περιγράψουν τις εμπειρίες τους, την ζωή τους, την καθημερινότητα τους και μέσα από την διήγηση αυτή κατασκευάζουν εκδοχές του κοινωνικού κόσμου. Μέσα σε αυτές τις εκδοχές του κοινωνικού κόσμου, ορίζουν την ταυτότητά τους και αυτοτοποθετούνται μέσα στον ιεραρχημένο κόσμο των εθνών. Υπό το πρίσμα των θεωριών της Ανάλυσης Λόγου της Κριτικής Κοινωνικής Ψυχολογίας θα επιχειρηθεί να αναδειχθούν οι ρητορικές κατασκευές της Αλβανίας και της Ελλάδας, λαμβάνοντας ως βασική παράμετρο ότι «ο λόγος κάνει πράγματα». Οι κατασκευές αυτές αποτελούν κομβικά ζητήματα για τα άτομα, τα οποία τις χρησιμοποιούν για να διαχειριστούν ζητήματα λογοδοσίας, αναπαράστασης της καθημερινής κοινωνικής τους ζωής και διαχείρισης ταυτοτικών ζητημάτων στο «εδώ» και στο «εκεί».

Λέξεις Κλειδιά: Αλβανοί Μετανάστες Δεύτερης Γενιάς, Ανάλυση Λόγου, Εθνική Ταυτότητα, Εθνική Υπαγωγή, Κοινωνική Ψυχολογία, Μετανάστευση.

ABSTRACT

In public discourses, migration is often treated as a ‘problem’ that ‘threatens’ national homogeneity and the national order of things. In such accounts, immigrants are not treated as individuals that have faced tremendous difficulties in pursuing a better life but, instead, they are often singled-out and targeted on the basis of their ethnic origin. One of the emerging social theoretical issues relates to the fact that this targeting, more often than not, concerns individuals that do not originate from ‘developed’ nation-States of the West and, thus, it may be seen as contributing to the maintenance and reproduction of symbolic hierarchies running through the world of nations. In this research, the participants, second generation Albanian immigrants, describe their experiences, their everyday lives constructing occasioned versions of social world. Within these constructions, identities are being mobilized as well as individual placements within an ideological, hierarchical imagery of the world of nations. Drawing upon the discursive turn in social psychology, we shall shed light to the participants’ discursive constructions of Albania and Greece, exemplifying ways in which their discourse constructs social reality. Such constructions are essential for the individuals in order to manage accountability issues and representations of everyday life in “here” and “there”.

Key Words: Discursive Psychology, Social Psychology, Migration, National identity, Nationhood, Second generation Albanian immigrants.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μετανάστευση είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο τόσο για την χώρα υποδοχής όσο και για την χώρα καταγωγής. Ζητήματα τα οποία αφορούν νομοθετικά πλαίσια, την μεταναστευτική πολιτική, την αφομοίωση των μεταναστών από την χώρα υποδοχής, τις ψυχολογικές επιπτώσεις της μετανάστευσης, τις εθνικές και πολιτισμικές ταυτότητες, οι διακρίσεις, τον ρατσισμό, τα εργασιακά και ανθρώπινα δικαιώματα είναι μερικά από τα ερευνητικά πεδία που έχουν τεθεί υπό διερεύνηση από τις κοινωνικές επιστήμες. Ακόμη, με τα τελευταία γεγονότα που διαδραματίζονται στις Η.Π.Α. με την εκλογή του Τραμπ και την αντιμεταναστευτική πολιτική του, υπογραμμίζεται η διαχρονικότητα του φαινομένου και η ανάγκη να δοθούν «λύσεις» και απαντήσεις αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και να τονιστεί ότι η μετανάστευση δεν είναι μια εγκληματική πράξη αλλά ανθρώπινη ανάγκη. Το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι πρωτίστως πολιτικό και οικονομικό φαινόμενο και οι προεκτάσεις έχουν αντίκτυπο στον κοινωνικό ιστό.

Την τελευταία εικοσαετία η Ελλάδα δέχτηκε ένα μεγάλο μεταναστευτικό κύμα από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Αλβανίας και τα τελευταία δυο χρόνια τις προσφυγικές ροές από την Ασία. Η ελληνική πολιτεία δεν ήταν (και δεν είναι) έτοιμη να δεχτεί το κύμα μετανάστευσης και ακολούθησαν κάποια αργοπορημένα βήματα στην μεταναστευτική πολιτική της. Η αλβανική μεταναστευτική κοινότητα αποτελεί την μεγαλύτερη στην Ελλάδα. Οι λόγοι μετανάστευσης των Αλβανών αφορούσαν κυρίως οικονομικά και πολιτικά ζητήματα καθώς μετά την κατάρρευση του καθεστώτος πολλοί Αλβανοί αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής.

Η παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρεί να μελετήσει τις κατασκευές της εθνικότητας μέσα στο λόγο των μεταναστών δεύτερης γενιάς. Το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στους μετανάστες δεύτερης γενιάς καθώς είναι εκτεθειμένοι σε δυο εθνικές ομάδες και σε δυο πολιτισμικές κουλτούρες, συγκεκριμένα στην αλβανική και στην ελληνική. Οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες μιλούν για τις εμπειρίες τους στο «εδώ/Ελλάδα» και στο «εκεί/Αλβανία» και αφηγούνται την ζωή και την καθημερινότητά τους. Το ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε προς διερεύνηση ήταν πώς οι μετανάστες δεύτερης γενιάς διαχειρίζονται ζητήματα εθνικής υπαγωγής και εθνικής ταυτότητας και συγκεκριμένα ποιες είναι οι κατασκευές που χρησιμοποιούν

για να περιγράψουν την Αλβανία, ποιες για την Ελλάδα και που οι ίδιοι τοποθετούν τον εαυτό τους. Η παρούσα έρευνα εξετάστηκε υπό το πρίσμα της κοινωνικής ψυχολογίας καθώς είναι το πεδίο έρευνας που εστιάζει στις δραστηριότητες που υφαίνουν τον κοινωνικό ιστό και όχι στο άτομο αυτό καθ'εαυτό. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία της ανάλυσης λόγου στην κοινωνική ψυχολογία η οποία κρίθηκε κατάλληλη για να εξετάσει το συγκεκριμένο ζήτημα καθώς «ο λόγος κάνει πράγματα». Η αναζήτηση δεν αφορούσε ψυχολογικές οντότητες της μεταναστευτικής εμπειρίας αλλά η έμφαση δόθηκε στον τρόπο που τα άτομα κατασκευάζουν τον κοινωνικό τους κόσμο και το πολιτισμικό τους περιβάλλον (Edwards & Potter, 1992, Potter & Wetherell, 2007). Ο σκοπός ήταν να διερευνηθούν οι ρητορικές κατασκευές της Αλβανίας και της Ελλάδας και να αναζητηθούν οι ταυτοτικές αναφορές μέσω των μετατοπίσεων των θέσεων υποκειμένου των ομιλητών.

Η ερευνητική εργασία αποτελείται από τρία μέρη. Το πρώτο μέρος είναι το θεωρητικό πλαίσιο και απαρτίζεται από τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο εισάγει την έννοια του έθνους και πραγματοποιείται μια εννοιολογική αναδρομή από ιστορικής σκοπιάς για το πώς συστάθηκε η έννοια του έθνους και η ιδεολογία του εθνικισμού. Κρίθηκε σκόπιμο να τονιστεί ότι το έθνος είναι μια νεωτερική κατασκευή και όχι μια αυθύπαρκτη, προαιώνια ιστορική οντότητα ώστε να διευκρινιστεί ότι και η εθνική ταυτότητα είναι μια κοινωνική κατασκευή. Στη συνέχεια, έγινε αναφορά στην Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας και του Κοινότοπου Εθνικισμού ώστε να αναδειχθούν οι συνιστώσες της εθνικής ταυτότητας. Τα άτομα κατασκευάζουν και νοηματοδοτούν τον κοινωνικό τους κόσμο, δρουν εντός κοινωνικών πλαισίων, εντάσσονται σε ομάδες και όριζουν με βάση την ταυτότητα που υιοθέτησαν την «αντιθετική εξωομάδα». Ο Κοινότοπος Εθνικισμός (Billig, 1995) εισάγει την προβληματική ότι η εθνικότητα υπενθυμίζεται μέσα από τα σύμβολα, το λόγο στην καθημερινότητα των ατόμων κι αυτό γίνεται με επιδέξιο και υπόρρητο τρόπο. Τέλος, θα συζητηθεί η συνεισφορά του ερευνητικού πεδίου της διασποράς, στο ζήτημα της επιπολιτισμοποίησης και στους λόγους οι οποίοι επηρεάζουν την αφομοίωση των μεταναστών και της συγκρότησης της πολιτισμικής/υβριδικής τους ταυτότητας. Το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στο φαινόμενο της μετανάστευσης και απαρτίζεται από πέντε ενότητες. Η πρώτη ενότητα εισάγει το ζήτημα της μετανάστευσης ως ένα διαχρονικό φαινόμενο μέσα από ιστορικές αναφορές. Η δεύτερη ενότητα επικεντρώνεται στην μετανάστευση προς την

Ελλάδα την τελευταία εικοσαετία και η τρίτη ενότητα πραγματεύεται την μετανάστευση των Αλβανών και δίνονται κάποια ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία. Η τέταρτη ενότητα ασχολείται με την εννοιολόγηση του όρου «μετανάστες δεύτερης γενιάς» στις κοινωνικές επιστήμες και η τελευταία ενότητα περιέχει την βιβλιογραφική επισκόπηση των πρόσφατων έρευνων που έχουν διεξαχθεί από τους Έλληνες ερευνητές. Ο σκοπός αυτού του κεφαλαίου ήταν να προσεγγιστεί το ζήτημα της μετανάστευσης ιστορικά και κοινωνικά και επιπλέον, να δοθεί η εικόνα του τι σημαίνει να είσαι μετανάστης δεύτερης γενιάς από την Αλβανία στην ελληνική κοινωνία. Η τρίτη ενότητα αφορά την Κριτική Κοινωνική Λογοψυχολογία (Edley, 2011, Edwards & Potter, 1992, Potter & Wetherell, 2007, Wetherell, 1998,). Η πρώτη υποενότητα αφορά την ανάγκη που προέκυψε στους κοινωνιοψυχολογικούς κόλπους για μια στροφή στο λόγο. Στην συνέχεια αναλύονται οι κομβικές έννοιες της «λειτουργίας», της «μεταβλητότητας», της «κατασκευής» και των «ερμηνευτικών ρεπερτορίων». Στην τρίτη υποενότητα αναφέρεται το μοντέλο λογο-δράσης των Edwards και Potter και τις ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονότικότητας. Τέλος, αναφέρεται η μεθοδολογική προσέγγιση της Κριτικής Κοινωνικής Λογοψυχολογίας, που θα χρησιμοποιηθεί στην παρούσα έρευνα και η οποία απαρτίζεται από τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια, το μοντέλο λογο-δράσης, τα ιδεολογικά διλήμματα και τις θέσεις υποκειμένου.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στην μεθοδολογία της έρευνας. Αρχικά αναφέρονται ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η παρούσα εργασία καθώς και η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε. Η δεύτερη υποενότητα αναφέρεται στους συμμετέχοντες και στον τρόπο επιλογής τους. Στην τρίτη ενότητα αναλύεται ο οδηγός συνέντευξης και η τελευταία ενότητα αφορά το σχεδιασμό και την διαδικασία της έρευνας.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας εμπεριέχεται η ανάλυση της έρευνας και η συζήτηση η οποία αφορά τα ευρήματα της έρευνας σε συνδιασμό με το θεωρητικό πλαίσιο. Τέλος, αναφέρονται οι περιορισμοί της έρευνας καθώς και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1.1.Η έννοια του έθνους

Ο Ρενάν (1882) είχε υποστηρίξει πως για τη δημιουργία του έθνους είναι απαραίτητη η λήθη και η ιστορική πλάνη. Η πρώτη φορά που γίνεται αναφορά της έννοιας του έθνους είναι το 1780 στην «Εγκυκλοπαίδεια» των Diderot και D' Alembert. Όπως αναφέρει και ο Hobsbawm (1990), η λέξη εθνικισμός πρωτοσυναντάται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα για να περιγράψει ομάδες δεξιών ιδεολόγων στη Γαλλία και την Ιταλία, που κράδαιναν με πάθος την εθνική σημαία ενάντια σε ξένους, φιλελεύθερους και σοσιαλιστές, και υποστήριζαν το είδος της επιθετικής επέκτασης του δικού τους κράτους. Τα έθνη λοιπόν, δεν είναι προαιώνια, παρά είναι μια νεωτερική κατασκευή.

Την περίοδο μεταξύ 1830 και 1871 ιδρύθηκαν ή αναγνωρίστηκαν πολλά νέα κράτη όπως η Γερμανία, η Ιταλία, το Βέλγιο, η Ελλάδα, η Σερβία και η Ρουμανία. Τα χαρακτηριστικά για την ίδρυση ενός έθνους κράτους ήταν η κοινή γλώσσα, η θρησκεία, η φυλή, τα γεωγραφικά όρια και τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα (αρχή της αυτοδιάθεσης). Ο Ρενάν στην διάλεξη του το 1880 στη Σορβόνη, αναφέρει ότι το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό για τη σύσταση ενός νέου έθνους-κράτους είναι η βούληση, η θέληση δηλαδή του να ανήκει ένα άτομο σε ένα έθνος. Κυρίως όμως, το έθνος ορίζεται με αναφορά στην εθνότητα και πολύ περισσότερο με αναφορά στη γλώσσα. Ο εθνικισμός είναι αυτός που συγκροτεί τα έθνη και όχι το αντίστροφο.

Ακόμη, υπάρχουν πολλών ειδών έθνη. Έθνη τα οποία ήταν εδραιωμένα πολιτικά (Ηνωμένο Βασίλειο), έθνη τα οποία στηρίχτηκαν στο κοινό τους πολίτευμα (Γαλλία) και έθνη τα οποία προήλθαν από την συνένωση μικρότερων κρατιδίων (Γερμανία). Αυτά τα κράτη καλούνταν να δημιουργήσουν μια κοινή, ηρωική ιστορία, να «χτίσουν» ένα παρελθόν και να δημιουργήσουν εθνικά σύμβολα τα οποία θα υπενθυμίζουν την υπαγωγή στην εθνική ομάδα και θα προσδιορίζουν την εθνική

ταυτότητα (Haste, 2005). Οι κοινές μνήμες που είναι απαραίτητες για την σύσταση του έθνους-κράτους οργανώνονται μέσα από την επαναληψιμότητα κοινών πρακτικών οι οποίες παράγουν κοινές συνήθειες και μνήμες (Ψαρρού, 2005). Τα μνημεία, τα μουσεία, οι εθνικές γιορτές συντηρούν την συλλογική μνήμη και δημιουργούν εθνικούς δεσμούς με τους πολίτες.

Ο Gellner, (1992), υποστηρίζει πως ο εθνικισμός επινοεί έθνη εκεί που δεν υπάρχουν, δηλαδή ότι ο εθνικισμός είναι υπεύθυνος για την δημιουργία των εθνών. Ο Billig (1995), υποστηρίζει πως η σύνδεση των δυο εννοιολογήσεων του έθνους κράτους, δηλαδή η έννοια του έθνους ως πολιτική ταύτιση και η εδαφική έκταση με καθορισμένη αρχή και τέλος, αντανakλά την γενική ιδεολογία του εθνικισμού. Ο Anderson (1997), αναφέρεται στα τρία παράδοξα του εθνικισμού τα οποία έχουν να κάνουν με την αντικειμενική νεωτερικότητα των εθνών σε αντίθεση με την υποκειμενική παλαιότητά τους που υποστηρίζει η εθνικιστική ιδεολογία. Δεύτερον, την καθολικότητα της εθνικότητας όπου το κάθε άτομο δεν νοείται να μην ανήκει σε κάποιο έθνος και τέλος, την πολιτική δύναμη που ασκεί η ιδεολογία του εθνικισμού αν και διακρίνεται από φιλοσοφική φτώχεια και ανακολουθία.

Ο εθνικισμός είναι η ιδεολογία του έθνους κράτους, που δημιουργεί την αίσθηση του ανήκειν στους πολίτες και την κατοχή μιας προκαθορισμένης εθνικής ταυτότητας. Η εθνική ταυτότητα είναι υπεύθυνη για την δημιουργία αντιθετικής σχέσης με τον «Άλλον», ο οποίος είναι κάτοικος άλλου έθνους-κράτους με άλλες εθνικές υποχρεώσεις κι αυτό είναι αρκετό, για να συντηρηθούν οι διακρίσεις.

1.2.Εθνική Ταυτότητα

Στην προηγούμενη ενότητα έγινε αναφορά του έθνους και του εθνικισμού που αποτελούν τις δυο βασικές έννοιες για την κατανόηση της εθνικής ταυτότητας. Οι κάτοικοι ενός κράτους οι οποίοι μοιράζονται κοινούς μύθους, κοινές ιστορικές μνήμες, κοινή γλώσσα, κοινό γεωγραφικό τόπο, ορίζονται κατά τον Smith (1991), ως άτομα με κοινή εθνική ταυτότητα. Αυτές οι έννοιες έχουν στρέψει το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημών στην αποσαφήνιση της εθνικής ταυτότητας. Τα άτομα αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως μέλη μιας εθνικής ομάδας όπου όλοι έχουν ως κοινό σημείο, την εθνική τους ταυτότητα. Φαινόμενα όπως ο ρατσισμός, η προκατάληψη και τα στερεότυπα έχουν προκύψει από τις σχέσεις των διάφορων εθνοτικών ομάδων και των συγκρούσεων τους. Το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής

ψυχολογίας έχει ασχοληθεί με ζητήματα διομαδικών σχέσεων και συγκρούσεων. Συγκεκριμένα, η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας των Tajfel και Turner (Wetherell, 2004) είναι πολύ σημαντική στην κοινωνική ψυχολογία καθώς, επιχειρεί να κατανοήσει τις ρίζες του εθνοκεντρισμού, της προκατάληψης και των διακρίσεων.

Τα άτομα αυτοπροσδιορίζονται ανάλογα με το κοινωνικό τους πλαίσιο και το περιβάλλον στο οποίο ανήκουν. Οι θεωρητικοί της κοινωνικής ταυτότητας πιστεύουν ότι οι διομαδικές σχέσεις και η συμπεριφορά οφείλονται στο γνωστικό επαναπροσδιορισμό του εαυτού σύμφωνα με την ένταξη τους σε διάφορες κοινωνικές ομάδες (Χρυσόχου, 2005). Το πρώτο στάδιο της θεωρίας είναι η *κοινωνική κατηγοριοποίηση*. Οι κοινωνικές κατηγορίες ή οι ομαδικές κατηγορίες λειτουργούν ως πλαίσιο που μέσω αυτού το άτομο κατανοεί την κοινωνία, τον εαυτό του, τους άλλους και αντιλαμβάνεται την προσδοκώμενη συμπεριφορά που οφείλει να έχει εντός του εκάστοτε κοινωνικού πλαισίου. Οι κατηγορίες αυτές δεν προκύπτουν αυθόρμητα, δεν είναι εγγενείς, αλλά είναι συναινετικές και κοινωνικά κατασκευασμένες (Wetherell, 2004). Ο Tajfel αναφέρεται στην «αντιληπτική πλάνη». Ο διαχωρισμός των ομάδων επιτυγχάνεται υπερτονίζοντας τις ομοιότητες της ενδοομάδας και τις διαφορές με την εξωομάδα. Προκύπτει λοιπόν, μια συσπείρωση των ατόμων στην ομάδα και συγχρόνως αντιμετωπίζουν την εξω-ομάδα βάση διαφορών.

Το δεύτερο στάδιο είναι η *κοινωνική ταύτιση*. Οι Tajfel και Turner υποστηρίζουν ότι οι κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις αλλάζουν τους αυτό-ορισμούς και δημιουργούν ένα αξιακό σύστημα. Το άτομο το οποίο ανήκει σε μια κατηγοριοποίηση προσλαμβάνεται και από τους άλλους και από τον ίδιο του τον εαυτό ως μέλος της ομάδας και υιοθετεί μια συγκεκριμένη ταυτότητα (Wetherell, 2004). Η κοινωνική ταύτιση είναι ο τρόπος που αξιολογούμε τον εαυτό μας, τους άλλους και διασφαλίζει μια αίσθηση γνώσης και τάξης μέσα στον κοινωνικό ιστό.

Το τρίτο και τελευταίο στάδιο είναι η *κοινωνική σύγκριση*. Τα άτομα τα οποία υπάγονται σε ομάδες θα πρέπει να έχουν μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους και για την ομάδα στην οποία ανήκουν. Οι Tajfel και Turner ισχυρίζονται ότι αυτή η σύνδεση ανάμεσα στην θετική άποψη για τον εαυτό (ατομική αυτοεκτίμηση) και την ομάδα (ομαδική αυτοεκτίμηση), είναι σημαντική για την κατανόηση των διομαδικών διακρίσεων και της διομαδικής εχθρότητας. Οι ομάδες προσπαθώντας να εξασφαλίσουν μια θετική αυτοεικόνα, συγκρίνονται με άλλες ομάδες, κι έτσι οδηγούνται αναπόφευκτα στον διομαδικό ανταγωνισμό, ώστε η κάθε ομάδα να

εγκαθιδρύσει αξιακή διαφοροποίηση ανάμεσα στον εαυτό της και την άλλη ομάδα (Wetherell, 2004). Τα μέλη των ομάδων θα έρθουν σε σύγκρουση με τα μέλη της άλλης ομάδας έστω και μόνο για να προστατέψουν το κύρος τους και να υπερισχύσουν έναντι της άλλης ομάδας (Wetherell, 2004). Οι Turner, Hogg, Oakes, Reicher, Wetherell, (1987) μετασχηματίζουν την θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας σε θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης, όπου υποστηρίζουν πως η ένταξη στην ομάδα έχει αξία για τα ίδια τα μέλη να δημιουργήσουν μια θετική αυτοεικόνα. Για να διατηρηθεί η αυτοεκτίμηση της ομάδας και η θετική αυτοεικόνα, προχωρούν σε διακρίσεις με τις εξω-ομάδες. Ωστόσο, και οι δυο θεωρίες επικεντρώνονται στα στερεότυπα που αποδίδονται στην εξωομάδα και στην ενδοομάδα. Μια δεύτερη προβληματική στην χρήση της θεωρίας για την ερμηνεία της εθνικής ταυτότητας, που αναφέρει ο Μποζατζής (2005-α, σελ. 365) παραπέμποντας στον Billig (1995) είναι ότι «*η εθνική ταυτότητα και η εθνική ταύτιση εξισώνονται λειτουργικά με κάθε άλλη ομαδική ταυτότητα και ομαδική ταύτιση*».

Ο Billig (1995), στρέφει το ενδιαφέρον του στην εθνική ταυτότητα και τον εθνικισμό προχωρώντας την κοινωνιοψυχολογική σκέψη ένα βήμα παρακάτω με τον *Κοινότοπο Εθνικισμό*. Το περιεχόμενο του κοινότοπου εθνικισμού βασίζεται στην παρατήρηση του Billig ότι οι σύγχρονοι κοινωνικοί επιστήμονες τείνουν να αγνοούν, ή να ξεχνούν, την πανταχού παρούσα εθνική υπενθύμιση η οποία βρίσκεται ενσωματωμένη στο γνωστό κοινωνικό περιβάλλον τους. Νομίζουν ότι βλέπουν κοινωνία ενώ στην ουσία αυτό που βλέπουν πρόκειται για εθνική κουλτούρα. Ενώ οι δυτικές κοινωνίες αναπαράγονται καθημερινά ως έθνη κράτη, οι διαδικασίες αυτής της αναπαραγωγής φαίνεται να περνούν επιστημονικά απαρατήρητες (μεθοδολογικός εθνικισμός Wimmer & Shiller, 2002).

Ο Billig, υποστηρίζει πως οι εθνικές κατηγοριοποιήσεις δεν αναδεικνύουν και δεν επεξηγούν το κατηγορήμα «εθνικό» και πως αυτό αποτελεί από μόνο του μια κατηγορία. Ακόμη, οι εθνικές κατηγοριοποιήσεις δεν προβαίνουν στην επεξήγηση της φυσικοποίησης του «εθνικού» όπως λαμβάνει χώρα στην καθημερινότητα. Ο «κοινότοπος» εθνικισμός είναι οι καθημερινές αναπαραγωγές πρακτικών, πεποιθήσεων και ιδεολογικών έξεων μέσα στα εγκαθιδρυμένα έθνη-κράτη της Δύσης για να υπενθυμίζουν στους πολίτες τους την εθνική τους υπόσταση. Ο εθνικισμός αναπαράγεται και φυσικοποιείται στην καθημερινότητα, μετασχηματίζοντας τους πολίτες σε πολίτες του έθνους μέσω καθημερινών πρακτικών και συνηθειών.

Ο Billig, για να ορίσει το πώς επιτυγχάνεται η υπενθύμιση της εθνικής υπόστασης, εισάγει την θεωρία του για τις «σημαίες» που κυματίζουν(flagging) και αυτές που δεν κυματίζουν. Οι σημαίες λειτουργούν ως κωδικοποιημένα σύμβολα (ή μηνύματα), που υπενθυμίζουν την έννοια του έθνους, όπως για παράδειγμα το νόμισμα κ.ο.κ. Όπως υποστηρίζει ο Billig, η διαλεκτική της ενθύμησης και της λήθης που περιέχει η έννοια του κοινότοπου εθνικισμού είναι ριζωμένη σε καθημερινές πρακτικές και συνήθειες. Οι πολίτες των καθιερωμένων εθνικών κρατών έρχονται συνεχώς αντιμέτωποι με δεκάδες εθνικές σημαίες οι οποίες δεν κυματίζουν αλλά, λειτουργούν μέσα από την διαλεκτική της ξεχασμένης ενθύμησης (enhabitation). Η ιδέα της εθνικής υπαγωγής συντηρείται στη ροή της καθημερινής ζωής, σχεδόν ασυνείδητα και υπενθυμίζεται στην καθημερινότητα υπόρρητα. Μερικές φορές, η διαλεκτική αυτή εμφανίζεται και «επίσημα», όπως σε τελετές και εκδηλώσεις μνήμης, διακόπτοντας την περιστασιακή ροή της καθημερινής ζωής. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι πολίτες μπορούν να αναγνωρίζουν τον εαυτό τους συνειδητά, ως πολίτες αυτής της χώρας.

Στο επίπεδο της γλώσσας εμπεριέχονται μεταφορικές «σημαίες» οι οποίες δεν «κυματίζουν», δεν υπενθυμίζουν συνειδητά την εθνική υπαγωγή, αλλά την συντηρούν (ενδεικτικότητα), όπως για παράδειγμα τα οριστικά άρθρα («η»), οι προσωπικές αντωνυμίες («εμείς»/ «αυτοί») και τα τοπικά επιρρήματα («εδώ») τα οποία λειτουργούν στο πλαίσιο του «εδώ και τώρα». Αποκτούν δηλαδή «εθνικό» νόημα μέσα από τα συμφραζόμενα και σε απόλυτα περιστασιοποιημένες καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Επιπλέον, και στο λόγο των Μ.Μ.Ε. και στον πολιτικό λόγο, η γλώσσα σε αντίστοιχες περιστάσεις φορτίζεται εθνικά, η οποία περιγράφει και μεταφέρει εικόνες των εθνικών υποκειμένων και της εθνικής πατρίδας. Ένα παράδειγμα το οποίο είναι ενδεικτικό, είναι το δελτίο καιρού στην τηλεόραση το οποίο μας εγκαλεί σε μία διεργασία ενθύμησης της εθνικής μας υπόστασης. Ο καιρός για την Ελλάδα και ο καιρός στο εξω-τερικό.

Ο Billig αναφέρεται σε εκείνο το ηγεμονικό μοτίβο κατά το οποίο ο εθνικισμός της Δύσης έχει «πολιτογραφηθεί» μέσα από μία νέα σημασιολογία που αναφέρεται όχι σε έθνη αλλά σε «κοινωνία» πολιτών, ενώ ο εθνικισμός των «Άλλων» της Ανατολής/μη-Δύσης ερμηνεύεται ως ένα καταστροφικό και παράλογο φαινόμενο. Αυτό όμως ακριβώς το αντιθετικό δίπολο του «Εμείς» και «Αυτοί» είναι που τείνει να υπερ-τονίζει την ύπαρξη μιας εθνικής ταυτότητας. Χωρίς την ύπαρξη των «Άλλων», δεν μπορεί να υπάρξει και ο ετεροπροσδιορισμός της προσωπικής εθνικής

ταυτότητας. Ο τρόπος ομιλίας για τον εαυτό και τον Άλλον, ορίζει την θέση του ατόμου εντός του κόσμου των εθνών.

Ο εθνικισμός, δεν μιλάει μια ξεκάθαρη γλώσσα, αλλά χρησιμοποιεί την ηγεμονική γλώσσα υποστηρίζοντας την υπεροχή της εθνικής ταυτότητας έναντι των άλλων ταυτοτήτων. Η καθημερινή υπενθύμιση της εθνικής υπαγωγής επιτυγχάνει την ενθύμηση της εθνικής ταυτότητας των ατόμων. Στο προσκήνιο εμφανίζεται καθημερινά το «εμείς» το οποίο δεν είναι μόνο η υπενθύμιση της ενδο-ομάδας αλλά και η διάκριση που επιτυγχάνεται για οποιαδήποτε άλλη έξω-ομάδα. Η εθνική ταυτότητα είναι μια βαθιά ριζωμένη επινόηση στην δόμηση του νεωτερικού κοινωνικού κόσμου, που αναπαράγει ηγεμονικές ιδεολογίες και είναι υπεύθυνη για την κοινωνική αδικία μεταξύ των ανθρώπων.

1.3. Πολιτισμική Ταυτότητα

Το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει μελετηθεί από διάφορες κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και από την ψυχολογία συγκεκριμένα. Η αφομοίωση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, οι εθνικές ταυτότητες και η πολύ-πολιτισμικότητα είναι ζητήματα που έχουν απασχολήσει την κοινωνιοψυχολογία. Το μοντέλο του Berry (2001) είναι από τις πιο γνωστές θεωρίες στην παραδοσιακή κοινωνική ψυχολογία και εστιάζει στις στάσεις και τις στρατηγικές επιπολιτισμού που ακολουθούν οι μετανάστες στις χώρες υποδοχής. Το μοντέλο είναι δυσδιάστατο και εξαρτάται από την επιλογή των μεταναστών αναφορικά με την στάση που θα κρατήσουν στο νέο περιβάλλον (Berry, Phinney, Sam, Vedder, 2006). Η μια διάσταση αφορά την επιδίωξη των μεταναστών στην διατήρηση των στοιχείων του πολιτισμού τους, και η δεύτερη διάσταση χαρακτηρίζεται από την θέληση να δημιουργήσουν επαφές με άτομα από την χώρα υποδοχής (Berry, et al., 2006). Ο Berry (2001) αναφέρει τέσσερις στρατηγικές που ακολουθούν τα άτομα στο νέο περιβάλλον και είναι η εναρμόνιση, η αφομοίωση, ο διαχωρισμός και η περιθωριοποίηση. Στην συνέχεια αναφέρει πως οι επιλογές των μεταναστών εξαρτώνται από τις επιλογές που επιτρέπει η χώρα υποδοχής. Οι στρατηγικές αυτές είναι τέσσερις και είναι ο πολύ-πολιτισμός όπου η χώρα υποδοχής αποδέχεται τον πολιτισμό των μεταναστών, η «νέα ταυτότητα» (melting pot) όπου αντιστοιχεί στην πλήρη αφομοίωση καθώς δημιουργείται μια καινούρια ταυτότητα των ατόμων των πολιτισμικών ομάδων, ο διαχωρισμός όπου επιτρέπεται η διατήρηση των

πολιτισμικών στοιχείων αλλά οι μετανάστες βιώνουν την απομόνωση από την κοινωνία και τέλος, η περιθωριοποίηση όπου ακολουθούνται στρατηγικές αφομοίωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού αλλά παράλληλα επιδιώκεται και ο αποκλεισμός τους (Berry, 2001, Berry et al., 2006). Το μοντέλο του Berry βρήκε πολλούς υποστηρικτές που προσπάθησαν να επεκτείνουν την αρχική θεωρία όπως για παράδειγμα οι Bourhis, Moise, Perreault, και Senecal (1997) που ανέπτυξαν το Αλληλεπιδραστικό Μοντέλο Επιπολιτισμού (Interactive Acculturation Model), το μοντέλο Συμφωνίας του Επιπολιτισμού (Concordance Model of acculturation) από τους Piontkowski, Rohmann, & Florack, (2002) και το Διευρυμένο Μοντέλο Σχετικού Επιπολιτισμού (Relative Acculturation Extended Model), Navas, García, Sánchez, Rojas, Pumares, & Fernández, (2005)¹.

Ο τρόπος έρευνας του επιπολιτισμού με την χρήση κλιμάκων στάσεων περιορίζει τα όρια κατανόησης του φαινομένου (Sapountzis, 2013). Οι Bhatia & Ram (2009) αναφέρουν πως ο επιπολιτισμός αντιμετωπίζεται ως μια διαδικασία από συγκεκριμένες φάσεις και στάδια τα οποία δεν χαρακτηρίζουν την πολυδιάστατη φύση αυτής της διαδικασίας. Μάλιστα, οι συγγραφείς κάνουν λόγο για την έννοια της διασποράς η οποία χρησιμοποιείται για την κατανόηση των εμπειριών των μεταναστών, τις προσπάθειες διατήρησης δεσμών με την χώρα καταγωγής και την εμπειρία της αποσιώπησης της κουλτούρας τους από την χώρα υποδοχής. Όπως αναφέρει και ο Hall (1990 σελ. 57) *«η πολιτισμική ταυτότητα δεν είναι μια αίσθηση, αλλά είναι μια θέση, η οποία εξαρτάται από πολιτικές σκοπιμότητες και όχι από υποτιθέμενη γενεαλογική προέλευση»*. Η «νέα» μετανάστευση χαρακτηρίζεται ως η μορφή όπου τα άτομα πλέον διατηρούν δίκτυα κοινωνικών σχέσεων με άτομα από την χώρα καταγωγής. Επιπλέον, οι τρόποι ζωής τους και οι δραστηριότητές τους αφορούν και την χώρα καταγωγής και την χώρα υποδοχής, καθώς *«οι μετανάστες ζούν ανάμεσα στις δυο χώρες και διαμορφώνουν μάλλον υβριδικές ταυτότητες»* (Νιτσιάκος, 2010 σελ.20).

Οι Bhatia & Ram (2009), διεξήγαγαν μια έρευνα για τους μετανάστες που κατάγονταν από την νοτιοανατολική Ασία και διέμεναν στις Η.Π.Α., και ενδιαφέρθηκαν να διερευνήσουν εάν οι μετανάστες διέκριναν, βίωναν αλλαγές στην καθημερινή τους ζωή, μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Υποστήριξαν λοιπόν, ότι η αφομοίωση και οι κοινωνικές θέσεις που κατέχουν τα

¹ Όπως αναφέρονται στο άρθρο του Sapountzis (2013).

άτομα πολύ-πολιτισμικών ομάδων δεν χαρακτηρίζονται από σταθερότητα. Η έρευνα τους, έδειξε ότι ενώ τα άτομα ένιωθαν ότι είχαν αφομοιωθεί πλήρως και είχαν κατακτήσει μια θέση στο κοινωνικό γίγνεσθαι, μετά το τρομοκρατικό γεγονός βίωσαν την περιθωριοποίηση και την προκατάληψη. Ο επιπολιτισμός δεν ακολουθεί γραμμική πορεία, όπως υποστήριξε ο Berry, αλλά είναι μια πολυπλοκή διαδικασία η οποία δεν χαρακτηρίζεται από σταθερότητα.

Οι Bhatia & Ram (2001), αναπαράγουν και υιοθετούν την θεωρία του διαλογικού εαυτού του Hermans (2001), για να εξηγήσουν πως τα άτομα διαχειρίζονται την ασύμβατη και συχνά συγκρουσιακή πολιτισμική και προσωπική θέση τους αναφορικά με την μετανάστευση, την πολιτισμική «κληρονομιά» και την υβριδική ταυτότητά τους. Ο Hermans (2001) συνδυάζει στην θεωρία του, την έννοια της πολυφωνικότητας του Bakhtin και την έννοια του εαυτού του James. Ο Hermans (2001) εισάγει δυο έννοιες, η πρώτη έννοια υποστηρίζει τον πλήρη διαχωρισμό του εαυτού και του «Άλλου»², και η δεύτερη έννοια την συγχώνευση του ατόμου με τον κοινωνικό κόσμο³. Τα άτομα ακολουθούν και υιοθετούν μια σειρά από ρόλους οι οποίοι εναλλάσσονται ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε περίπτωσης. Σύμφωνα με την θεωρία, ο επιπολιτισμός των μεταναστών της διασποράς στις δυτικές κοινωνίες είναι μια διαπραγμάτευση των πολλαπλών φωνών και θέσεων που συνδέονται με ζητήματα που έχουν σχέση με το ρατσισμό, το φύλο και τον ιμπεριαλισμό (Bhatia & Ram, 2001).

Οι Bhatia & Ram (2010) χρησιμοποιώντας την θεωρία του διαλογικού εαυτού μελέτησαν γυναίκες μετανάστριες δεύτερης γενιάς από την Νότια Ασία. Υποστήριξαν λοιπόν, ότι η ταυτότητα δεν είναι κάτι στατικό αλλά μετακινείται σε διαφορετικές θέσεις ανάλογα με τον χρόνο και τις περιστάσεις. Οι γυναίκες στην έρευνα τους από την μία, είχαν να αντιμετωπίσουν την διάκριση από την Αμερικάνικη κοινότητα και από την άλλη, είχαν να αντιμετωπίσουν την καταπίεση λόγω του γυναικείου τους φύλου από την δική τους κοινότητα. Η ταυτότητα των γυναικών αυτών, χαρακτηριζόταν από αντιθετικές φωνές, δηλαδή οριζόταν από αντιθετικά δίπολα όπως για παράδειγμα «Αμερική-Ασία», «Δύση-Ανατολή», «Νεωτερικότητα-Παράδοση». Τα δίπολα αυτά χαρακτηρίζονταν από διάφορες φωνές όπως των γονιών τους, των συνομιλήκων, της κοινωνίας κ.ο.κ.. Αυτές οι φωνές επηρεάζουν τα άτομα και φέρνουν ως αποτέλεσμα την κατασκευή υβριδικών ταυτοτήτων. Ο τρόπος

² self-ful perspective

³ self-less perspective

επιρροής έχει να κάνει με την διαπραγμάτευση της θέσης του ατόμου έναντι όλης αυτής της πολυφωνίας.

Οι Bhatia & Ram (2010), κατέληξαν λοιπόν στα συμπεράσματα πως η αφομοίωση δεν είναι μια γραμμική διαδικασία αλλά μια δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην πολυφωνικότητα των δυο κοινοτήτων και των ταυτοτήτων στα οποία τα άτομα εμπλέκονται. Η αφομοίωση ως ένα πολυφωνικό φαινόμενο είναι μια διαδικασία η οποία συνδιαλέγεται με την ιστορία, την κουλτούρα και την πολιτική. Ακόμη τα άτομα μπορεί να επιπλέουν ανάμεσα στις δυο κουλτούρες, να απορρίπτουν πολιτικές και πεποιθήσεις που δεν τους ταιριάζουν και να υιοθετούν νέες πεποιθήσεις όποτε χρειάζεται. Η διαλογική αφομοίωση δεν είναι μια διαδικασία στην οποία η μια φάση διαδέχεται την άλλη μέχρι να επιτευχθεί η πλήρης αφομοίωση αλλά, δίνεται έμφαση στην ασυμμετρία των διαφορετικών φωνών και θέσεων τα οποία είναι μέρος της ταυτότητας της διασποράς. Ακόμη, οι διεθνικές ταυτότητες δημιουργούνται ανάμεσα στο κοινωνικό και το προσωπικό, στον εαυτό και την κοινωνία και χαρακτηρίζονται από αλληλεπίδραση. Τέλος, ένας ακόμη λόγος που η αφομοίωση δεν χαρακτηρίζεται από στατικότητα είναι ότι δεν υπάρχει ομοιογένεια μεταξύ των κοινωνιών και των ατόμων και οι συνθήκες μεταβάλλονται από πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές.

Η διεθνικότητα είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο. Στην σύγχρονη κοινωνία λόγω των τεχνολογικών επιτευγμάτων στην επικοινωνία, την μετακίνηση και την ενημέρωση, τα άτομα συνεχίζουν να έχουν σχέσεις με τους συγγενείς και γενικότερα με την χώρα καταγωγής τους. Ακόμα, η διαδικασία της αφομοίωσης εξαρτάται από την ιστορία, την πολιτική και τα εν εξελίξη γεγονότα. Επιπλέον, υπάρχει μια συνεχής διαπραγμάτευση των προσωπικών θέσεων του ατόμου σε αντίστοιξη με την πολυφωνικότητα της οικογένειας, της κοινωνίας κ.ο.κ. Επομένως, όλες αυτές οι διαφορετικές συνθήκες οδηγούν στην κατασκευή των υβριδικών ταυτοτήτων. Όπως αναφέρουν οι Bhatia & Ram (2008), το φαινόμενο της διεθνικής μετακίνησης των ανθρώπων και της διασποράς απαιτεί μια διαπολιτισμική προσέγγιση για να οριστούν οι έννοιες της ταυτότητας, του σπιτιού με την έννοια της πατρίδας και της πολιτισμικής διαφοράς.

Ο Papastergiadis (2000), αναφέρει ότι το έθνος κράτος λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας στην ελεύθερη και ανεξέλεγκτη μετακίνηση καθώς τα άτομα αντιμετωπίζουν πολιτικούς περιορισμούς σε διαδικασίες μετανάστευσης. Επαγωγικά λοιπόν, η μετανάστευση από-φυσικοποιείται. Ο Appadurai (2014)

αναφέρει πως η εξορία, η μετανάστευση και ο τρόμος δημιουργούν πανίσχυρες προσκολλήσεις σε ιδέες περί πατρίδας που μοιάζουν πιο βαθιά εδαφικές από ποτέ. Συγκεκριμένα, φέρνει ως παράδειγμα τους κατοίκους της Αμερικής από τις πρώην αποικίες, ενώ οι ίδιοι αισθάνονται ενσωματωμένοι και έχουν αναπτύξει το αίσθημα του ανήκειν παραμένουν διασπορικοί καθώς ακόμα οι διαφορές τους υπενθυμίζονται, και τα χαρακτηριστικά τους δεν έχουν γίνει αποδεκτά από την Αμερική. Ο Hall αναφέρει (1997) ότι η διασπορά δεν ορίζεται από «καθαρότητα» αλλά από ετερογένεια και ποικιλομορφία, από μια εννοιολόγηση της ταυτότητας η οποία υπάρχει και εδώ και εκεί και χαρακτηρίζεται από υβριδικότητα. Οι διασπορικές ταυτότητες παράγουν και αναπαράγουν τους εαυτούς εκ νέου, μέσω του μετασχηματισμού και της διαφορετικότητας (Hall, 1997). Η διασπορά λοιπόν, προσφέρει μια βάση για την επαναξιολόγηση της ιδέας μιας συμπαγούς και άκαμπτης ταυτότητας. Επιπλέον, προκρίνει την ιδέα μιας πολύπλοκης ταυτότητας η οποία δεν θα εμπεριέχει τις παρωχημένες ιδεοληψίες της γενεαλογίας και της γεωγραφίας.

Τα άτομα φαντασιώνονται τον εαυτό τους να ανήκουν σε μια εθνική ομάδα. Η πολιτισμικότητα ή ο κουλτουραλισμός αποτελεί πολιτική ταυτότητας που ενεργοποιείται σε επίπεδο έθνους κράτους (Appadurai 2014). Ωστόσο, ένας μονοδιάστατος λόγος περί διασποράς, υβριδικότητας και απεδαφικοποίησης κρύβει τον κίνδυνο απομάκρυνσης των πολιτικών και ιδεολογικών ζητημάτων καθώς και της πραγματικότητας, όπως την παρουσιάζουν και την κατανοούν τα ίδια τα άτομα (Παπαγεωργίου, 2010). Έτσι λοιπόν, η αναλυτική εστίαση θα πρέπει να αφορά τα δρώντα υποκείμενα και τις περιγραφές και τους συμβολισμούς που οι ίδιοι χρησιμοποιούν για την περιγραφή των ταυτοτήτων τους.

Ο Bourdieu (2002) αναφέρει πως οι ομάδες οι οποίες έχουν στιγματιστεί προβάλλουν τις καλύτερες ιδιότητες τους προς τα έξω ώστε να «κατασκευάσουν», να συγκροτήσουν μια κοινωνική ταυτότητα η οποία θα μπορεί να ανταπεξέλθει και να αντικρούσει επιχειρήματα, τα οποία εντάσσουν την ομάδα ως υποδεέστερη και στιγματισμένη. Αυτή η διαδικασία κατασκευής της ταυτότητας αποτελεί μέρος της διαδικασίας ενσωμάτωσης καθώς το άτομο αυτοτοποθετείται και διαπραγματεύεται την ταυτότητα του εντός ηγεμονικών και υποτελών λόγων. Η μετανεωτερικότητα αποτελεί ένα πρόσφορο έδαφος για τον συνεχή επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας καθώς υπάρχει μια ευκαιρία αποδέσμευσης από τις εθνικές ταυτότητες και ιδεολογίες όπου η επικέντρωση στρέφεται στο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να επιλέγει την ταυτότητα του, όποια κι αν είναι αυτή (Bauman, 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ, Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1.Πέρι Μετανάστευσης – Ιστορικές και Κοινωνικές Αναφορές

Η διεθνή μετανάστευση είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες των κοινωνικών αλλαγών παγκοσμίως. Οι μεταναστεύσεις δεν είναι μεμονωμένα φαινόμενα, και σίγουρα δεν θα πρέπει να εξετάζονται με αυτόν τον τρόπο. Οι κεφαλαιακές κινήσεις, η διακίνηση των ιδεών αποτελούν λόγους για την μετακίνηση των ανθρώπων. Μάλιστα, στις μέρες μας, οι ραγδαίες εξελίξεις στην τεχνολογία των μεταφορών και της επικοινωνίας έχουν διευκολύνει τους μετανάστες να κρατήσουν δεσμούς με την χώρα καταγωγής τους, χρησιμοποιώντας τα κινητά τηλέφωνα, την δορυφορική τηλεόραση και το ίντερνετ. Με αυτό τον τρόπο, το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει αποκτήσει νέες διαστάσεις (Castles, De Haas & Miller, 2014).

Οι Ευρωπαίοι μετανάστευαν ως κατακτητές και αποικιοκράτες, όμως από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι μεταναστεύσεις έχουν αλλάξει χαρακτήρα και κατεύθυνση. Οι αποικίες, οι δημογραφικές αλλαγές, η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη και η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετέτρεψαν τις βορειοευρωπαϊκές χώρες σε παγκόσμιο μεταναστευτικό προορισμό (Castles et al., 2014). Ήδη μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το μεταναστευτικό κύμα μετρούσε περίπου από 10.000.000 έως 15.000.000 άτομα (Mazower, 2013). Σύμφωνα λοιπόν με τον Mazower (2013), ο μεταπολεμικός καπιταλισμός είχε ανάγκη από εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα οι μετακινήσεις των πληθυσμών να αποτελούν αναγκαιότητα. Αυτό το οποίο αναφέρει ο Mazower ως αντιφατικό σημείο της μεταπολεμικής μεταναστευτικής ιστορίας και είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον, είναι ότι παρόλο που υπήρχε ανάγκη μετακίνησης των πληθυσμών, τα ευρωπαϊκά έθνη-κράτη θέλοντας να περιχαρακώσουν τα σύνορά τους, προσέφεραν δικαιώματα και προνόμια μόνο στους πολίτες τους και όχι στο εργατικό δυναμικό εκτός έθνους-κράτους. Με αυτό τον τρόπο, ο διαχωρισμός μεταξύ γηγενών και μεταναστών αποτέλεσε θλιβερή πραγματικότητα. Μετά το 1950, η μετανάστευση από οικονομική αναγκαιότητα έγινε πολιτικό ζήτημα, καθώς υπήρχε έξαρση του ρατσισμού. Τα δικαιώματα των

μεταναστών ήταν τα ελάχιστα δυνατά. Οι κυβερνήσεις θεωρούσαν πως η μετανάστευση ήταν ένα πρόσκαιρο φαινόμενο και γι' αυτό δεν ανέπτυξαν κάποια πολιτική ή στρατηγική. Όμως οι άνθρωποι έφυγαν από τους ξενώνες, κατοίκησαν σε σπίτια και άρχισαν να οργανώνουν την ζωή τους στην νέα πατρίδα (Mazower, 2013).

Η δεύτερη φάση σηματοδοτείται με την Πετρελαϊκή Κρίση το 1973. Η φάση αυτή συνέπεσε με τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές οι οποίες ήταν υπεύθυνες για την οικονομική απορρύθμιση, την ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας και την ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων (Castles et al., 2014). Επιπρόσθετα, η βιομηχανική παραγωγή μεταφέρεται σε αναπτυσσόμενες χώρες λόγω χαμηλότερων μισθών και εξόδων. Όπως αναφέρουν οι Castles et al. (2014), αυτό επέφερε μαζικές απολύσεις στο εργατικό δυναμικό και επέβλεπε και στην επιστροφή των μεταναστών στις χώρες καταγωγής τους. Όμως, οι μετανάστες προτίμησαν να παραμείνουν στην χώρα υποδοχής και να μεταφέρουν και τις οικογένειές τους (Castles et al., 2014). Μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου (1989) και την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, άρχισαν να προετοιμάζονται τα νέα κύματα μετανάστευσης (Τριανταφυλλίδου, 2010-α).

Η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίστηκε ως η περίοδος της *Νέας Μετανάστευσης* καθώς οι χώρες της νότιας Ευρώπης (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος και Μάλτα) από χώρες αποστολής μεταναστών μετασχηματίστηκαν σε χώρες υποδοχής των μεταναστευτικών ρευμάτων (Anthias & Lazaridis, 2000). Οι μεταναστευτικές ροές προερχόντουσαν από τα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, της Αφρικής και της Ασίας. Οι κύριοι λόγοι μετανάστευσης ήταν οι εθνικές εντάσεις, η φτώχεια και η ανεργία, οι πολιτικοί παράγοντες και τα χαμηλά επίπεδα διαβίωσης (Anthias & Lazaridis, 2000). Αυτές οι εξελίξεις συνέπεσαν με την περαιτέρω ευρωπαϊκή ενσωμάτωση νέων μελών-κρατών, την εγκαθίδρυση της ζώνης του Σένγκεν και των συνοριακών ελέγχων εκτός των ευρωπαϊκών συνόρων (Castles et al., 2014). Η παγκόσμια οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008 φαίνεται ότι θα σηματοδοτήσει το τέλος του τρίτου κύματος μετανάστευσης. Τέλος, λόγω της οικονομικής κρίσης, οι χώρες της Ελλάδας, Ισπανίας, Πορτογαλίας και Ιρλανδίας που είχαν μετατραπεί σε χώρες υποδοχής, μετασχηματίζονται εκ νέου σε χώρες αποστολής μεταναστευτικού πληθυσμού (Castles et al., 2014).

Η μετανάστευση όπως διαφαίνεται και μέσα από την ιστορική της ροή, είναι μια διαδικασία όπου το άτομο αποφασίζει να ψάξει για καλύτερες ευκαιρίες ζωής. Η μετανάστευση είναι μια πολυσυλλεκτική εμπειρία, η οποία προκύπτει από

κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές και επηρεάζει και την κοινωνία υποδοχής και την κοινωνία καταγωγής. Σύμφωνα με τους Castles et al. (2014) είναι σημαντικό να αντιμετωπίζεται το φαινόμενο της μετανάστευσης, ως ένα κομμάτι που συμβάλλει στην γενικότερη διαδικασία της ανάπτυξης, της παγκοσμιοποίησης και των κοινωνικών αλλαγών, παρά ως ένα πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να επικεντρωθούμε στις θετικές συνέπειες της μετανάστευσης στις χώρες υποδοχής.

2.2.Η μεταναστευτική κίνηση προς την Ελλάδα

Στην δεκαετία του 1990 σηματοδοτήθηκαν καίριες αλλαγές για την Ελλάδα. Αρχικά, η είσοδος της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην ΟΝΕ, που την μετέτρεψαν από μια γειτονική χώρα σε ισότιμο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ακόμη, μετατράπηκε από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής και τέλος, από χώρα εισαγωγής πολυεθνικών επιχειρήσεων σε χώρα εξαγωγής επενδύσεων (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Η Ελλάδα άνηκε στις χώρες του Νότου που δέχθηκαν μεγάλα κύματα μεταναστών, μάλιστα σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, η διετία 1992 και 1993, ήταν οι χρονιές που σημειώθηκαν οι μεγαλύτερες ροές μεταναστών (Τριανταφυλλίδου, 2010-β). Συγκεκριμένα, το 2001 κατοικούσαν στην Ελλάδα 750.000 μετανάστες από άλλες χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης και σύμφωνα με την απογραφή της Γενικής Γραμματείας Παλιννοστούντων Ομογενών το 2000 οι παλιννοστούντες οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα ανερχόντουσαν στους 155.319, συνολικά ο καταγεγραμμένος αριθμός μεταναστών ανερχόταν στους 900.000 (Τριανταφυλλίδου, 2010-β). Σχετικά με τους μετανάστες χωρίς έγγραφα, η πρώτη καταγραφή έγινε το 2007 καθώς τα προηγούμενα έτη δεν ήταν διαθέσιμα τα στοιχεία για τον σχετικό υπολογισμό (Τριανταφυλλίδου, 2010-β).

Οι μετανάστες στην Ελλάδα προέρχονται από διάφορες χώρες, κυρίως όμως κατάγονται από χώρες οι οποίες γειτνιάζουν με την Ελλάδα. Οι μετανάστες αλβανικής καταγωγής κατείχαν το υψηλότερο ποσοστό, 57,4% στην απογραφή του 2001 (Cavounidis, 2004), ενώ τον Απρίλιο του 2008 πλησιάζουν το 70% του μεταναστευτικού πληθυσμού (Τριανταφυλλίδου, 2010-β) και ακολουθούν οι υπόλοιπες χώρες από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη.

Οι κύριοι λόγοι μετανάστευσης στην Ελλάδα, σύμφωνα με την απογραφή της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το 2001, ήταν εργασιακά ζητήματα και η επανένωση με την οικογένεια. Οι ποσοστιαίες καταγραφές αναφέρουν πως το 42% των παλιννοστούντων ομογενών από την Σοβιετική Ένωση ήθελε απλά να γυρίσει στην Ελλάδα. Η δεύτερη αιτία, με ποσοστό 22% ήταν εργασιακοί λόγοι και ζητήματα ανεργίας. Μετέπειτα ακολουθούν ο εμφύλιος πόλεμος με ποσοστό 19% και η τρομοκρατία 6%. Τέλος, οι παλιννοστούντες ομογενείς δήλωσαν ότι ήρθαν στην Ελλάδα λόγω συγγενικών δεσμών, σε ποσοστό 8% (Τριανταφυλλίδου, 2010-β).

Όπως αναφέρει η Τριανταφυλλίδου (2010-β) η Ελλάδα άργησε να εφαρμόσει προγράμματα νομιμοποίησης για τους μετανάστες για δυο λόγους. Αρχικά, επειδή η Ελλάδα ήταν παραδοσιακά μια χώρα αποστολής μεταναστών, οπότε δεν είχε αντίστοιχα νόμους να υποστηρίξουν την έλευση των μεταναστών. Ο δεύτερος λόγος ήταν γιατί η Ελλάδα διατηρούσε ένα υψηλό εθνικό αίσθημα. Οι πολίτες αντιμετώπιζαν την μετανάστευση και ως παράγοντα οικονομικής αναστάτωσης αλλά και ως απειλή της «αυθεντικότητας» του έθνους. Βασικό στοιχείο του ελληνικού έθνους είναι η θρησκεία, η οποία χρησιμοποιείται ως μέτρο για να διαχωρίζει τους Έλληνες με τους «άλλους» (Πετράκου, 2001). Οι μετανάστες επωμίζονται την ταυτότητα του ξένου, με βάση εθνικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά και αποτελούν «απειλή» στην ομοιογένεια που διατηρεί το εθνικό κράτος.

Πέρα λοιπόν από την εκμάθηση της γλώσσας, το νέο περιβάλλον, την εξεύρεση οικίας και εργασίας, οι μετανάστες είχαν να αντιμετωπίσουν και δυσκολίες ενσωμάτωσης και προσαρμογής. Έτσι, για να μπορέσουν οι διάφορες μεταναστευτικές ομάδες να διατηρήσουν την ιδιαίτερη εθνο-θρησκευτική τους ταυτότητα και τα πολιτισμικά τους στοιχεία, οργανώνονται σε συλλόγους. Οι βασικοί στόχοι των συλλόγων αυτών, είναι η υποστήριξη των μελών τους στην αντιμετώπιση διαφόρων προβλημάτων, η προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων αλλά και η ενίσχυση της φιλίας μεταξύ των μελών τους και της ελληνικής κοινωνίας (Τριανταφυλλίδου, 2010-β).

Η Πετράκου (2010) αναφέρει πως αυτή διάκριση μεταξύ της εθνικής ομάδας και των μεταναστευτικών ομάδων καλλιεργήθηκε και συντηρήθηκε και μέσω των αρχών και της μεταναστευτικής πολιτικής. Παρόλο που η ελληνική νομοθεσία εναρμονίζεται σε μια κοινή πολιτική για ζητήματα μετανάστευσης και προσφυγικού με την πολιτική της Shengen, από την άλλη διαμορφώνει ένα εχθρικό κλίμα, καθώς δίνει αυξημένες αρμοδιότητες στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και αναθέτει βασικούς

ρόλους στην αστυνομία και το στρατό. Με αυτό τον τρόπο οι μετανάστες «εγκληματοποιούνται». Επιπλέον, η άνιση κατανομή δικαιωμάτων, δηλαδή δικαιώματα παρέχονται μόνο στους γηγενείς, στους μετανάστες με ελληνική καταγωγή και τους μετανάστες από πλούσιες χώρες. Ενώ από την άλλη, οι αιτούντες άσυλο και οι κατηγορίες «λαθρομεταναστών», εκδιώκονται και δεν τους αναγνωρίζεται κανένα δικαίωμα (Πετράκου, 2010).

2.3.Η μετανάστευση από την Αλβανία

Η Αλβανία είναι μια από τις χώρες με τις μεγαλύτερες μεταναστευτικές εκροές, καθώς όπως υπολογίζεται πάνω από το ένα τέταρτο του πληθυσμού το οποίο κατέχει διαβατήριο, ζει και εργάζεται πλέον εκτός συνόρων (Δαλάκογλου, 2009). Ωστόσο, η αλβανική μετανάστευση δεν είναι σημείο των καιρών. Η αλβανική μετανάστευση χωρίζεται σε τρεις φάσεις (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001). Η πρώτη φάση προσδιορίζεται πριν από το Β' παγκόσμιο πόλεμο και οι λόγοι της μετανάστευσης ήταν οικονομικοί. Κυρίως αφορούσε τον ανδρικό πληθυσμό των αστικών και αγροτικών περιοχών, οι οποίοι κινήθηκαν προς τα Βαλκάνια, την Γαλλία, την Ιταλία, τις Η.Π.Α., την Αργεντινή και σε μικρότερο βαθμό προς την Αυστραλία. Η δεύτερη φάση ορίζεται στην μεταπολεμική σοσιαλιστική περίοδο. Σε αυτήν την περίοδο λόγω του αυστηρού θεσμικού πλαισίου η μετανάστευση ήταν σχεδόν ανύπαρκτη και όσοι διέσχιζαν τα σύνορα θεωρούνταν προδότες. Η τρίτη φάση ορίζεται στις αρχές του 1990 με την πτώση του σοσιαλιστικού καθεστώτος.

Ο Μαρούκης (2010), ορίζει δυο φάσεις που χαρακτηρίζουν την αλβανική μετανάστευση προς την Ελλάδα συγκεκριμένα. Την πρώτη φάση την ορίζει στις αρχές του 1990 και την δεύτερη φάση την οριοθετεί μετά το 1997, καθώς τότε υπήρξε η κατάρρευση του οικονομικού συστήματος αποταμίευσης στην Αλβανία, οι λεγόμενες «πυραμίδες». Ενδεικτικά κάποια ποσοστά, όπως αναφέρονται από τους Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη (2001), τον Δεκέμβριο του 1990, 3000 Αλβανοί με ελληνική ιθαγένεια διέσχισαν τα σύνορα για Ελλάδα και τον Μάρτιο του 1999, ο συνολικός αριθμός ατόμων που μετανάστευσαν ανέρχεται στους 450.000.

Μετά την κατάρρευση του σοσιαλιστικού καθεστώτος ακολούθησαν πολύ σημαντικά κοινωνικο-οικονομικά και πολιτικά προβλήματα. Η αύξηση της ανεργίας, η μείωση των μισθών, ο συνεχώς αυξανόμενος πληθωρισμός και η πολιτική αστάθεια συνετέλεσαν σε αυτά τα κύματα μετανάστευσης (Christensen, 1994). Στην συνέχεια,

ακολούθησε και η κατάρρευση του τραπεζικού αποταμιευτικού συστήματος όπου ήταν η αφορμή για να ξεσπάσουν ένοπλες συγκρούσεις εντός του πληθυσμού (Pandolfi, 2002). Ο Barjaba (2004) προσθέτει κι άλλους λόγους. Αναφέρει πως η μεταναστευτική δραστηριότητα των Αλβανών οφειλόταν σε πολιτισμικά κίνητρα, περιέργεια, μορφωτικές και επαγγελματικές φιλοδοξίες και την οικογενειακή συνένωση. Όλοι αυτοί οι λόγοι και οι ιστορικές και πολιτικές συγκυρίες συνετέλεσαν για μια σχεδόν μαζική έξοδο των Αλβανών από τη χώρα.

Το φαινόμενο της αλβανικής μετανάστευσης ήταν πολύ σημαντικό αρχικά για τον μεγάλο αριθμό μεταναστών. Δεύτερον, μετά από το προηγούμενο καθεστώς απομονωτισμού ήταν σημαντική αυτή η μαζική έξοδος. Η μετανάστευση έπαιξε θεμελιώδη ρόλο στην ίδια την ανάπτυξη της Αλβανίας καθώς υπήρξε εισροή χρήματος με διάφορους τρόπους από τους μετανάστες. Και τέλος, άνοιξε η συζήτηση στις χώρες της Ιταλίας και της Ελλάδας για την μετανάστευση και την μεταναστευτική πολιτική (Αθανασοπούλου, 2009).

Όπως αναφέρει ο Μαρούκης (2010), το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων από την Αλβανία μετανάστευσε στην Ελλάδα παράνομα, διασχίζοντας τα σύνορα με τα πόδια ή δια μέσου θαλάσσης με ταχύπλοα. Η Ελλάδα αποτελούσε την σχετικά πιο εύκολη επιλογή καθώς οι δυο αυτές χώρες συνορεύουν (Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη, 2001).

Η ελληνική πολιτεία διαχωρίζει τους μετανάστες από την Αλβανία σε δυο κατηγορίες (Μαρούκης, 2010). Η πρώτη κατηγορία είναι οι μετανάστες με ελληνική εθνική καταγωγή οι οποίοι κατέχουν Ειδικά Δελτία Ταυτότητας Ομογενούς τα οποία έχουν διάρκεια από τρία έως δέκα έτη. Η δεύτερη κατηγορία είναι οι μετανάστες με αλβανική καταγωγή οι οποίοι δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους μετανάστες με ελληνική εθνική καταγωγή. Μάλιστα, οι πρώτες άδειες διαμονής είχαν διάρκεια ενός έτους (Μαρούκης, 2010).

Όπως αναφέρει η Μιχαήλ (2014), από έρευνα την οποία έχει διεξάγει το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών το 2004, οι Έλληνες εκφράζουν την πιο αρνητική άποψη σε σύγκριση με τους άλλους Ευρωπαίους για ζητήματα που αφορούν τους μετανάστες. Σημαντικό ρόλο έχουν παίζει τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης καθώς έχουν «κατασκευάσει» αρνητικές εικόνες των Αλβανών μεταναστών, οι οποίες σε συνδιασμό με εθνοκεντρικές ιδεολογίες των Ελλήνων πολιτών, συνέβαλλε στις αρνητικές στάσεις απέναντι τους (Γογωνάς, 2010). Συγκεκριμένα, οι Kapllani & Mai (2005) υποστηρίζουν πως τα ελληνικά Μ.Μ.Ε.

παρουσίασαν τους Αλβανούς μετανάστες χρησιμοποιώντας τρία επικαλυπτόμενα μοτίβα. Το πρώτο μοτίβο παρούσισε τους Αλβανούς ως εγκληματίες από την φύση τους. Οι Figgou, Sapountzis, Bozatzis, Gardikiotis, Pantazis (2011), στην έρευνα που διεξήγαγαν εντοπίζουν επίσης, στο λόγο των γηγενών την κατασκευή του μετανάστη/εγκληματία. Οι μετανάστες αντιλαμβάνονται από τους γηγενείς ως απειλή και δημιουργούν το αίσθημα φόβου (Figgou et al., 2011). Το δεύτερο μοτίβο παρούσισε τους Αλβανούς ως φτωχούς και καθυστερημένους, κατώτερους από τους Έλληνες και τέλος παρομοιάζονταν ως οι «εχθροί» λόγω της εθνικότητας και της θρησκείας τους. Οι Αλβανοί αντιμετωπιστήκαν ως οι «Άλλοι», οι ξένοι οι οποίοι βάλουν την ζωή των Ελλήνων.

Συχνά υποστηρίζεται πως οι στερεοτυπικές αντιλήψεις αυτές οδήγησαν τους Αλβανούς μετανάστες να υιοθετήσουν στρατηγικές ώστε να αφομοιωθούν από την ελληνική κοινωνία και να αποφύγουν τον κοινωνικό αποκλεισμό (Mai & Schwandner- Sievers, 2003). Οι συνηθέστερες στρατηγικές που ακολουθούσαν είναι οι αλλαγή του ονόματος και οι βαφτίσεις (Hatziprokopiou, 2003, Νιτσιάκος, 2002). Αυτή η στρατηγική λειτουργούσε ως σανίδα επιβίωσης για τους μετανάστες καθώς καθιστούσε επιπλέον, πιο δύσκολη την διάκριση ανάμεσα στην ελληνική και αλβανική ταυτότητα (Pratsinakis, 2005).

Παρόλες τις δυσκολίες και τα εμπόδια από την κοινωνία, τα Μ.Μ.Ε. και τους ίδιους τους πολίτες, οι Αλβανοί ενσωματώθηκαν, και μέσα στα χρόνια υπήρξε βελτίωση της εργασιακής και της οικονομικής τους κατάστασης, καθώς και η άνοδος του βιωτικού τους επιπέδου (Αθανασοπούλου, 2009).

2.4.Η εννοιολόγηση της β' γενιάς μεταναστών

Το ζήτημα της δεύτερης γενιάς ξεκίνησε να απασχολεί την Νότια Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, καθώς όπως αναφέρθηκε παραπάνω, από τις αρχές τις δεκαετίας του 90 ξεκίνησαν οι χώρες αυτές να δέχονται μεταναστευτικά κύματα. Οπότε υπήρξε μια καθυστέρηση στην οργάνωση τους σε σχέση με την θέσπιση των νόμων και της μεταναστευτικής πολιτικής γενικότερα. Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, μόλις στις 9 Ιουλίου του 2015, τροποποιήθηκαν οι κώδικες των διατάξεων περί ελληνικής ιθαγένειας (Νόμος 4521/2014) όπου προέβλεπε την δυνατότητα αιτήσεων ιθαγένειας για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η απόδοση ελληνικής ιθαγένειας υπάγονταν στην αρχή του δικαίου του αίματος- ius sanguinis

όπου αυτό δυσχαιρένει την θέση των μεταναστών στην απόκτηση της ιθαγένειας (Castles and Davidson, 2000). Ακόμη, λειτουργούσε ως ένας από τους βασικότερους παράγοντες για διακρίσεις μεταξύ των πολιτών και για τα φαινόμενα ρατσισμού κατά των μεταναστών. Τον Μάρτιο του 2010, η ελληνική βουλή εισάγει για πρώτη φορά το στοιχείο της αρχής του δικαίου του εδάφους-*ius soli*. Ο νέος νόμος που κατατέθηκε άνοιγε τον δρόμο για την απόκτηση ιθαγένειας από τους μετανάστες δεύτερης γενιάς. Τον Δεκέμβριο του 2012, ο νόμος κρίθηκε αντισυνταγματικός καθώς η διαμονή δεν ήταν αρκετή ως απόδειξη των ισχυρών δεσμών που θα πρέπει να έχει αποκτήσει ο αιτών ιθαγένειας με την Ελλάδα (Μιχαήλ, 2014). Όσπου το 2015 ξεκινάει η εφαρμογή του νόμου όπου η δυνατότητα ιθαγένειας γίνεται λίγο πιο εφικτή.

Ο Θεριανός (2009) θέτει ένα πολύ κομβικό ζήτημα για το πώς αντιλαμβάνεται η ελληνική κοινωνία και η ερευνητική κοινότητα εξίσου, τα παιδιά αυτά. Υπάρχει διαχωρισμός, αναγνωρίζονται ως πολιτισμικά «Άλλοι», διαφορετικοί από την εθνική ενδοομάδα ή αναγνωρίζονται ως κοινωνικοποιημένοι άνθρωποι όμοιοι με τους Έλληνες συνομιλήκους τους; Ο Θεριανός (2009) δίνει την απάντηση ότι η προβληματική έχει θεσμική αφετηρία, καθώς οι μεταναστευτικοί νόμοι είναι εκεί να «υπενθυμίζουν» την διαφορά. Αυτή η διαφορά και η έννοια της ιθαγένειας έχει απασχολήσει τις κοινωνικο-ψυχολογικές επιστήμες. Με αφορμή τον νόμο περί ιθαγένειας οι Andreouli, Kadianaki και Xenitidou (2016), διερεύνησαν τις κατασκευές της ελληνικής ιθαγένειας χρησιμοποιώντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και την ανάλυση λόγου σε συνεντεύξεις που έλαβαν από Έλληνες και μετανάστες. Οι μετανάστες υποστήριζαν πως η ιθαγένεια θα τους βοηθήσει σε πρακτικά ζητήματα στην καθημερινή τους ζωή καθώς θα έχουν ισότιμα δικαιώματα, ενώ οι Έλληνες αναφέροντουσαν σε ζητήματα εθνικής υπαγωγής και διαχώριζαν τους μετανάστες ως πολιτισμικά «Ξένους» όπου αυτό το όριζαν μάλιστα, ως ανασταλτικό παράγοντα για την απόκτηση ιθαγένειας (Andreouli et al., 2016). Οι αναπαραστάσεις της ιθαγένειας συνδεόνται με της αναπαραστάσεις του έθνους ως «ιστορικής συνέχειας» στο λόγο των Ελλήνων (Kadianaki, Andreouli, Carretero, 2016). Μιλώντας για ιθαγένεια τα άτομα μιλάνε με όρους εθνικούς, πολιτισμικούς και πολιτικούς (Kadianaki, Andreouli, 2015). Οι Kadianaki et al. (2016) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι μιλώντας για εθνική ομάδα αυτό το οποίο επιτυγχάνεται είναι ο διαχωρισμός των μεταναστών ως «Ξένοι» οι οποίοι επιπλέον, υπάγονται στην ομάδα

των πολιτών δεύτερης κατηγορίας καθώς δεν έχουν την ιθαγένεια και τα ανάλογα δικαιώματα.

Η δεύτερη γενιά χαρακτηρίζεται από τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές συνιστώσες της χώρας προέλευσης αλλά και της χώρας καταγωγής, λαμβάνοντας υπόψιν τις γέφυρες αλλά και τις τομές των δυο πολιτισμικών κόσμων (Καμπέρης, 2009). Αυτός είναι ένας βασικός λόγος πρόκλησης του ερευνητικού ενδιαφέροντος της επιστημονικής κοινότητας για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς. Όμως, έχει τεθεί κι ένας βασικός μεθοδολογικός προβληματισμός όσον αφορά το ζήτημα για το ποια άτομα είναι αυτά τα οποία ανήκουν στην δεύτερη γενιά. Ο προβληματισμός έγκειται αρχικά, στην διάκριση δυο ομάδων, των παιδιών που γεννήθηκαν στην χώρα καταγωγής από την μια, και των παιδιών που γεννήθηκαν στην χώρα υποδοχής από την άλλη. Ο Portes (1994), αναφέρει πως αν αυτές οι δυο ομάδες δεν μελετηθούν ξεχωριστά, θα προκύψουν μεθοδολογικά προβλήματα, γι' αυτό ο ίδιος χαρακτήρισε την γενιά η οποία γεννήθηκε στην χώρα υποδοχής ως η «νέα δεύτερη γενιά».

Από την άλλη, ο Μάρκου (1993), αναφέρει ότι ο όρος δεύτερη γενιά είναι αδόκιμος καθώς όσα παιδιά έχουν γεννηθεί εδώ δεν έχουν την μεταναστευτική εμπειρία. Η άποψη όμως η οποία κυριαρχεί είναι ότι τα παιδιά, τις βιώνουν με δυο τρόπους αυτές τις πολιτισμικές εμπειρίες (Θεριανός, 2009). Αρχικά, μέσω των σχέσεων με τους γονείς τους, διότι οι επιρροές της οικογένεια παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο καθώς διαχέουν στα παιδιά τις πολιτισμικές αναφορές από την χώρα προέλευσης αλλά και της μεταναστευτικής εμπειρίας. Επιπλέον, η ίδια η κοινωνία είναι εκεί και υπενθυμίζει την μεταναστευτική ιδιότητα των ατόμων, μέσω της νομοθετικής διάκρισης που υφίστανται σε σχέση με τους Έλληνες πολίτες (Θεριανός, 2009).

Οι Gang & Zimmermann (2000), πραγματοποίησαν μια έρευνα, στην οποία ασχολήθηκαν με την σχολική επίδοση παιδιών από την Τουρκία, τη Γιουγκοσλαβία, την Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία. Όρισαν την δεύτερη γενιά με τις εξής παραμέτρους: εάν έχουν γεννηθεί στην Γερμανία ή αν έφτασαν στην χώρα υποδοχής πριν την ηλικία των 16 ετών. Παρόμοιο ορισμό έδωσαν και οι Van Ours & Veenman (2003). Χαρακτήρισαν δεύτερη γενιά τα άτομα τα οποία έφτασαν στην Ολλανδία σε πολύ μικρή ηλικία ή που γεννήθηκαν στην χώρα από τουλάχιστον έναν γονέα ο οποίος ήλθε σαν μετανάστης. Και οι Portes & Rumbaut (2001), όρισαν παρόμοια την δεύτερη γενιά στην έρευνα τους, καθώς την δεύτερη γενιά μεταναστών την όρισαν

βάση των εξής παραμέτρων: είτε να είναι παιδιά που έχουν γεννηθεί στη χώρα από αλλοδαπούς γονείς είτε να είναι παιδιά του εξωτερικού που ήρθαν πριν την εφηβεία στην χώρα προέλευσης.

Η Andall (2002), επισημαίνει ότι στην ευρωπαϊκή βιβλιογραφία τα άτομα που ανήκουν στην δεύτερη γενιά μεταναστών ορίζονται με διαφορετικούς τρόπους οι οποίοι ποικίλουν ανάλογα τους ερευνητές. Τα βασικά χαρακτηριστικά που όρισε είναι πρώτον, ότι τα άτομα θα πρέπει να έχουν γεννηθεί στην χώρα των γονιών τους ή και όχι. Δεύτερον, τα άτομα δεύτερης γενιάς θα πρέπει να έχουν γεννηθεί στην χώρα υποδοχής ή να ήρθαν σε αυτήν πριν τα 15 τους χρόνια. Και τρίτον, οι μετανάστες δεύτερης γενιάς να διαχωρίζονται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με το αν ήρθαν στην χώρα υποδοχής πριν τα 6, πριν τα 12 ή μετά τα 12 αντίστοιχα.

Τέλος, θα πρέπει να γίνει αναφορά στο διαχωρισμό που γίνεται μεταξύ β' και 1.5/1.75 γενιά. Η αμερικάνικη βιβλιογραφία κυρίως, όριζει την 1.5 γενιά, ως τα παιδιά τα οποία έχουν γεννηθεί στην χώρα προέλευσης αλλά έχουν μεγαλώσει, σπουδάσει κ.ο.κ. στην χώρα εγκατάστασης (Menjívar, 2002).

Στην παρούσα έρευνα, ορίζεται ως δεύτερη γενιά, τα άτομα τα οποία γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή γεννήθηκαν στην Αλβανία και έχουν έρθει μόνιμα στην Ελλάδα πριν την ηλικία των 14 ετών.

2.5.Κοινωνικές έρευνες για τη β'γενιά μεταναστών στην Ελλάδα. Κριτική Ανασκόπηση

Η μετανάστευση αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο έχει απασχολήσει διάφορους επιστημονικούς κλάδους και έχουν γίνει πολλές έρευνες και μελέτες παγκοσμίως. Γενικότερα, οι κοινωνικές και οι ανθρωπιστικές επιστήμες έχουν ασχοληθεί ιδιαιτέρως, μελετώντας το φαινόμενο από διαφορετικές οπτικές γωνίες, όπως για παράδειγμα από νομικής πλευράς, ανθρωπολογικής πλευράς, κοινωνιολογικής, ιστορικής, κ.ο.κ. Σε αυτή την υποενότητα, θα παρουσιαστούν οι σύγχρονες έρευνες που έχουν διεξαχθεί και αφορούν προσεγγίσεις με βάση την κοινωνιολογία, την κοινωνική ανθρωπολογία, την κοινωνιογλωσσολογία και την κοινωνική ψυχολογία. Λόγω του περιορισμού της έκτασης, κρίθηκε αναγκαίο η βιβλιογραφική επισκόπηση να αφορά ποιοτικές ή ποιοτικές/ποσοτικές έρευνες που έχουν διεξαχθεί, εξετάζοντας την περίπτωση των Αλβανών μεταναστών δεύτερης γενιάς. Τέλος, οι έρευνες αυτές αφορούν ζητήματα που με τον έναν ή με τον άλλον

τρόπο έχουν μια συνάφεια με την παρούσα έρευνα. Γι' αυτό το λόγο επιλέχθηκαν έρευνες που θίγουν ζητήματα ταυτότητας και εθνικής υπαγωγής των μεταναστών δεύτερης γενιάς.

Το Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Κοινωνίας της Ακαδημίας Αθηνών παρουσίασε μια πολύ ενδιαφέρουσα σειρά ερευνών με ζητήματα που αφορούσαν την μετανάστευση και παρουσιάστηκαν σε ειδικό τόμο. Τρεις έρευνες από αυτές αφορούσαν την β' γενιά μεταναστών. Ο κάθε ερευνητής ασχολήθηκε με διαφορετική μεταναστευτική ομάδα. Συγκεκριμένα, η Θωμά (2009) ασχολήθηκε με την περίπτωση των Βουλγάρων, ο Θεριανός (2009) με τους Ρουμάνους δεύτερης γενιάς και η Αθανασοπούλου με την μεταναστευτική ομάδα δεύτερης γενιάς Αλβανών.

Η Αθανασοπούλου (2009), συνέλεξε συνεντεύξεις από μετανάστες από την Αλβανία, ώστε να εξετάζει, τις οικογενειακές υποχρεώσεις και τις συνδέσεις αυτών με τις προσωπικές επιθυμίες των Αλβανών μεταναστών δεύτερης γενιάς. Αυτό το οποίο διέκρινε η συγγραφέας είναι ότι τα παιδιά των μεταναστών νιώθουν υποχρέωση απέναντι στους γονείς τους αναφορικά με όλες αυτές τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι γονείς για να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο μέλλον για τα παιδιά τους. Θεωρούν ότι το ταξίδι της μετανάστευσης και όλα αυτά τα εμπόδια μέχρι την ενσωμάτωση της οικογένειάς τους στην ελληνική κοινωνία, γίνονται για την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ζωής. Καθώς η αλβανική οικογένεια είναι παραδοσιακή, χαρακτηρίζεται και από ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς. Τα παιδιά λοιπόν, μπαίνουν σε μια διαδικασία σύνθετης ανταπόδοσης, ως ένδειξη εκτίμησης προς τους γονείς τους. Προσπαθούν για παράδειγμα να είναι καλοί μαθητές, συνδυάζουν το σχολείο παράλληλα με εργασία, δείχνουν συγκατάβαση στις συντηρητικές λογικές των γονιών τους κ.ο.κ. Από την άλλη, ένα δεύτερο συμπέρασμα το οποίο διεξάγεται από την ποιοτική έρευνα της Αθανασοπούλου, είναι η στάση των μεταναστών δεύτερης γενιάς όσον αφορά τα μελλοντικά τους σχέδια και την επαγγελματική τους πορεία μελλοντικά. Τα παιδιά της δεύτερης γενιάς επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στην περίπτωση δε, που τα σχέδια των γονιών τους δεν συμπίπτουν με κοινωνική άνοδο, τα απορρίπτουν καθώς δεν έχουν την κατάλληλη γνώση και κατανόηση της σημερινής σύγχρονης κοινωνίας. Η συγγραφέας προσθέτει ότι όταν οι γονείς θέτουν κάποια όρια που αυξάνουν την απόσταση των παιδιών τους από τους Έλληνες συνομηλίκους τους, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την άρνηση και την αντίσταση των παιδιών. Αυτή η συμπεριφορά λειτουργεί αντιθετικά σε σχέση με την υπακοή που δείχνουν στους γονείς τους.

Ωστόσο επειδή αυτές οι οριοθετήσεις από τους γονείς τους εντείνουν την διαφορετικότητα με τους συνομιλήκους τους, με όρους οπισθοδρομικότητας, μπαίνουν στην διαδικασία επανάστασης και διεκδίκησης της δυτικής τους ταυτότητας. Δηλαδή, τα παιδιά δεν θέλουν να διαφέρουν κι έχουν υιοθετήσει τον νεωτερικό τρόπο ζωής και σκέψης. Αυτή η διάσταση οπισθοδρομικότητας/αλβανικής νοοτροπίας που εκφράζεται από την συντηρητική οικογένεια και νεωτερικότητας/δυτικής ταυτότητας στα άτομα δεύτερης γενιάς είναι ένα πολύ ενδιαφέρον εύρημα καθώς διαφαίνεται η τοποθέτηση (positioning) των ατόμων εντός διαφορετικών περιστάσεων. Στην παρούσα έρευνα μάλιστα, θα εξεταστεί το ζήτημα της κατασκευής της Αλβανίας και της Ελλάδας, με όρους προνεωτερικότητας και νεωτερικότητας καθώς και ποιες θέσεις υποκειμένου λαμβάνουν οι ομιλητές εντός του λόγου τους.

Ο Γογωνάς (2009, 2006) ασχολήθηκε ερευνητικά με την γλωσσική μετατόπιση των Αλβανών μεταναστών πρώτης και δεύτερη γενιάς υπό το πρίσμα της κοινωνιογλωσσολογίας. Στην πρώτη έρευνα έχει ασχοληθεί με τις γλωσσικές δεξιότητες των μαθητών δεύτερης γενιάς που κατάγονται από την Αλβανία και την Αίγυπτο και φέρνει στην επιφάνεια τις απόψεις των ίδιων των μεταναστών για την διγλωσσία και την εκπαίδευση των παιδιών τους. Η έρευνα αυτή διεξήχθη στα πλαίσια της διδακτορικής του διατριβής τον Δεκέμβριο του 2005 και χρησιμοποίησε και ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους. Το υλικό το συνέλεξε από 8 γυμνάσια της Αττικής. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, όσον αφορά τον αλβανικό πληθυσμό, δείχνουν πως υπάρχει γλωσσική μετατόπιση στους μαθητές δεύτερης γενιάς αφού σχεδόν σε όλες τις περιστάσεις χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα. Ακόμα, αυτή η μετατόπιση έχει ξεκινήσει από τους γόνεις καθώς στην προσπάθειά τους για την ευκολότερη αφομοίωση των παιδιών τους μιλάνε τα ελληνικά μέσα στο σπίτι. Ο συγγραφέας καταλήγει πως η γλωσσική μετατόπιση οφείλεται στο γεγονός των αρνητικών στάσεων της κοινωνίας και την μη ενθάρρυνση από το σχολικό περιβάλλον στην χρησιμοποίηση της αλβανικής.

Ο Γογωνάς (2009) χρησιμοποιώντας την έρευνα την οποία είχε διεξάγει το 2005, προσπάθησε να αναδείξει τους λόγους και τις αιτίες της γλωσσικής μετατόπισης των μεταναστών δεύτερης γενιάς από την Αλβανία υπό το πρίσμα της κοινωνιοψυχολογίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι μαθητές δεύτερης γενιάς αναπτύσσουν γρήγορα γλωσσική μετατόπιση κι ότι αυτό οφείλεται στο ότι η αλβανική γλώσσα λειτουργεί ως «стіγμα» περιθωριοποιώντας τους. Οι γονείς τους

επιπλέον, δεν βοηθάνε στην εκμάθηση της αλβανικής καθώς δεν την χρησιμοποιούν, κι αυτό είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής κινητικότητας που θέλουν να επιτύχουν αργότερα για τα παιδιά τους και της πλήρης ενσωμάτωσής τους.

Οι Gogonas και Michail (2014), ενδιαφέρθηκαν να ερευνήσουν την γλωσσική ικανότητα και την κοινωνική κινητικότητα σε Αλβανούς μετανάστες δεύτερης και πρώτης γενιάς στην Ελλάδα. Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε το 2009-2010. Χρησιμοποιήθηκαν κοινωνιογλωσσικές προσεγγίσεις και η έρευνα συνδύασε και ποιοτικές αλλά και ποσοτικές μεθόδους. Χρησιμοποιήθηκαν κλειστού τύπου ερωτηματολόγια σε επταβαθμιαία κλίμακα αυτοαξιολόγησης τύπου Likert για την γλωσσική ικανότητα και πενταβαθμιαία κλίμακα για τη γλωσσική χρήση και τις γλωσσικές στάσεις και επίσης, χρησιμοποιήθηκαν και ημι-δομημένες συνεντεύξεις. Το συνολικό δείγμα του πληθυσμού ανερχόταν στους 200 συμμετέχοντες οι οποίοι ήταν Αλβανοί πρώτης και δεύτερης γενιάς. Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να διερευνήσει την γλωσσική ικανότητα των ατόμων και ποια γλώσσα χρησιμοποιούν ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Τέλος, οι συγγραφείς προσπαθούν να αναδείξουν πως διαμορφώνονται οι στάσεις τους απέναντι στην συμβολική αξία της γνώσης της αλβανικής γλώσσας.

Οι συγγραφείς κατέληξαν πως οι μετανάστες δεύτερης γενιάς ενδιαφέρονται περισσότερο για την ενσωμάτωσή τους και να έχουν σχέσεις με τον ελληνικό πληθυσμό, σε αντίθεση με τους μετανάστες πρώτης γενιάς που δείχνουν να ενδιαφέρονται να διατηρήσουν σχέσεις με την χώρα προέλευσης. Η γλωσσική μετατόπιση εντοπίζεται και στις δυο γενιές, με την μόνη διαφορά ότι η πρώτη γενιά χρησιμοποιεί την αλβανική γλώσσα εντός του σπιτιού, ενώ η δεύτερη γενιά την χρησιμοποιεί ακόμα λιγότερο. Ειδικότερα, η έρευνα έδειξε πως οι σχέσεις των μεταναστών β' γενιάς με την εθνική γλώσσα και την κουλτούρα, αποδυναμώνονται. Τα άτομα της δεύτερης γενιάς απέδιδαν ιδιαίτερη αξία στην συμβολική αξία των ελληνικών, πέρα από την πρακτικότητα στην καθημερινότητά τους. Ακόμα συνέδεαν το ζήτημα της γλώσσας με το ρατσισμό, καθώς μιλώντας «καλά» ελληνικά θεωρούσαν πως δεν θα βίωνανε προκατάληψη. Γενικότερα, η γλώσσα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ταυτότητα του ατόμου, και οι μετανάστες αν και εκφράζουν την επιθυμία να διατηρήσουν την αλβανική γλώσσα, στην πραγματικότητα διακρίνεται το αντίθετο. Αυτό οφείλεται, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, από την χώρα υποδοχής καθώς δεν βοηθάει με κάποιο ουσιαστικό τρόπο την διατήρηση των πολυπολιτισμικών στοιχείων. Από την άλλη βέβαια,

αποτελεί ευθύνη των ίδιων των ατόμων, καθώς έχουν μειώσει την χρήση της γλώσσας.

Η Μιχαήλ (2014, 2010), διεξήγαγε μια εθνογραφική έρευνα από την σκοπιά της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας με Αλβανούς μετανάστες δεύτερης γενιάς, μεταξύ του διαστήματος 2008-2009, σε περιοχές της Αττικής και της Δυτικής Μακεδονίας. Για την συλλογή των εμπειρικών δεδομένων χρησιμοποίησε ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους. Όπως και ο Γογωνάς (2009), καταλήγει πως η γλωσσική μετατόπιση των μεταναστών β' γενιάς οφείλεται στην επιθυμία της κοινωνικής κινητικότητας, του στιγματισμού της αλβανικής γλώσσας αλλά και την ρευστότητα της αλβανικής ταυτότητας που χαρακτηρίζει τους γονείς. Η συγγραφέας υποστηρίζει, πως το φαινόμενο της γλωσσικής μετατόπισης συνδέεται άρρηκτα με το ζήτημα της κατασκευής της ταυτότητας. Μάλιστα, σε προηγούμενη έρευνα (Michail, 2009) της αναφέρει πως οι γονείς αποδίδουν την απροθυμία των παιδιών τους να μάθουν την αλβανική γλώσσα γιατί δεν είναι αρκετά «δυτικοποιημένη». Με αυτό τον τρόπο, η αλβανική γλώσσα συμβολίζει την οπισθοδρόμηση την οποία οι μετανάστες δεύτερης γενιάς, μη μαθαίνοντας την, προσπαθούν να την αποκηρύξουν. Στην περιγραφή της Αλβανίας με όρους οπισθοδρομικότητας αναφέρθηκε και η Αθανασοπούλου (2009), όπως είδαμε παραπάνω. Τα συγκεκριμένα δίπολα, Αλβανία-Ελλάδα, προνεωτερικότητα-νεωτερικότητα αποκτούν συγκεκριμένη σημασία καθώς οι μετανάστες δεύτερης γενιάς μας δείχνουν εκδοχές των δυο χωρών και μας μιλάνε και για την δική τους ταυτοτική τοποθέτηση. Αυτά τα ζητήματα απασχόλησαν και την συγκεκριμένη έρευνα.

Η έρευνα λοιπόν (Μιχαήλ 2014, 2010), αφορούσε μετανάστες δεύτερης γενιάς που φοιτούσαν σε Πανεπιστημιακά και Τεχνολογικά Ιδρύματα της χώρας. Ένα δεύτερο ερευνητικό ενδιαφέρον που απασχόλησε την ερευνήτρια ήταν εάν η φοίτηση σε σχολεία και πανεπιστήμια της χώρας, αποτελούν παράγοντες για την επιτυχή ενσωμάτωση των μεταναστών. Οι απαντήσεις που έδωσαν οι φοιτητές/τριες είχαν να κάνουν κατά κύριο λόγο για την επαγγελματική αποκατάσταση και την μόρφωση, και ακολούθησαν και απαντήσεις που αφορούσαν την ενσωμάτωση και την μείωση ρατσιστικών επιθέσεων. Επιπρόσθετα, οι απαντήσεις που δίνουν για τις εργασιακές εμπειρίες σε Ελλάδα και Αλβανία, θεωρούν πιο πιθανόν το γεγονός να εργαστούν στο αντικείμενό τους στην Αλβανία, ωστόσο διατηρούν μια συγκρατημένη στάση σε σχέση με την μετεγκατάστασή τους στην Αλβανία.

Οι Μιχαήλ και Χρήστου (2016), εξέτασαν ζητήματα φύλου, ταυτότητας και διακινητικότητας σε μετανάστες δεύτερης γενιάς από την Αλβανία. Το ερευνητικό ερώτημα που έθεσαν είναι πως κατασκευάζονται οι έμφυλες ταυτότητες στους νέους μετανάστες δεύτερης γενιάς σε ένα πλαίσιο οικονομικής κρίσης. Οι ερευνήτριες χρησιμοποίησαν ψυχοκοινωνιολογικές προσεγγίσεις και διεξήγαγαν εθνογραφική έρευνα, λαμβάνοντας συνεντεύξεις βάθους. Ουσιαστικά, οι ερευνήτριες αποζητούν να ανοίξουν θέματα προς έρευνα και συζήτηση. Αρχικά, διαφαίνεται μια συναισθηματική διάσταση των συνεντευξιαζόμενων για το αίσθημα του ανήκειν, με την ευρεία έννοια του σπιτιού. Οι συνεντευξιαζόμενοι έδωσαν απαντήσεις που είχαν να κάνουν με το ότι σπίτι τους είναι η Ελλάδα, καθώς εδώ μεγάλωσαν, στα ελληνικά σκέφτονται κι έχουν υιοθετήσει τον ελληνικό τρόπο ζωής. Υπήρχαν απαντήσεις, που δεν απαρνιόντουσαν την καταγωγή τους και τις ρίζες τους. Ακόμα, ένα πολύ ενδιαφέρον εύρημα είναι η κατασκευή του φύλου. Ενώ, η αλβανική οικογένεια στηρίζεται σε παραδοσιακές αξίες (βαλκανική πατριαρχική οικογένεια), ωστόσο ένα μέρος των γυναικών υποστηρίζει την ένστασή τους και την αντίθετη τους άποψη στις συντηρητικές ιδέες. Από την άλλη, ένα μέρος των ανδρών ενώ δεν στηρίζει τις πατριαρχικές ιδέες, δεν κάνει το ίδιο και στην πράξη. Τέλος, αυτό το οποίο καταλήγουν συμπερασματικά οι ερευνήτριες είναι ότι οι μετανάστες δεύτερης γενιάς έχουν υιοθετήσει μια μετανεωτερική εθνική ταυτότητα η οποία σχηματίζεται από τις καθημερινές τους δραστηριότητες από την μια, και από τις αλληλεπιδράσεις με την οικογένειά τους από την άλλη.

Στην υποενότητα αυτή, συζητήθηκαν και παρουσιάστηκαν έρευνες οι οποίες είναι εστιασμένες στους Αλβανούς μετανάστες δεύτερης γενιάς και εξετάζονται υπό το πρίσμα των κοινωνικών επιστημών. Ο στόχος είναι να τονιστούν τα συμπεράσματα που αφορούν την κατασκευή των εθνικών ταυτοτήτων των ατόμων αυτών καθώς είναι συναφή με την παρούσα έρευνα. Ωστόσο εντοπίζεται ένα έλλειμμα σε σχέση με την μεθοδολογία, καθώς καμία έρευνα δεν προσέγγισε το ζήτημα με την ποιοτική κοινωνικο-κονστρουξιονιστική μεθοδολογία της κριτικής λογοψυχολογίας. Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία φιλοδοξεί λοιπόν, να προσθέσει την διαφορετική οπτική, βάση των μεθοδολογικών εργαλείων της κριτικής κοινωνικής λογοψυχολογίας που χρησιμοποιούνται, στην μεταναστευτική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΛΟΓΟΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ: ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ

3.1.Η στροφή στο λόγο στην κοινωνική ψυχολογία

Στις δεκαετίες 1960 και 1970 εξελισσόταν ένας ανοιχτός διάλογος στους κόλπους της κοινωνικής ψυχολογίας. Η παραδοσιακή ψυχολογία είχε χάσει τον προσανατολισμό της, και είχε στραφεί προς τον ατομικισμό. Με αποτέλεσμα, να τεθούν ζητήματα αμφισβήτησης γύρω από τις θεωρητικές παραδοχές, τις μεθοδολογικές επιλογές και τις ερευνητικές πρακτικές της παραδοσιακής ψυχολογίας.

Η κρίση στην κοινωνική ψυχολογία περιστρεφόταν γύρω από τρεις βασικές θεματικές συζητήσεις. Η Herburn (2003), παρουσιάζει τις κριτικές αυτές, οι οποίες αναφερόντουσαν, αρχικά, στον ατομικισμό στον οποίο είχε εστιάσει η κοινωνική ψυχολογία, δεύτερον, στην μεθοδολογία η οποία ήταν αυστηρά πειραματική με αποτέλεσμα να προκύπτει αδυναμία στην κατανόηση της ανθρώπινης δράσης και τέλος, στο επίπεδο της θεωρίας καθώς δεν αναδεικνύει το πολυσύνθετο της ανθρώπινης πράξης.

Την δεκαετία του 1970, οι εξελίξεις στο χώρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών σπουδών αμφισβητούν την απλή αναπαραστασιακή αντίληψη για τη γλώσσα σε σχέση με την κοινωνική πραγματικότητα (Μποζατζής & Δραγώνα, 2011). Τα ρεύματα του δομισμού, του μεταδομισμού και της σημειολογίας κάνουν την εμφάνισή τους στους κόλπους της ψυχολογίας την δεκαετία του 1980, μέσα από τα έργα των Foucault (1981, 1971, 1972), Barthes (1982, 1972), Derrida (1982, 1978, 1976), Lacan (1977, 1968) και Althusser (1971), (Μποζατζής & Δραγώνα, 2011).

Οι θεωρίες των γλωσσικών πράξεων, της εθνομεθοδολογίας και της σημειολογίας επηρέασαν την ανάλυση λόγου στην κοινωνική ψυχολογία και αποτέλεσαν τις πρώτες επιρροές της. Η θεωρία των γλωσσικών πράξεων είχε ως κύριο εκφραστή τον Austin, ο οποίος ανέπτυξε την θεωρία του με σκοπό να αντικρούσει τις άλλες θεωρίες και να επιστήση την προσοχή στην κοινωνική θεώρηση της γλώσσας (Potter & Wetherell, 2007). Ο Austin (2003) αναφέρει ότι κάθε εκφώνημα είναι μια δήλωση. Χωρίζει τις λεκτικές πράξεις σε τρεις διαφορετικές

εκδοχές. Είναι οι λεκτικές ή εκφωνητικές πράξεις (όπου υπάρχει η απλή αναφορά)⁴, οι ενδολεκτικές ή προσλεκτικές πράξεις (πράξεις που γίνονται λέγοντας κάτι)⁵ και οι περιλεκτικές ή διαλεκτικές πράξεις (πράξεις που γίνονται με το να λες κάτι)⁶ (Austin, 2003). Το έργο του Austin ήταν σημαντικό και επηρέασε την αναλυτική φιλοσοφία της γλώσσας. Παρόλα αυτά, η θεωρία παρέμεινε σε ένα αφηρημένο πλαίσιο καθώς δεν υπήρχε πρακτική εφαρμογή της θεωρίας στον καθημερινό λόγο (Potter & Wetherell, 2007).

Η εθνομεθοδολογία από την άλλη, επικεντρώνεται στην αναστοχαστικότητα της κοινωνικής δράσης καθώς η δράση εμπεριέχει την κατανόηση των κανόνων από τα δρώντα κοινωνικά υποκείμενα. Οι στόχοι και οι σκοποί των ανθρώπων είναι αντίστοιχοι με τους στόχους και τους σκοπούς των κοινωνικών επιστημόνων (Potter & Wetherell, 2007). Το κοινωνικό περιβάλλον δίνει τα ερεθίσματα και τις γνώσεις στους ανθρώπους, είτε είναι κοινωνικοί επιστήμονες είτε όχι, και με αυτό τον τρόπο κατανοούν και παράγουν συμπεριφορές (Garfinkel, 1967). Η ομιλία λοιπόν, δεν εκφράζει κενές νοήματος και σημασίας λέξεις, αλλά αποτελεί ενεργή πράξη η οποία θα πρέπει να συμπεριληφθεί και να εξεταστεί εντός των συμφραζόμενων και των συνομιλιακών περιστάσεων (Potter & Wetherell, 2007). Παρόλο που η συγκεκριμένη θεωρία προσέγγισε την γλωσσική χρήση και χρησιμοποιεί τον λόγο ως θέμα της έρευνας ωστόσο, η εθνομεθοδολογία επιστρέφει σε προβληματικές που οι ίδιοι οι ερευνητές είχαν εντοπίσει σε έργα άλλων. Ο λόγος εξαρτάται από την υποκειμενική περιγραφή του ερευνητή, καθώς επίσης, και από τα δεδομένα και τα συμπεράσματα που προκύπτουν (Potter & Wetherell, 2007). Γι αυτό το λόγο οι ερευνητές στράφηκαν σε μια άλλη μέθοδο, αυτή, της ανάλυσης συνομιλίας (Potter & Wetherell, 2007).

Τέλος, η τρίτη βασική θεωρία που αποτέλεσε την αφετηρία για την ανάλυση λόγου στην κοινωνική ψυχολογία είναι η σημειολογία, με κύριους εκφραστές τους Saussure και Barthes. Ο Barthes (1972), υποστηρίζει πως τα πολιτισμικά στοιχεία συνδέονται με σύνθετα συστήματα νοημάτων τα οποία δεν είναι αυθύπαρκτα αλλά είναι κοινωνικά κατασκευασμένες συμβάσεις. Η γλώσσα λειτουργεί ως σύστημα και οι λέξεις σηματοδοτούνται ξεχωριστά. Μάλιστα, σημαντικό ρόλο παίζουν και οι λέξεις που απουσιάζουν από το λόγο για την δημιουργία του νοήματος (Potter & Wetherell, 2007). Η σημειολογική έρευνα έχει επίσης αμφισβητηθεί καθώς στο προς

⁴ Locutionary acts

⁵ Illocutionary acts

⁶ Perlocutionary acts

εξέταση ζητούμενο θα πρέπει να συμπεριληφθούν οι υπάρχοντες όροι αλλά και οι απόντες όροι. Αυτό είναι δύσκολο να επιτευχθεί. Επιπλέον, τίθεται ζήτημα παράκαμψής του από τον ερευνητή, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε στατικές και εξιδανικευμένες αναλύσεις (Potter & Wetherell, 2007).

Οι τρεις αυτές θεωρίες είναι οι βασικές πηγές από όπου επηρεάστηκε η ανάλυση λόγου. Οι θεωρίες των γλωσσικών πράξεων, της εθνομεθοδολογίας και της σημειολογίας έχουν ως κεντρικό άξονα τον λόγο όπου μέσω αυτού εξετάζονται τα κοινωνικά φαινόμενα και οι κοινωνικές οντότητες.

Το ρεύμα του κοινωνικού κονστρουξιονισμού στρέφει το βλέμμα και εστιάζει στις μορφές ζωής και στις δραστηριότητες οι οποίες συγκροτούν το επίπεδο του κοινωνικού (Wetherell, 2004). Η πραγματικότητα δομείται, «κατασκευάζεται», μέσω συγκεκριμένων μορφών γνώσης και ερμηνείας του κοινωνικού κόσμου. Το αντικείμενο λοιπόν του κοινωνικού κονστρουξιονισμού είναι να κάνει κριτική στις προηγούμενες θεωρίες όπου ο εαυτός περιγράφεται ως αυθύπαρκτη οντότητα, και εστιάζει στις εκδοχές του εαυτού, στις κατασκευές ταυτοτήτων οι οποίες λαμβάνουν κάθε φορά μέρος, μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Δεν υπάρχει «ένας» εαυτός αλλά ένα πλήθος εαυτών (Wetherell, 2004). Ο Gergen (2009), υποστηρίζει ότι αυτό το οποίο θα πρέπει να μελετηθεί είναι η μεταβλητότητα των ερμηνειών στις περιγραφές των ανθρώπων. Η γλώσσα είναι πεδίο που φτιάχνεται η κοινωνική πραγματικότητα. Οι ερευνητές λοιπόν, στρέφονται στο λόγο, για να αναδείξουν τις κοινωνικές δράσεις.

Στην ανάλυση λόγου υπάρχουν δυο διαφορετικές προσεγγίσεις. Η πρώτη είναι η φουκοϊκά εμπνεόμενη προσέγγιση και η δεύτερη είναι η εθνομεθοδολογικά εμπνεόμενη προσέγγιση (Μποζατζής, 2011).

Η φουκοϊκά εμπνεόμενη προσέγγιση έχει ως κύριο εκφραστή της τον Ian Parker. Η προσέγγιση αυτή, *«συνδέει τον ψυχολογικό λόγο με την εξουσία και την ιδεολογία»* (Parker, 2010 σελ. 530). Τα φαινόμενα δημιουργήθηκαν εντός συγκεκριμένων κοινωνικο-πολιτισμικών στοιχείων και δεν αποτελούν αυθύπαρκτες οντότητες. Η προσέγγιση αυτή μελετάει πώς τα φαινόμενα αυτά αναπαράγονται μέσα στο λόγο, πώς φυσικοποιούνται και πώς «στέκονται» ως αυθύπαρκτες οντότητες (Parker, 2010).

Η εθνομεθοδολογικά εμπνεόμενη προσέγγιση έχει ως κύριους εκφραστές τους Edwards και Potter (1992), και τους Potter και Wetherell (2007). Ο λόγος είναι το καθ'εαυτό θέμα της ανάλυσης και όχι το αναλυτικό απόθεμα, με αποτέλεσμα να

σπρώχνει τον αναλυτή να δει τι γίνεται μέσα στο λόγο (Μποζατζής, 2011). Η προσέγγιση των Potter και Wetherell, ξεκινάει από την μικροανάλυση των φαινομένων που εκτυλίσσονται μέσα στο συνομιλιακό λόγο. Τα συχνά επαναλαμβανόμενα μοτίβα τα οποία έχουν συγκεκριμένες υφολογικές και γραμματικές κατασκευές, ορίζονται ως ερμηνευτικά ρεπερτόρια και βοηθούν τον ερευνητή στην αξιολόγηση των κοινωνικών φαινομένων (Potter & Wetherell, 2007).

Τέλος, η Wetherell (2014), προτείνει τον συγκερασμό των διάφορων ερευνών και των λογοαναλυτικών εργαλείων. Η συνθετική αυτή προσέγγιση ονομάζεται κριτική λογοκοινωνιοψυχολογία. Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στην μικροανάλυση και στην εξέταση των φαινομένων στο τοπικό συγκείμενο αλλά στοχεύει και στην μακροανάλυση, στις κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνέπειες των συνομιλιακών δράσεων (Edley, 2011). Η προσέγγιση αυτή προκρίνεται και στην παρούσα εργασία καθώς θα γίνει μια προσπάθεια να εντοπιστούν και να αναλυθούν οι εθνικές ταυτοτικές εκδοχές των μεταναστών δεύτερης γενιάς στα πλαίσια της μικρο- και της μάκρο-ανάλυσης.

3.2.Ανάλυση Λόγου στην Κοινωνική Ψυχολογία: Οι κομβικές έννοιες της «λειτουργίας», της «μεταβλητότητας», της «κατασκευής» και των «ερμηνευτικών ρεπερτορίων»

Η ανάλυση λόγου (Potter & Wetherell, 1997) εστιάζει στην καθημερινή αλληλεπίδραση, στην συνομιλία και στο λόγο, στις δραστηριότητες των ανθρώπων όταν νοηματοδοτούν τον κοινωνικό κόσμο και στους πόρους (κατηγορικά συστήματα, λεξιλόγια) από τους οποίους εξαρτώνται αυτές οι δραστηριότητες. Ο βασικός άξονας είναι η επιτελεστικότητα της γλώσσας καθώς ο λόγος συγκροτεί υποκείμενα, αντικείμενα, την πραγματικότητα και εμπεριέχει «έργο». Η προσέγγιση των Potter και Wetherell (1997), εισάγει τις τέσσερις βασικές έννοιες της λειτουργίας, της μεταβλητότητας, της κατασκευής και των ερμηνευτικών ρεπερτορίων στην Ανάλυση Λόγου στην Κοινωνική Ψυχολογία.

Η λειτουργία της γλώσσας είναι μια από τις βασικές έννοιες της Ανάλυσης Λόγου. Τα άτομα χρησιμοποιούν τον λόγο για να «κάνουν» πράγματα. Στο συνομιλιακό λόγο εκτυλίσσονται μικροδράσεις οι οποίες αναγνωρίζονται ως ερωτήσεις, μομφές, κριτικές, δικαιολογήσεις, αξιολογήσεις κ.ο.κ. Τα άτομα όμως δεν δηλώνουν πάντα ρητά τα «θέλω» και τις προτιμήσεις τους. Πολλές φορές

«καλύπτουν» τις επιθυμίες τους, τις απόψεις τους και εκφράζονται με έμμεσο τρόπο ώστε να μην λάβουν μια άμεση αρνητική απάντηση ή για να διατηρήσουν μια μετριοπάθεια στο λόγο τους (Drew, 1984). Ακόμη, οι τοπικές λειτουργίες της γλώσσας μπορεί να εμπεριέχουν μη-εμπρόθετες ιδεολογικές συνέπειες, οι οποίες εδράζουν σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και είναι έξω από τον ομιλητή. Οι μη-εμπρόθετες λειτουργίες της γλώσσας αποτελούν λογο-αναλυτικό υλικό. Αυτός είναι ο κύριος λόγος που η ανάλυση της λειτουργίας δεν μπορεί να θεωρηθεί απλώς ένα ζήτημα κατηγοριοποίησης καθώς ο αναλυτής θα πρέπει να ερμηνεύσει και να αναγνώσει τα συμφραζόμενα (Potter & Wetherell, 2007).

Η περιγραφή φαινομένων, γεγονότων κ.ο.κ. μπορεί να αλλάζει στον συνομιλιακό λόγο ανάλογα με τους σκοπούς που πρέπει να εξυπηρετηθούν στην εκάστοτε συνομιλία (Potter & Wetherell, 2007). Η λειτουργία της γλώσσας εξυπηρετεί διαφορετικά πράγματα σε κάθε περίπτωση και χαρακτηρίζεται από μεταβλητότητα (Potter & Wetherell, 2007). Οι Gilbert & Mulkay (1984) αναφέρουν ότι οι ίδιοι άνθρωποι συχνά περιγράφουν ένα αντικείμενο ή φαινόμενο με διαφορετικούς τρόπους. Επομένως, παρατηρούνται διάφορες εκδοχές του ίδιου αντικειμένου κι αυτό εξαρτάται από το ρητορικό μέλημα του ομιλητή και από τους διαθέσιμους γλωσσικούς πόρους (Μποζατζής, 2011).

Η κατασκευή είναι η τρίτη κομβική έννοια καθώς η Ανάλυση Λόγου θεωρεί ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν την γλώσσα για να κατασκευάσουν εκδοχές του κοινωνικού κόσμου (Potter & Wetherell, 2007). Η έννοια της κατασκευής προέρχεται από την κονστρουκτιονιστική θεωρία και είναι πολύ σημαντική για τρεις λόγους. Αρχικά, τα επιχειρήματα, οι περιγραφές δομούνται με έννοιες και με γλωσσικούς πόρους που ήδη προυπάρχουν στο δημόσιο λόγο. Οι Potter και Wetherell περιγράφουν τον λόγο ως ένα γιαπί. Τα άτομα καλούνται να επιλέξουν από τους διαθέσιμους γλωσσικούς πόρους: τις εικόνες, τις μεταφορές, τις εκφράσεις κ.ο.κ., που θα τους εξυπηρετήσουν ανάλογα με την συνομιλιακή περίπτωση, όπως ακριβώς και σε ένα γιαπί τα οικοδομικά υλικά είναι εκεί και είναι διαθέσιμα και ο οικοδόμος επιλέγει από αυτά ανάλογα με το τι χρειάζεται κάθε φορά. Τα άτομα επιλέγουν ενεργά τους πόρους που θα χρησιμοποιήσουνε και τους πόρους που θα παραλείψουνε. Ο λόγος χαρακτηρίζεται από δράση η οποία όμως δεν χαρακτηρίζεται από κίνητρα η από στρατηγική και δεν είναι πάντα σκόπιμη και συνειδητή. Το άτομο στην προσπάθεια του να περιγράψει μια κατάσταση, να κατανοήσει ένα φαινόμενο ή να χρησιμοποιήσει μομφή εναντίον κάποιου, χρησιμοποιεί κάποια μορφή γλώσσας, η

οποία όμως δεν σημαίνει απαραίτητα ότι έχει ήδη επεξεργαστεί από το άτομο ή ότι έχει καταλήξει συνειδητά στις κατασκευές που θα χρησιμοποιήσει. Οι άνθρωποι κάνουν ότι είναι αυτονόητο, κανονιστικά κατάλληλο να γίνει, «αυτό που τους βγαίνει φυσικά» (Potter & Wetherell, 2007). Το οποίο κατά τους Potter και Wetherell είναι και η πιο συχνή περίπτωση λόγου στην καθημερινότητα των ατόμων καθώς ο λόγος παρουσιάζει μεγάλη μεταβλητότητα. Τέλος, η έννοια της κατασκευής σχετίζεται με την κοινωνική αλληλεπίδραση των ατόμων, τα γεγονότα και τις σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί με τα συνομιλούντα άτομα, όπου ο λόγος εκφέρεται με όρους συγκεκριμένων εκδοχών (Potter & Wetherell, 2007). Ωστόσο η γλώσσα κατά την χρήση της στρέφει την προσοχή στα αντικείμενα στα οποία αναφέρεται, και όχι στην ίδια, και με αυτό τον τρόπο φτιάχνει πραγματικότητες. Τα άτομα ακόμα, έχουν ιστορικά διαμορφωμένες αναπαραστάσεις οι οποίες θεωρούνται ρεαλιστικές γιατί είναι οικείες και λειτουργούν διάφανα, για παράδειγμα η αναφορά στην Ελλάδα ως χώρα διαφθοράς είναι αυτόματα ρεαλιστική γιατί έχει καθιερωθεί ως μια ιστορικά διαμορφωμένη αναπαράσταση. Η αναπαράσταση εμπεριστατώνεται μέσω των ρητορικών τεχνικών και της ρητορικής οργάνωσης καθώς τα ρητορικά σχήματα μορφοποιούν τον λόγο. Οι ερευνητές που υιοθετούν αυτό το μοντέλο υποστηρίζουν πως τα άτομα μιλούν για το ίδιο γεγονός, την ίδια πεποίθηση και οι αναφορές τους σε γενικές γραμμές συμφωνούν μεταξύ τους. Ωστόσο, οι συνέπειες αυτές μπορεί να προκύπτουν από διαφορετικές αναφορές που όμως επιτελούν την ίδια λειτουργία (Potter & Wetherell, 2007).

Η τέταρτη και τελευταία έννοια είναι τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια. Τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια εμφανίστηκαν πρώτη φορά ως όρος στο βιβλίο των Gilbert και Mulkay το 1984 και τρία χρόνια μετά χρησιμοποιήθηκαν και στην κοινωνική ψυχολογία από τους Potter και Wetherell (2007). Οι Potter & Wetherell (2007, σ.207) αναφέρουν πως «με τον όρο ερμηνευτικά ρεπερτόρια εννοούμε ευρέως αναγνωρίσιμες συστάδες όρων, περιγραφών και σχημάτων λόγου συχνά συναρμολογημένων γύρω από μεταφορές ή ζωηρές εικόνες». Σύμφωνα με όρους στρουκτουραλιστικούς, τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια είναι συστήματα σημασιοδότησης όπου χρησιμοποιούνται για την κατασκευή δράσεων, εαυτού και κοινωνικών δομών στην συνομιλία. Είναι ο τρόπος για την κατανόηση και την οργάνωση του περιεχομένου του λόγου. Η εστίαση βρίσκεται, στο τι επιτυγχάνεται με την χρήση της γλώσσας, στην κατασκευή εννοιών και φαινομένων και στο πως οι γλωσσικοί πόροι που χρησιμοποιούνται το επιτυγχάνουν. Το ρεπερτόριο οργάνωνεται

γύρω από συγκεκριμένες μεταφορές και ρητορικά σχήματα μέσα στο λόγο. Καθώς η σκέψη δεν είναι εξωκοινωνική, τα άτομα μιλούν και σκέφτονται πάντα με τους πόρους που τους παρέχει η ιστορία (Edley, 2011). Μάλιστα, ο Edley (2011) κάνει και μια εύστοχη παρομοίωση, παρομοιάζει τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια με τα βιβλία μια δημόσιας βιβλιοθήκης, τα οποία είναι πάντα στην διάθεση των ατόμων για δανεισμό.

Στην προσέγγιση των Potter και Wetherell (2007), τα ρεπερτόρια χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές για να λογοδοτήσουν, να επεξηγήσουν και να περιγράψουν τα φαινόμενα του κοινωνικού κόσμου. Καθώς οι άνθρωποι εμπλέκονται κάθε φορά σε διαφορετικές καταστάσεις, ανάλογα με τις περιστάσεις θα χρειαστεί να αντλήσουν από διαφορετικά ρεπερτόρια καθώς δεν θα προκύπτουν πάντα οι ίδιες ανάγκες (Potter & Wetherell, 2007). Τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια αποτυπώνουν την κουλτούρα, την ιδεολογία και η ανάλυση μας οδηγεί σε συμπεράσματα σε σχέση με το εδώ και τώρα κοινωνικό γίνεσθαι εντός συνομιλιακού λόγου. Τα άτομα μιλούν για τα κοινωνικά φαινόμενα αλλά οι γλωσσικοί πόροι και οι εκδοχές των κοινωνικών φαινομένων δεν είναι άπειροι. Τα άτομα καθώς μιλούν παράλληλα «δρούν» και μέσα από το λόγο τους μπορούν να εξεταστούν οι εκδοχές του κοινωνικού κόσμου.

Η Ανάλυση Λόγου στην Κοινωνική Ψυχολογία επικεντρώνεται σε αυτές τις τέσσερις έννοιες της λειτουργίας, της μεταβλητότητας, της κατασκευής και των ερμηνευτικών ρεπερτορίων για να μελετήσει την οργάνωση του λόγου, τις περιγραφές του ίδιου αντικειμένου με διαφορετικές εκδοχές και την ανάδυση κοινωνικών φαινομένων στο λόγο στο εδώ και τώρα. Ο λόγος δεν χρησιμοποιείται για την ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων αλλά αποτελεί την ίδια την δράση.

3.3.Λογοψυχολογία: Το μοντέλο λογο-δράσης των Edwards και Potter

Τα άτομα χρησιμοποιούν τον λόγο με ρητορικούς τρόπους για να επιτελέσουν ποικίλες μορφές κοινωνικής δράσης σε συγκεκριμένα πλαίσια. Οι Edwards και Potter (1992) επικεντρώνονται στο επίπεδο της διάδρασης μεταξύ των ανθρώπων, πως περιγράφουν της καθημερινές δραστηριότητες, πως εξηγούν τις ενέργειές τους και τις ενέργειες των άλλων και την διαχείριση των συνεπειών των λόγων τους. Αυτές οι μορφές κοινωνικής δράσης είναι, σύμφωνα με την λογοψυχολογία, απόλυτα ορατές και αναγνωρίσιμες· άρα, και λογοδόσιμες. Η λογοψυχολογία ασκεί κριτική στην γνωστική ψυχολογία και τα ψυχολογικά θέματα τα επαναπροσδιορίζει ως πρακτικές λόγου (Edwards και Potter, 2011).

Το μοντέλο λογο-δράσης των Edwards & Potter (1992), εστιάζει σε τρεις βασικούς άξονες την δράση, το γεγονός και το συμφέρον, και την λογοδοσία. Το μοντέλο εστιάζει στη δράση και όχι στις γνωστικές διεργασίες. Επιπλέον, εστιάζει στους τρόπους που τα άτομα χειρίζονται ζητήματα λογοδοσίας, τους τρόπους που νοσηματοδοτούν την καθημερινότητα και τα γεγονότα και τους τρόπους που αποδίδουν χαρακτηριστικά σε άλλα άτομα (Edwards & Potter, 2011).

Το ενδιαφέρον όμως της λογοψυχολογίας εστιάζεται στις περιγραφές των γεγονότων και των ατόμων, που βρίσκονται στο λόγο και στα κείμενα (Edwards & Potter, 2011). Η λογοψυχολογία εξετάζει τις χρήσεις του ψυχολογικού λεξιλογίου, πως δρουν διαδραστικά και πως αυτές οι περιγραφές υποστηρίζονται ως αληθινές ή ψεύτικες, πως χτίζεται η γεγονικότητα και πως τα άτομα οργανώνουν την επιχειρηματολογία τους (Edwards & Potter, 2011).

Τα άτομα ωστόσο, μπαίνουν στην διαδικασία να περιγράψουν περιστατικά ή να λογοδοτήσουν για αυτά στα πλαίσια μιας συνομιλίας. Τα κίνητρα και οι επιθυμίες παίζουν καίριο ρόλο στην εδραίωση ή την υπονόμηση αμφισβητούμενων εκδοχών των γεγονότων ως ζητήματα που «σκάνε» στο λόγο κι όχι ως ενδοψυχολογικές οντότητες κι αυτό ονομάζεται στην λογοψυχολογία «διαχείριση διακυβεύματος» (Edwards & Potter, 2011). Οτιδήποτε πουν ή κάνουν οι άνθρωποι μπορεί δύναμει να αντικρουστεί ως προϊόν του συμφέροντος που απορρέει από τις πράξεις ή τα λόγια τους. Ωστόσο, οι Edwards και Potter, δεν προτείνουν την έρευνα για τα πραγματικά διακυβεύματα των ανθρώπων, αλλά την εξέταση της συστηματικότητας με την οποία τα υποτιθέμενα διακυβεύματα γίνονται αντικείμενα χειρισμού στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης. Ο ομιλητής λοιπόν, για να αποφύγει οποιαδήποτε κατηγορία που θα τον τοποθετήσει σε μια θέση υπόλογου, αναπτύσσει την επιχειρηματολογία του με τέτοιο τρόπο ώστε η αφήγηση να φαίνεται ότι δεν έχει κάποια σχέση με το προσωπικό του συμφέρον. Ο Potter (2004), αναφέρει ότι υπάρχουν διάφοροι τρόποι για να διαχειριστεί κάποιος την οποιαδήποτε υπονόμηση του λόγου του. Ένας τρόπος είναι ο εμβολιασμός κατά του διακυβεύματος. Όπου το άτομο, με σκοπό να αποτρέψει την υπονόμηση του ισχυρισμού του, χρησιμοποιεί για παράδειγμα φράσεις αβεβαιότητας: «ξέρω γω», οι οποίες αποτελούν επιδείξεις ανιδιοτέλειας εντός του λόγου για να μετριάσουν την απολυτότητα ισχυρισμού του ατόμου (Potter, 2004).

Τέλος, οι Edwards και Potter υποστηρίζουν πως οι αναφορές δομούνται και παρουσιάζονται ως γεγονικές κι αυτό επιτυγχάνεται μέσω των τεχνικών δόμησης γεγονικότητας. Στην συνέχεια θα παρουσιαστούν οι τεχνικές δόμησης γεγονικότητας

οι οποίες εντοπίστηκαν αναλυτικά στα αποσπάσματα συνομιλιών τα οποία παραθέτω. Υπάρχουν κι άλλες ρητορικές τεχνικές στις οποίες όμως δεν θα γίνει αναφορά καθώς δεν χρησιμοποιήθηκαν.

1.Ζωηρή Περιγραφή

Οι περιγραφές που είναι πλούσιες σε εικόνες, με πολλές ζωντανές λεπτομέρειες και διαφορετικούς χαρακτήρες, προσδίδουν μια αίσθηση γεγονικότητας στην αφήγηση (Edwards & Potter, 1992). Ο ομιλητής λοιπόν, φαίνεται ότι είναι παρατηρητικός και μεταφέρει την αντικειμενική πραγματικότητα στο λόγο του.

2.Αφήγηση

Η αφήγηση αφορά τις μεγάλου τύπου ιστορίες οι οποίες έχουν αρχή, μέση και τέλος. Έχει κοινά χαρακτηριστικά με την ζωντανή περιγραφή αλλά αυτό που την διαφοροποιεί είναι η αιτιακή ακολουθία των γεγονότων. Η αιτιακή αυτή ακολουθία προσδίδει γεγονικότητα στο λόγο (Bozatzis, 1999).

3.Συστηματική Αοριστία

Η συστηματική αοριστία ορίζεται ως η ακριβώς αντίθετη τεχνική από αυτήν της ζωντανής περιγραφής και της αφήγησης (Edwards & Potter, 1992). Ο ομιλητής δεν δίνει συγκεκριμένες λεπτομέρειες με αποτέλεσμα να επικρατεί ένας αφηρημένος χαρακτήρας στην αφήγηση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αποφυγή ερωτήσεων για να δωθούν περαιτέρω εξηγήσεις. Οι αόριστες γενικές διατυπώσεις δεν αντικρούονται εύκολα και ο ομιλητής καταφέρνει να φανεί αξιόπιστος.

4.Ρητορική του Επιχειρήματος

Η επιχειρηματολογία η οποία ακολουθεί μια συγκεκριμένη συλλογιστική φαίνεται και ορθολογική καθώς το αίτιο συνδέεται με το αιτιατό. Έτσι η επιχειρηματολογία του ομιλητή ακούγεται ρεαλιστική και λογική. Οι Edwards και Potter (1992) αναφέρουν πως η συγκεκριμένη τεχνική χρησιμοποιείται κυρίως για να αποδοθούν χαρακτηρισμοί σε ένα άτομο και κυρίως προς διατύπωση κάποιας μομφής. Με αυτόν τον τρόπο, η αρνητική άποψη δεν στηρίζεται ως υποκειμενική αλλά συνδέεται με κάποιο άλλο συμβάν και λαμβάνει αντικειμενικό χαρακτήρα.

5. Διατυπώσεις Ακραίας Περίπτωσης

Οι διατυπώσεις ακραίας περίπτωσης αφορούν καθολικές περιγραφές. Οι ομιλητές επικαλούνται τις ακραίες περιπτώσεις μιας κλίμακας (όλοι/κανένας) (Pomeranz, 1986). Αυτή η ρητορική προσδίδει γεγονικότητα στο λόγο και εξαλείφει οποιαδήποτε ένσταση καθώς το επιχείρημα παρουσιάζεται ως κάτι το αναντίρρητο.

6. Συναίνεση και Επιβεβαίωση

Στην συγκεκριμένη τεχνική δόμησης γεγονικότητας κινητοποιούνται και άλλοι χαρακτήρες οι οποίοι συμφωνούν και συναινούν με την τοποθέτηση του ομιλητή. Το γεγονός που παρουσιάζει ο ομιλητής, παρομοιάζεται ως αδιαμφισβήτητο καθώς δεν είναι μόνο η δική του άποψη αλλά είναι η άποψη πολλών άλλων ατόμων.

7. Λίστες και Αντιπαραβολές

Οι Edwards και Potter σε συμφωνία με τα εργαλεία ανάλυσης συνομιλίας (Jefferson, 1984), υποστηρίζουν πως οι λίστες επιτυγχάνουν μια πειστική επιχειρηματολογία. Με μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζεται η λίστα των τριών μερών, δημιουργώντας την αίσθηση ενός ολοκληρωμένου και εμπεριστατωμένου επιχειρήματος.

8. Ενεργητική Φωνητικοποίηση

Στην συγκεκριμένη τεχνική δόμησης γεγονικότητας χρησιμοποιούνται αυτολεξεί τα λόγια κάποιου άλλου (Wooffitt, 1992). Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η ρεαλιστικότερη απόδοση του γεγονότος καθώς είναι σαν να υποστηρίζεται από ένα άλλο άτομο κι όχι από τον ίδιο τον ομιλητή. Αυτή η τεχνική προσδίδει ρεαλισμό και γεγονικότητα στην αφήγηση.

3.4. Η Κριτική Λογοκοινωνιοψυχολογία

Η κριτική λογοκοινωνιοψυχολογία βασίζεται σε μία σειρά από βασικές έννοιες οι οποίες «δανείζονται» από προηγούμενες ερευνητικές-θεωρητικές παραδοχές διαφορετικών λογοαναλυτικών προσεγγίσεων (βλ. προσέγγιση Potter & Wetherell, 2007; Billig, Condor, Edwards, Gane, Middleton, Radley, 1988 και Λογοψυχολογία, Edwards & Potter, 1992). Πρόκειται για τις βασικές αναλυτικές

έννοιες των ερμηνευτικών ρεπερτορίων, των ιδεολογικών-ρητορικών διλημμάτων και των θέσεων υποκειμένου-τοποθέτησης.

Η λογοψυχολογία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, εστιάζει στο γεγονός ότι τα άτομα εκφράζουν τις απόψεις τους ή ενθυμούνται περιστατικά και δεν αναφέρουν απλά πληροφορίες αλλά επιτυγχάνουν κοινωνικές δράσεις (Edwards & Potter, 1992). Η κριτική λογο-κοινωνιοψυχολογία προχωράει ένα βήμα παρακάτω προσπαθώντας την σύζευξη των μικρο-μελημάτων των ομιλητών με τις συνέπειες του λόγου στο ευρύτερο φάσμα της κοινωνίας, της πολιτικής και της κουλτούρας (Edley, 2011). Όπως αναφέρει η Wetherell (1998), ο λόγος δεν αντιμετωπίζεται σε ιστορικό κενό, αλλά εγκιβωτισμένος στο ιστορικό του πλαίσιο.

Άλλον ένα ενδιαφέρον ζήτημα στο οποίο στρέφεται η κριτική λογο-κοινωνιοψυχολογία είναι η εδραίωση ταυτοτήτων μέσω του λόγου. Τα άτομα παράγουν λόγο και παράλληλα συγκροτούνται ως υποκείμενα και υιοθετούν ταυτότητες. Μάλιστα, τα άτομα λαμβάνουν διαφορετικές τοποθετήσεις κατά την ροή του συνομιλιακού λόγου (Wetherell, 1998). Άλλωστε, ο λόγος κάνει πράγματα και η κριτική λογο-κοινωνιοψυχολογία κάλείται να αναδείξει τις κοινωνικές δράσεις και τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από τις μικρο- και μακρο- διαστάσεις της ανάλυσης του λόγου.

3.5.Ιδεολογικά Διλήμματα

Η θεωρία των ιδεολογικών διλημμάτων διατυπώθηκε στο βιβλίο των Billig, Condor, Edwards, Gane, Middleton και Radley, «Ideological Dilemmas. A Social Psychology of Everyday Thinking» (1988). Στην εισαγωγή του βιβλίου αναφέρεται η θέση του Moscovici (2000) ότι πρωταρχική ανάγκη στις κοινωνικές επιστήμες είναι να μελετηθεί η «σκεπτόμενη κοινωνία». Η «σκεπτόμενη κοινωνία» αποτελεί βασική προσέγγιση των συγγραφέων καθώς εξετάζουν τις διλημματικές πλευρές της σκέψης και της ιδεολογίας.

Αρχικά εντοπίζεται μια διάκριση μεταξύ της *βιωμένης ιδεολογίας* και της *διανοητικής ιδεολογίας*. Σύμφωνα με τους Billig et al (1988), οι διανοητικές ιδεολογίες είναι συστήματα πολιτικής, θρησκευτικής και φιλοσοφικής σκέψης, όπως για παράδειγμα ο μαρξισμός. Από την άλλη, οι βιωμένες ιδεολογίες είναι πεποιθήσεις, αξίες και πρακτικές μιας συγκεκριμένης κοινωνίας ή κουλτούρας, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ασυνέπειες και αντιφάσεις. Οι αντιφάσεις της βιωμένης

ιδεολογίας παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο καθώς καθιστούν δυνατά όχι μόνο τα κοινωνικά διλήμματα αλλά και την ίδια την κοινωνική σκέψη. Χωρίς τις αντιφάσεις αυτές δεν θα μπορούσε να είναι δυνατή η επιχειρηματολογία ή η κατανόηση αντιθετικών δυνάμεων και περιστάσεων. Άλλωστε, τα άτομα κοινωνικοποιούνται και προσλαμβάνουν τις πεποιθήσεις και τις αξίες που ενυπάρχουν εντός αυτών των κοινωνιών (Μποζατζής, 1999).

Η διλημματικότητα της σκέψης είναι ένα καθολικό χαρακτηριστικό στις κοινωνίες. Αυτό το οποίο μεταβάλλεται είναι το περιεχόμενο των διλημάτων καθώς συσχετίζεται με τις ιστορικές και πολιτισμικές αλλαγές. Οι Billig et all. (1988), υποστηρίζουν πως ο Διαφωτισμός άσκησε μεγάλη επιρροή στο δυτικό κόσμο. Ο Διαφωτισμός χαρακτηρίζονταν από μια μεγάλη αντίφαση καθώς ενώ υποστήριζε την ισότητα, την ειρήνη και την αδελφοσύνη από την άλλη συνετέλεσε στην εγκαθίδρυση των εθνών κρατών, με αποτέλεσμα των διαχωρισμό των πολιτών. Αυτή η αντίφαση που πηγάζει από το Διαφωτισμό και την σύγχρονη ιδεολογία του φιλελευθερισμού οδηγεί στο δίλημμα της προκατάληψης (Sapountzis, 2013). Ενώ οι περισσότεροι ψυχολόγοι εξετάζουν ή αποδίδουν την προκατάληψη ως χαρακτηριστικό προσωπικότητας ή ως αντιδράσεις μεταξύ και εντός ομάδων, ο Billig και οι συνεργάτες του την εντοπίζουν εντός του λόγου. Το δίλημμα αυτό εντοπίζεται για παράδειγμα στην φράση «δεν είμαι ρατσιστής αλλά» όπου μετά το αλλά ακολουθεί συνήθως μια αρνητική περιγραφή για κάποια μειονοτική ομάδα. Αυτό το αλλά είναι η προσπάθεια του ομιλητή να αποποιηθεί προκαταλήψεις που μπορεί να του προσάψουν. Με αυτό τον ρητορικό τρόπο επιτυγχάνεται η διαχείριση της προκατάληψης, καθώς τα άτομα, όπως αναφέρει και ο Van Dijk (1984), κατά την διάρκεια της συνομιλίας τους προσπαθούν να αναπαράξουν μια θετική αυτοεικόνα με αποτέλεσμα να αποφεύγουν να διατυπώσουν αρνητικές απόψεις και να ακουστούν προκατειλημμένοι.

3.6.Θέσεις Υποκειμένου – Τοποθέτηση

Ο Althusser (1971) μίλησε για τους «ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους» όπου αναφέρεται στην ιδεολογία η οποία κατασκευάζει υποκείμενα. Οι άνθρωποι εγκολώνονται ταυτότητες και θέσεις βάση των επιταγών της ιδεολογίας. Ο Althusser έκανε λόγο για δυο πολύ σημαντικές έννοιες, την έννοια της υποκειμενοποίησης και την έννοια της έγκλησης. Η έννοια της υποκειμενοποίησης αναφέρεται στο πως οι

άνθρωποι παράγουν ιδεολογία αλλά και πως υπόκεινται σε αυτήν. Από την άλλη, η έννοια της έγκλησης είναι η διαδικασία στην οποία τα άτομα εγκαλούνται από έναν συγκεκριμένο λόγο. Ο λόγος αυτός τοποθετεί τα άτομα σε μια συγκεκριμένη θέση υποκειμένου και βάση αυτής της θέσης, απευθύνεται σε αυτά.

Ο Goffman (1979), εισάγει την έννοια του ερείσματος (footing). Τα άτομα λαμβάνουν μια συγκεκριμένη θέση ανάλογα με το ρητορικό πλαίσιο. Το κοντινό έρεισμα εμπεριέχεται σε μια αφήγηση όπου ο ομιλητής μιλάει σε πρώτο πρόσωπο και αναφέρεται σε προσωπικές του μαρτυρίες. Ενώ αντίστοιχα, το μακρινό έρεισμα είναι η απομακρυσμένη θέση που λαμβάνει ο ομιλητής καθώς μεταφέρει τα λόγια κάποιου τρίτου προσώπου και με αυτό τον τρόπο αποστασιοποιείται από τις ευθύνες του λόγου του (Bozatzis, 1999).

Η Wetherell (1998), θεωρεί κομβικές έννοιες τις θέσεις υποκειμένου και της έννοιας της τοποθέτησης στην Κριτική Κοινωνική Λογοψυχολογία. Αναζητήθηκε μια συνθετική προσέγγιση η οποία θα χρησιμοποιεί την θεωρία της ανάλυσης συνομιλίας του Schegloff (1997, 1992, 1991) και την θεωρία των Laclau και Mouffe για τις θέσεις υποκειμένου (1987, 1985, Mouffe, 1992). Ο Schegloff (1997, 1992, 1991), αναφέρεται στο τι πρεσβεύει η ανάλυση συνομιλίας και στο πως η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται για να ξεκλειδώσει και να ανακαλύψει τις πτυχές της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο Schegloff προτείνει στους αναλυτές να επικεντρωθούν στον ρηματικό προσανατολισμό των ατόμων εντός του λόγου καθώς η ανάλυση θα πρέπει να είναι συμβατή με την εσωτερική αίσθηση μιας αλληλεπίδρασης. Οι Laclau και Mouffe (1987), υποστηρίζουν πως η ανάλυση λόγου εμπεριέχει και γλωσσικά και μη γλωσσικά στοιχεία. Μάλιστα, ο Laclau (1993, σελ. 341), αναφέρει χαρακτηριστικά πως « η κοινωνία μπορεί να γίνει κατανοητή ως ένα μεγάλο επιχείρημα μέσα στο οποίο τα άτομα κατασκευάζουν την πραγματικότητά τους». Το νόημα δεν μπορεί ποτέ να είναι καθορισμένο καθώς διακρίνεται από μεταβολές ανάλογα πάντα το γλωσσικό πλαίσιο (Laclau & Mouffe, 1987). Οι συγγραφείς λοιπόν υποστήριξαν ότι τα άτομα αλλάζουν θέσεις υποκειμένου εντός του λόγου καθώς ο ίδιος ο λόγος δεν μπορεί να υφίσταται ως ένα κλειστό ομοιογενές σύστημα.

Η Wetherell (1998), υποστήριξε πως οι ομιλητές λαμβάνουν θέσεις μέσα σε μια συνομιλία, οι οποίες προσδιορίζουν τις ταυτοτικές εκδοχές που προσλαμβάνουν τα άτομα για τον εαυτό τους σε κάθε περίπτωση λόγου. Οι θέσεις υποκειμένου δεν χαρακτηρίζονται από σταθερότητα αλλά μεταβάλλονται εντός του εκάστοτε ρηματικού πλαισίου.

Οι θέσεις υποκειμένου αποτελούν σημαντικό μέρος της κριτικής κοινωνικής λογοψυχολογίας καθώς συνδέουν τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια και το λόγο με τις θέσεις που λαμβάνει ο ομιλητής, «είναι οι ταυτότητες που αποκτούν συνάφεια μέσω συγκεκριμένων τρόπων ομιλίας» (Edley, 2011). Ο Edley (2011), διακρίνει τρία διαφορετικά επίπεδα όπου ο αναλυτής θα μπορεί να εξετάσει τις θέσεις υποκειμένου εντός του λόγου. Αρχικά, με όρους λειτουργίας, εξετάζεται ο λόγος ως κοινωνική δράση στο «εδώ και τώρα». Δεύτερον, εξετάζεται με όρους ταυτότητας και υποκειμενικότητας και τέλος με όρους της ευρύτερης ιδεολογικής σημασίας. Οι θέσεις υποκειμένου υποδεικνύουν και κινητοποιούν τις εκδοχές ταυτότητας του ομιλητή. Ο ομιλητής δεν είναι ένας παθητικός αποδέκτης αλλά τοποθετείται ενεργητικά. Όπως αναφέρουν και οι Davies και Harré (1990), τα άτομα χρησιμοποιούν τους πολιτισμικούς πόρους που είναι διαθέσιμοι εμπλουτίζοντας τους με στοιχεία των προσωπικών ιστοριών τους.

3.7.Σκοπός της έρευνας – Ερευνητικά Ερωτήματα

Η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο που δεν είναι σημερινό αλλά παραμένει διαχρονικό, καθώς οι άνθρωποι έχουν την «ανάγκη» μετακίνησης είτε αυτή αφορά οικονομικούς λόγους είτε προσωπικούς λόγους. Το ζήτημα όμως είναι ότι οι μετανάστες βιώνουν διακρίσεις και διαχωρίζονται από την εθνική ενδο-ομάδα, ως οι ξένοι, οι «Άλλοι». Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες για ζητήματα που αφορούν την μετανάστευση και τους μετανάστες δεύτερης γενιάς από διάφορες ερευνητικές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα από την ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, νομική, ψυχολογία κ.ο.κ. Όπως αναφέρει ο Νιτσιάκος (2003), καθώς έχει αυξηθεί η μεταναστευτική κινητικότητα, η συζήτηση περί μετανάστευσης έχει επαναφερθεί προς διερεύνηση. Ωστόσο μεγαλύτερο μέλημα έρευνας φαίνεται πως έχουν οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στις χώρες υποδοχής παρά το βίωμα των ίδιων των μεταναστών (Νιτσιάκος, 2003).

Στην παρούσα εργασία έγινε μια προσπάθεια να εξεταστούν τα ζητήματα της εθνικής υπαγωγής των μεταναστών δεύτερης γενιάς στρέφοντας το βλέμμα στην προσωπική τους εμπειρία και δίνοντας τους το λόγο να αναφερθούν οι ίδιοι στο πως πραγματεύονται και κατανοούν τον κοινωνικό κόσμο.

Ειδικότερα, το ερευνητικό μέλημα ήταν να εντοπιστούν οι εθνικές κατασκευές της Αλβανίας και της Ελλάδας, στο λόγο των μεταναστών δεύτερης

γενιάς από την Αλβανία. Το επόμενο ερευνητικό ερώτημα που διατυπώθηκε ήταν οι ταυτοτικές τοποθετήσεις των ομιλητών αναφορικά με την Αλβανία και την Ελλάδα, και πώς οι ίδιοι αξιώνουν για τον εαυτό τους συγκεκριμένες κοινωνικές/πολιτισμικές ταυτότητες. Τέλος, ο τόπος λειτουργεί συμβολικά μέσα από τις περιγραφές που τον αφορούν και επιτυγχάνεται η κοινωνική δράση των ατόμων καθώς αυτοποθετούνται και προσδιορίζουν την ταυτότητά τους. Οι «τόποι» κατηγοριοποιούνται και διαβαθμίζονται αντίστοιχα με τις αξιώσεις των ατόμων. Επιχειρήθηκε λοιπόν, να αναδειχθούν ζητήματα ιεραρχίας αναφορικά με το πώς οι συμμετέχοντες μιλούν και κατασκευάζουν τους «τόπους» της Αλβανίας και της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1.Μεθοδολογική Προσέγγιση της Έρευνας

Όπως αναφέρθηκε ήδη, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν ζητήματα ταυτοτικών εκδοχών και εθνικής υπαγωγής εξετάζοντας τον λόγο των μεταναστών δεύτερης γενιάς. Η μέθοδος που κρίθηκε ως η καταλληλότερη για να εξεταστούν εις βάθος αυτά τα ζητήματα, ήταν η ποιοτική έρευνα. Η ποιοτική έρευνα είναι μια ερμηνευτική προσέγγιση η οποία καταγράφει τις εμπειρίες ζωής, τα βιώματα, τις απόψεις κ.ο.κ. των συμμετεχόντων (Christensen, 2007). Η έρευνα αυτή, χρησιμοποιείται από διάφορους επιστημονικούς κλάδους όπως είναι η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνική ανθρωπολογία κ.ο.κ., καθώς επίσης και από πολλά θεωρητικά υποδείγματα όπως για παράδειγμα ο κονστρουκτιβισμός, ο φεμινισμός κ.ο.κ. (Denzin & Lincoln, 1994). Η ποιοτική έρευνα έχει διάφορες μεθόδους, στην συγκεκριμένη έρευνα επιλέχτηκε η μέθοδος των συνεντεύξεων βάθους. Η συγκεκριμένη μέθοδος ενδείκνυται ως ένας ευέλικτος και προσαρμοστικός τρόπος για να ληφθούν οι ζητούμενες πληροφορίες της εκάστοτε έρευνας (Robson, 2010). Η συνέντευξη διακρίνεται από τρεις τύπους: την πλήρως δομημένη συνέντευξη, την ημιδομημένη συνέντευξη και τη μη δομημένη συνέντευξη (Χρηστάκης, 2010). Στη παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη. Όπως αναφέρει ο Χρηστάκης (2010), μέσω του λόγου μπορούν να έρθουν στην επιφάνεια οι σχέσεις των δρώντων υποκειμένων που έχουν με το μικρο- και μακρο- περιβάλλον τους. Μάλιστα, η ημιδομημένη συνέντευξη παρέχει την ευελιξία τροποποίησης της διατύπωσης των ερωτήσεων καθώς και την αλλαγή σειράς που θα ερωτηθούν κι αυτό δίνει την δυνατότητα μιας καλύτερης ροής της συζήτησης μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευζομένου (Χρηστάκης, 2010).

Τέλος, η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με την κονστρουξιονιστική προσέγγιση της Κριτικής Κοινωνικής Λογοψυχολογίας, καθώς το ερευνητικό ενδιαφέρον επικεντρωνόταν στον τρόπο που οι συμμετέχοντες «κατασκεύαζαν» στο λόγο τους, εκδοχές των εθνικών ταυτοτήτων.

2. Συμμετέχοντες/ Συμμετέχουσες

Το πρωτογενές υλικό το οποίο χρησιμοποιήθηκε αποτελείται από δέκα συνεντεύξεις⁷. Τα άτομα τα οποία έλαβαν μέρος ήταν 5 γυναίκες και 5 άνδρες ώστε να υπάρχει ίση κατανομή του φύλου στο δείγμα. Οι ηλικίες κυμαινόντουσαν μεταξύ 21 ετών έως 31 ετών. Όλοι οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες είναι κάτοικοι του νομού Αττικής, ώστε να υπάρχει ένα κοινό κοινωνικό πλαίσιο εμπειριών. Η μόνη εξαίρεση αποτελούσε ένας συμμετέχων ο οποίος την παιδική του ηλικία την έζησε σε χωριό του νομού Ηλείας. Οι περιορισμοί που τέθηκαν ώστε τα άτομα να εμπίπτουν στην κοινωνική ομάδα της «β' γενιάς» είναι είτε να έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, είτε να έχουν έρθει στην Ελλάδα πριν την ηλικία των 14 ετών και έκτοτε να ζουν μόνιμα εδώ. Κανένας από τους συνεντευξιζόμενους δεν γεννήθηκε εδώ, και οι ηλικίες των συμμετεχόντων όταν έφτασαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα, κυμαίνονταν από 1,5 ετών έως 12 ετών. Όλοι οι συμμετέχοντες έχουν καταγωγή από Αλβανία, συγκεκριμένα από τις περιοχές Τύραννα, Μπεράτι, Λούσνιε, Φιέρ και Εμετίν. Μια συμμετέχουσα δεν ανέφερε τον ιδιαίτερο τόπο καταγωγής, δηλαδή την πόλη ή το χωριό, και ένας συμμετέχων έχει καταγωγή από το Εμετίν το οποίο θεωρείται ως Βόρεια Ήπειρος, ο ίδιος όμως, ανέφερε πως δεν είναι Βορειοηπειρώτης. Όλοι οι συμμετέχοντες έχουν αλβανική καταγωγή καθώς ένας ακόμα περιορισμός που τέθηκε ήταν να μην ανήκουν στην εθνοτική ομάδα των Ελλήνων από Αλβανία (Βορειοηπειρώτες) καθώς, σε αυτή την περίπτωση θα έπρεπε να τεθούν διαφορετικές παράμετροι και δεν θα ήταν επιτυχής η ομοιογένεια των συμμετεχόντων στην έρευνα. Μάλιστα, γι' αυτό το λόγο εξαιρέθηκαν δυο συνεντεύξεις από το μαγνητοφωνημένο υλικό.

3. Υλικό – Οδηγός Συνέντευξης

Το υλικό το οποίο αναλύθηκε πάρθηκε από τις δέκα συνεντεύξεις οι οποίες εκπονήθηκαν το διάστημα Ιούλιος 2016 - Σεπτέμβριος 2016. Για τις ανάγκες της συνέντευξης συντάχθηκε ένας οδηγός συνέντευξης⁸ ο οποίος αποτελούνταν από έξι θεματικούς άξονες. Ο οδηγός συνέντευξης ήταν κοινός για όλους τους

⁷ Παράρτημα 2

⁸ Παράρτημα 1

συνεντευξιαζόμενους, και η σειρά και η διατύπωση των ερωτήσεων μπορεί να αλλάξει ανάλογα με την ροή της συζήτησης.

Η πρώτη ενότητα περιέχει αναγνωριστικές ερωτήσεις ώστε να «σπάσει ο πάγος» και να δημιουργηθεί οικειότητα και εμπιστοσύνη. Αποτελείται από πέντε ερωτήσεις, όπου αρχικά ζητείται από τον συνεντευξιαζόμενο να μιλήσει λίγο για τον εαυτό του. Στην συνέχεια, ζητείται η περιγραφή του ταξιδιού, οι δικές του εμπειρίες και αναμνήσεις – εάν είναι σε θέση να τις θυμηθεί καθώς το ταξίδι πραγματοποιήθηκε σε μικρή ηλικία, και οι αφηγήσεις από τους γονείς του.

Η δεύτερη ενότητα περιέχει πέντε ερωτήσεις κι αφορούν τα πρώτα χρόνια του συνεντευξιαζόμενου στην Ελλάδα. Ζητούνται πληροφορίες για τα σχολικά χρόνια και την εκμάθηση της γλώσσας καθώς και για την σύναψη φιλικών σχέσεων. Επιπλέον, τίθεται και το ζήτημα της διάκρισης. Σε αυτή την ενότητα καλείται ο συμμετέχων να ξεκινήσει την προσωπική του αφήγηση ζωής.

Η τρίτη ενότητα αφορά την ενήλικη ζωή των συμμετεχόντων. Η περιγραφή της καθημερινής ζωής γίνεται με όρους τοπικότητας, περιγραφή της ζωής στην Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες καλούνται να αφηγηθούν εργασιακές εμπειρίες, σχεσιακές εμπειρίες, φιλικές ή ερωτικές και γενικότερα ό,τι συντάσσει την καθημερινή ζωή τους.

Η τέταρτη ενότητα αφορά την αλβανική εμπειρία περιγράφοντας κάποιο ταξίδι, κάποιο έθιμο, τις εμπειρίες, τις μνήμες και τον τόπο τους. Ακόμα, γίνονται και κάποιες υποθετικές ερωτήσεις με σκοπό την διερεύνηση ζητημάτων που έχουν να κάνουν με την δυνητική ή μη, πρόθεση των συνεντευκτών για μετεγκατάσταση στην Αλβανία. Οι συνεντευξιαζόμενοι καλούνται να μιλήσουν για τον τόπο καταγωγής, τις εμπειρίες και τις απόψεις τους.

Η πέμπτη ενότητα αφορά την μετανάστευση, τις απόψεις του και τις εμπειρίες του ως μετανάστης β' γενιάς. Ακόμα τίθεται και το ζήτημα της ενσωμάτωσης και το πώς πραγματεύεται το ίδιο το άτομο την πολυπολιτισμικότητά του καθώς υπάρχει έκθεση στην Ελλάδα αλλά και στην Αλβανία.

Ο τελευταίος άξονας έχει να κάνει με ερωτήσεις που αφορούν την μελλοντική ζωή των συνεντευξιαζόμενων, τα όνειρά τους, τους στόχους τους και τις επιθυμίες τους. Ο τελευταίος άξονας έχει στόχο την αποκλιμάκωση της συνέντευξης κάνοντας «εύκολες» ερωτήσεις στους συνεντευξιαζόμενους, ρωτώντας τους για τα μελλοντικά τους σχέδια.

4.Σχεδιασμός – Διαδικασία

Το σύνολο του υλικού ανέρχεται στις 274 σελίδες, με συνολικό χρόνο συνεντεύξεων τις οχτώ ώρες και τριάντα πέντε λεπτά. Η επεξεργασία που πραγματοποιήθηκε στο υλικό αυτό είναι η πλήρης απομαγνητοφώνηση υιοθετώντας μια απλοποιημένη εκδοχή των συμβάσεων μεταγραφής⁹ που προτείνει η Gail Jefferson (βλ. Atkinson & Heritage 1984).

Η επιλογή των ατόμων έγινε με τυχαία δειγματοληψία και την μέθοδο της χιονοστιβάδας¹⁰ έως την επίτευξη ενός στοιχειώδους «πληροφοριακού κορεσμού» (Lindlof, 1995). Η προσέγγιση των ατόμων έγινε μέσω τηλεφώνου αφού ήδη είχαν ενημερωθεί από το άτομο που έδωσε την σύσταση για την διεξαγωγή της έρευνας. Οι συμμετέχοντες είχαν λάβει κάποιες πληροφορίες για το περιεχόμενο της συνέντευξης. Επιπλέον, οι συνεντευξιαζόμενοι ενημερώθηκαν για την πλήρη ανωνυμία τους και μάλιστα, χρησιμοποιήθηκαν ψευδώνυμα για την διασφάλιση των προσωπικών δεδομένων τους και για λόγους δεοντολογίας. Τέλος, ενημερώθηκαν για την ηχογράφηση της έρευνας για την οποία δεν συναντήθηκε κάποια δυσάρεστη αντίδραση.

Οι συνεντεύξεις έγιναν σε εξωτερικό χώρο, συνήθως σε κάποια καφετέρια και σε περιοχή που επέλεγαν οι συνεντευξιαζόμενοι ώστε να μην δημιουργηθεί κάποια δυσκολία στην μετακίνησή τους. Η κάθε συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με κάθε άτομο ξεχωριστά, εκτός από μια κοπέλα η οποία ήρθε στον τόπο της συνάντησης με την μητέρα της χωρίς να έχει υπάρξει κάποια ενημέρωση από την ίδια. Τέλος, η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμαίνονταν από 36 λεπτά έως 1.30 ώρα.

⁹ Παράρτημα 3

¹⁰ snowball sampling.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ «ΜΙΛΟΥΝ» ΓΙΑ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥΣ. ΕΚΔΟΧΕΣ ΤΟΥ «ΕΔΩ» ΚΑΙ ΤΟΥ «ΕΚΕΙ»

1.Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο μέρος της ερευνητικής εργασίας θα παρουσιαστεί η ανάλυση της έρευνας. Ο αρχικός άξονας αφορά αποσπάσματα στα οποία οι συνεντευξιαζόμενοι μας «συστήνουν» την χώρα καταγωγής τους, την Αλβανία. Στις περιγραφές της χώρας καταγωγής κινητοποιείται το ρεπερτόριο «η Αλβανία ως οπισθοδρομική/προνεωτερική χώρα». Διακρίνονται τέσσερις θεματικές διαστάσεις του ρεπερτορίου αυτού. Η πρώτη εκδοχή ορίζεται με όρους υποδομών, η δεύτερη με όρους κουλτούρας, η τρίτη εκδοχή αφορά την Αλβανία ως μια χώρα συντηρητική και η τελευταία εκδοχή αφορά την Αλβανία ως κατάλληλο τόπο διαμονής στην περίπτωση επιθυμίας για απομόνωση.

Ο δεύτερος άξονας της ανάλυσης περιλαμβάνει αποσπάσματα συνομιλιών όπου οι συμμετέχοντες περιγράφουν και συγκρίνουν τη χώρα καταγωγής με τη χώρα υποδοχής. Στα απόσματα αυτά, κινητοποιείται πάλι το ρεπερτόριο «Αλβανία ως οπισθοδρομική, προνεωτερική χώρα», μόνο που εδώ αυτό συμπληρώνεται από αντιστικτικές κατασκευές της Ελλάδας: η Ελλάδα κατασκευάζεται με όρους ενός ερμηνευτικού ρεπερτορίου νεωτερικότητας προόδου και εξέλιξης. Διακρίνονται τρεις θεματικές διαστάσεις οι οποίες αφορούν τις κατασκευές των δυο χωρών με όρους υποδομής, κουλτούρας-παιδείας και νοοτροπίας. Και οι δυο άξονες κινούνται γύρω από τις ίδιες θεματικές ενότητες καθώς αφορούν το ίδιο ρεπερτόριο, μόνο που ο δεύτερος άξονας βάζει στο παιχνίδι και τις κατασκευές της Ελλάδας ως νεωτερική/δυτική χώρα.

Ακόμη, είναι πολύ σημαντικό να υπογραμμιστούν οι θέσεις υποκειμένου που λαμβάνουν οι συμμετέχοντες. Η Αλβανία περιγράφεται και κατασκευάζεται ως μια χώρα οπισθοδρομική όπως αναφέρει χαρακτηριστικά μια συνεντευξιαζόμενη «*η αλβανία τώρα είναι ότι ήταν η ελλάδα το 70-80*», η οποία βασίζεται σε παραδοσιακές αξίες και συντηρητικές αρχές. Το μέλημα των συμμετεχόντων είναι να διαγράψουν

μια αντιθετική πορεία από αυτά που οι ίδιοι ορίζουν ότι πρεσβεύει η Αλβανία και να κατασκευάσουν την ταυτότητά τους ως μοντέρνοι, νεωτεριστές και να ξεφύγουν από την εικόνα της αναπτυξιακά καθυστερημένης Αλβανίας.

Στην ανάλυση, πέρα από την χρήση των ερμηνευτικών ρεπερτορίων, χρησιμοποιείται και το μοντέλο λογο-δράσης των Edwards και Potter για να τεκμηριωθεί καλύτερα και λεπτομερέστερα η μικρο-ανάλυση όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται οι θεωρίες των ιδεολογικών διλημμάτων, καθώς οι συνεντευξιαζόμενοι σε διάφορα σημεία του λόγου τους διαχειρίζονται το δίλημμα της προκατάληψης. Τέλος, χρησιμοποιούνται η θεωρία των θέσεων υποκειμένου και της τοποθέτησης οι οποίες αποτελούν τα κυριότερα αναλυτικά εργαλεία καθώς η αναλυτική αναζήτηση βασίζεται στις αυτοτοποθετήσεις των συμμετεχόντων στο λόγο τους και στο πώς κατασκευάζουν οι ίδιοι την ταυτότητά τους.

2.ΟΙ ΟΜΙΛΗΤΕΣ ΜΑΣ «ΣΥΣΤΗΝΟΥΝ» ΤΗΝ ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥΣ: ΕΚΔΟΧΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

Σε αυτήν την ενότητα θα εξεταστούν οι επιμέρους κατασκευές της χώρας της Αλβανίας. Τα άτομα καλούνται να συνομιλήσουν ως μετανάστες δεύτερης γενιάς και να περιγράψουν τις εικόνες, τα συναισθήματα, τις πεποιθήσεις τους και να αφηγηθούν την ιστορία τους. Η αφηγηματική τροχιά στην οποία καλούνται ή τοποθετούνται από το συγκεκριμένο πλαίσιο των ερευνητικών μου πρακτικών εμπεριέχει και τους τοποθετεί σε ένα κοντινό έρεισμα (Goffman, 1979) ως προς το αντικείμενο του λόγου τους: αυτό των προσωπικών εμπειριών και μαρτυριών. Η περιγραφή της Αλβανίας επιτυγχάνεται με την κινητοποίηση του ερμηνευτικού ρεπερτορίου «η Αλβανία ως οπισθοδρομική/προνεωτερική χώρα». Το πρώτο ερώτημα λοιπόν το οποίο αναδύεται από τις συνεντεύξεις είναι με ποιους όρους οι ομιλητές περιγράφουν την χώρα από την οποία κατάγονται, με ποιους τρόπους την αναπαριστούν και πώς σκιαγραφούν την «σχέση» τους με την Αλβανία.

2.1.Αλβανία ως χώρα με ελλειπείς υποδομές

Σε αυτή την ενότητα η Αλβανία περιγράφεται ως μια χώρα με ελλειπείς υποδομές. Οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρονται σε κάποιο ταξίδι που είχαν κάνει στην Αλβανία και τις εικόνες και τα συναισθήματα που έχουν διατηρήσει από αυτό. Η

πρώτη εκδοχή της Αλβανία στο λόγο των ομιλητών, περιγράφηκε ως μια χώρα η οποία πάσχει από υποδομές.

Ο Νίκος αφηγείται μια ιστορία που του είχε συμβεί σε ένα ταξίδι του στην Αλβανία. Αναφέρθηκε σε κάποιους αστυνομικούς που τους είχαν σταματήσει και επίτηδες προσπαθούσαν να τους κόψουν κλήση επειδή ήταν Έλληνες. Αυτή είναι μια συχνή τακτική σε Αλβανούς μετανάστες από την Ελλάδα ώστε να δωροδοκηθούν και να αποσπάσουν κάποιο χρηματικό ποσό σύμφωνα με τον Νίκο. Η συνέχεια της αφήγησης είναι το πρώτο απόσπασμα.

Απόσπασμα 1^ο

695 Ν: ↑σκόπιμα γίνεται αυτό εννοείται γίνεται σκόπιμα (...) τότε όταν
696 πήγαινα παλιά στην αλβανία έβλεπα ότι (.) η χώρα δεν έχει υποδομές δεν
697 έχει φώτα το βράδυ: (.) πολύ επικίνδυνο μετά τις 9 10 δεν (.) δεν
698 κυκλοφορούσε κανείς δηλαδή (.) γυναίκα ↑σίγουρα δεν κυκλοφορούσε
699 (..) υπήρχε περίπτωση απαγωγής περίπτωση βιασμού γιατί είναι σκοτάδι
700 δε δεν βλέπεις οποιοσδήποτε (.) εγκληματίας ή ψυχάκια στο σκοτάδι
701 είναι η:: ελευθερία του (...) γιατί δεν θα τον δει κανείς (..) πολύ
702 επικίνδυνο έβρεχε (..) έβρεχε και γέμιζε μια: ολόκληρη γειτονιά ένα
703 τετράγωνο με ↑λάσπη (..) πολλά πολλά πράγματα τώρα τα τελευταία
704 χρόνια έχει γίνει ανάπτυξη είναι η (..) αλβανία και φτιάχνεται έχει κάνει
705 υποδομές μετά την πτώση του:: του σαλί μπερίσα

(Νίκος, 26 ετών, άνεργος).

Εδώ ο συνεντευξιαζόμενος περιγράφει δυο καταστάσεις που μπορεί κάποιος να συναντήσει στην Αλβανία. Αρχικά, η πρώτη εικόνα που περιγράφει είναι της εγκληματικότητας, στις γραμμές 695-701. Εδώ, ο ομιλητής επιχειρηματολογεί για το πώς η έλλειψη υποδομών συμβάλλει στην αύξηση της εγκληματικότητας. Συγκεκριμένα, αναφέρει πως καθώς δεν υπήρχαν φώτα, οι άνθρωποι δεν κυκλοφορούσαν και συγκεκριμένα, δεν κυκλοφορούσαν οι γυναίκες καθώς υπήρχε κίνδυνος απαγωγής ή βιασμού. Ο ομιλητής αναφέρει πως το σκοτάδι είναι η ελευθερία του εγκληματία ή του ψυχάκια και κλείνει με αυτή την πρόταση το επιχείρημα του. Η συλλογιστική αυτή προσδίδει μια αίσθηση ορθολογισμού καθώς μορφοποιείται με τη χρήση της τεχνικής της συστηματικής αοριστίας, δεν αναφέρεται

σε κάποιο συγκεκριμένο γεγονός και αυτό την καθιστά αναντίρρητη καθώς δεν αντικρούεται εύκολα.

Στη γραμμή 702, διατυπώνει ένα δεύτερο επιχείρημα για να υποστηρίξει την αρχική του παραδοχή ότι η Αλβανία ήταν μια χώρα χωρίς υποδομές. Αναφέρει, πως όταν βρέχει πλημμυρίζει μια ολόκληρη γειτονιά με λάσπη. Σε αυτό τη γραμμή μας αφηγείται ένα γεγονός, τι συμβαίνει σε περίπτωση βροχής, χωρίς να δώσει λεπτομέρειες περιγράφοντας μόνο την γενική εικόνα. Με αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνεται η γεγονικότητα στο λόγο του. Ο συνεντευξιαζόμενος κλείνει την επιχειρηματολογική του φράση λέγοντας: *«πολλά πολλά πράγματα»*. Χρησιμοποιεί την ακραία διατύπωση περίπτωσης καθώς υποστηρίζει πως δεν είναι μόνο αυτά τα δυο περιστατικά που ανέφερε, τα οποία καθιστούν την Αλβανία ως χώρα χωρίς υποδομές, αλλά είναι πολλά. Το γεγονός λοιπόν, ότι η χώρα δεν έχει υποδομές, είναι επικίνδυνη και προσφέρει χαμηλής ποιότητας καθημερινή ζωή παρουσιάζεται ως κάτι το αναμφισβήτητο.

Το μεγάλο ενδιαφέρον σε αυτό το απόσπασμα βρίσκεται στις τελευταίες γραμμές. Ο ομιλητής στις γραμμές 703-704 κάνει λόγο για αλλαγές οι οποίες έλαβαν χώρα στην σημερινή Αλβανία η οποία έχει αναπτυχθεί και πλέον υπάρχουν υποδομές. Σε αυτό το απόσπασμα υπάρχουν δυο κατασκευές της Αλβανίας οι οποίες οριοθετούνται από ένα πολιτικό γεγονός. Αρχικά, είναι η Αλβανία την περίοδο που βρισκόταν στο πολιτικό προσκήνιο ο Σαλί Μπερίσα και τότε η χώρα δεν είχε υποδομές και ήταν επικινδύνη. Η δεύτερη κατασκευή, είναι με την πτώση του Σαλί Μπερίσα που ξεκίνησε η ανάπτυξη για την χώρα και η ανέγερση υποδομών. Πλέον η Αλβανία περιγράφεται ως μια χώρα η οποία έχει μπει σε τροχιά ανάπτυξης και προόδου. Η αφήγηση αυτή εμπεριέχει μια ιστορική ροή. Ο ομιλητής σε αυτές τις τρεις τελευταίες γραμμές μετριάζει την αρνητική εικόνα της Αλβανίας που περιέγραψε παραπάνω, ορίζοντας πως αυτό οφείλεται σε πολιτικούς παράγοντες. Εμπλέκεται λοιπόν, σε ένα ιδεολογικό δίλημμα και προσπαθεί να μην ακουστεί προκατειλημμένος προς την Αλβανία. Ο ομιλητής ακούγεται ορθολογιστής, καθώς μας μεταφέρει εικόνες της πραγματικότητας. Ο ίδιος κάνει λόγο για την θετική εικόνα της Αλβανίας καθώς την παρουσιάζει ως μια χώρα που εξελίσσεται και προοδεύει. Με αυτό τον τρόπο, ο συμμετέχων μετριάζει την αρνητική εικόνα που έχει ήδη προσδώσει στην Αλβανία, καθώς αυτές τις κατασκευές τις ανάγει στο παρελθόν και στο πολιτικό προσκήνιο της εποχής. Έτσι δεν ακούγεται προκατειλημμένος, καθώς αναφέρει και την άλλη όψη του νομίσματος, αυτή της ανεπτυγμένης Αλβανίας.

Στο παρακάτω απόσπασμα η συνεντευξιαζόμενη είχε ερωτηθεί αν θα το σκεφτότανε για ενδεχόμενη εγκατάσταση στην Αλβανία. Αναφερόμενη σε περιουσιακά στοιχεία, ξεκινάει να αφηγείται πως υπάρχει πίσω στην Αλβανία η δυνατότητα να ξεκινήσει επαγγελματικά κάτι δικό της το οποίο όμως ήταν μια σκέψη την οποία την εκδίωξε στα επόμενα λεπτά. Η συνεντευξιαζόμενη λοιπόν, αναφέρει ότι η διαμονή εκεί είναι πολύ κουραστική. Το απόσπασμα που παρατίθεται παρακάτω, είναι η απάντηση που έδωσε για να αιτιολογήσει τους λόγους που καθιστούν κουραστική την διαμονή της στην Αλβανία.

Απόσπασμα 2^ο

- 412 Φ: κάποιες φορές κόβεται το ρεύμα (.) χωρίς αιτία (.) δηλαδή παλιά (.)
413 παλιά υπήρχε ωράριο λειτουργίας ωράριο κανονικό για το ρεύμα έπρεπε
414 6 η ώρα να προλάβεις να κάνεις τις δουλειές σου να μαγειρέψεις γιατί
415 μετά θα κοπεί το ρεύμα πλέον αυτό έχει αλλάξει(.) υπάρχει μονίμως
416 ρεύμα (.) α:λλά:: πολύ κακή ποιότητα (.) μπορεί να κόβεται κάθε τρεις
417 και λίγο: ή το νερό: (.) δεν υπάρχει::(.) πως το λένε (.) ε::
418 Σ: ;συνεχόμενο ας πούμε
419 Φ: ναι (.) συνεχόμενο ωράριο (.) θα φτιάξουν κάποια στιγμή τα βλέπω
420 με πολύ δυσκολία δεν μπορώ σε καμία περίπτωση

(Φαίη, 31 ετών, φοιτήτρια Ιατρικής).

Σε αυτό το απόσπασμα γίνεται πάλι λόγος για τις υποδομές στην Αλβανία. Η συνεντευξιαζόμενη κάνει λόγο για τα προβλήματα που δημιουργεί η έλλειψη συνεχόμενου ρεύματος σε ένα νοικοκυριό και κατ'επέκταση στο άτομο ως κάτοικος του σπιτιού. Η διαφορά με το προηγούμενο απόσπασμα είναι ότι στο πρώτο απόσπασμα σχολιάστηκαν οι ελλειπείς υποδομές σε αντίστιξη με την πόλη, ενώ εδώ περιγράφονται οι δυσκολίες και η χαμηλή ποιότητα καθημερινής ζωής εντός του οίκου. Η Φαίη αφηγείται για το πώς ήταν παλιά στην Αλβανία. Αναφέρεται σε προβλήματα που αντιμετώπιζανε στην καθημερινότητα τους σε σχέση με τις κακές υποδομές, συγκεκριμένα με το ρεύμα, για το οποίο μεταφέρει μια περιγραφική εικόνα της καθημερινότητας (413-414), τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν, καθώς έπρεπε να προγραμματίσουν τις δραστηριότητες τους σε σχέση με το ωράριο του ρεύματος. Αυτή η περιγραφή προσδίδει γεγονικότητα στο λόγο της καθώς δίνει πολλές λεπτομέρειες και η αφήγηση είναι παραστατική.

Στη συνέχεια, αναφέρεται στην σημερινή κατάσταση της Αλβανίας, για την οποία αναφέρει πως έχουν βελτιωθεί οι υποδομές αλλά και πάλι όμως είναι κακής ποιότητας (415-416). Αναφέρει λοιπόν, πως έχουν γίνει βήματα βελτίωσης, αλλά όχι ακόμα στο επιθυμητό σημείο για να μπορεί η ίδια να μπει σε διαδικασία σκέψης επαναπατρισμού στην Αλβανία. Η Φαίη συγκεκριμένα στην φράση: «*πλέον αυτό έχει αλλάξει υπάρχει μονίμως ρεύμα αλλά:: πολύ κακή ποιότητα*» μεταφέρει μια εικόνα της σημερινής πραγματικότητας. Αρχικά, με το *πλέον* διαχειρίζεται την προκατάληψη. Μας αναφέρει την αλλαγή της τεχνολογικής εξέλιξης που έχει θετικές επιπτώσεις στην καθημερινότητα. Όμως, με το *αλλά* κάνει πάλι αναφορά στην μη ικανοποιητική καθημερινότητα που προσφέρει η Αλβανία γιατί η υποδομή του ρεύματος μπορεί να βελτιώθηκε αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα. Η επιχειρηματολογία αυτή λειτουργεί ως λογοδότηση, καθώς αναφέρονται οι λόγοι που καθιστούν μη εφικτή την μόνιμη διαμονή της Φαίης στην Αλβανία. Στη συνέχεια, η συνεντευξιζόμενη διαχωρίζει την θέση της ξεκάθαρα και αναφέρει πως θα της ήταν δύσκολο να μείνει στην Αλβανία μόνιμα «*δεν μπορώ σε καμία περίπτωση*» (γραμμή 420). Στις γραμμές 415 – 420 βλέπουμε μια έκδηλη διλημματικότητα και το διακύβευμα να αλλάζει, καθώς από την μια δεν θέλει να ακουστεί προκατειλημμένη αλλά από την άλλη θέλει να ξεκαθαρίσει πως δεν θα μπορούσε να μείνει στην Αλβανία. Οι ερευνητικές πρακτικές τοποθέτησαν την ομιλήτρια σε μια θέση υποκειμένου, να μιλήσει δηλαδή, ως μετανάστρια δεύτερης γενιάς για την χώρα της. Στην συνέχεια, η Φαίη μιλώντας σε δεύτερο ενικό περιγράφει μια εικόνα της καθημερινότητας στην Αλβανία. Μιλάει εμπειρικά, ως άτομο που γνωρίζει λεπτομέρειες της καθημερινότητας στην Αλβανία, αλλά με το β' ενικό στο οποίο αναφέρεται επιτυγχάνει την αποστασιοποίηση, ότι κάνει την μεταφορά της πληροφορίας, δεν την οικειοποιείται. Στο τέλος του αποσπάσματος, αναφέρεται στο ότι δεν θα μπορούσε να ζήσει εκεί, για τις δυσκολίες που ανέφερε. Η έλλειψη υποδομών χαρακτηρίζει μια προνεωτερική κοινωνία αλλά η ίδια ως άτομο έχει συνηθίσει τον νεωτερικό «δυτικό» τρόπο ζωής.

Η Φαίη έχει περιγράψει την καθημερινότητα, έχει λογοδοτήσει για ποιο λόγο δεν μπορεί στην Αλβανία και συνεπάγεται ότι εφόσον είναι κάτοικος Ελλάδας, η ταύτιση της είναι περισσότερο με την Ελλάδα και η παραδοχή αυτή βγαίνει έμμεσα στο λόγο της. Η επιχειρηματολογία είναι μια βασική διαδικασία για να περιγράψουν και να κατασκευάσουν τα άτομα τον κοινωνικό τους κόσμο, έτσι και η Φαίη εδώ επιχειρηματολογεί, κατασκευάζει και εννοιολογεί την πραγματικότητα της Αλβανίας,

και αυτή την πραγματικότητα την χρησιμοποιεί ως επιχείρημα για να αποδείξει πως δεν μπορεί να εγκλιματιστεί στην Αλβανία και πως η νοοτροπία και η κουλτούρα της έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα με τις ελληνικές νεωτερικές «συνήθειες».

2.2.Αλβανία ως χώρα με υποδεέστερη κουλτούρα

Στην συγκεκριμένη ενότητα, θα δούμε πως οι ομιλητές παρουσιάζουν την εκδοχή της Αλβανίας ως μια χώρα με διαφορετική/υποδεέστερη κουλτούρα. Οι συνεντευξιαζόμενοι καλούνται να μιλήσουν για τις προσωπικές τους εμπειρίες από την Αλβανία. Η αφήγηση λοιπόν στηρίζεται σε κοντινό έρεισμα καθώς ο ομιλητής μιλάει για τις δικές του εμπειρίες και απόψεις, και είναι υπόλογος των λεγομένων του (Bozatzis, 1999).

Στο απόσπασμα, η συμμετέχουσα περιγράφει το ταξίδι της στην Αλβανία και συγκεκριμένα περιγράφει τους λόγους που θέλει να γυρίσει πίσω στην Ελλάδα και στο σπίτι της.

Απόσπασμα 3^ο

336 (...)εκεί μου έχει λείψει επειδή δεν έχω το σόι μου εδώ όπως όλοι: λόγω
337 της συγκεκριμένης ζωής (..) παρόλα αυτά μόλις πέρασε η μια βδομάδα (.)
338 άρχισα να αισθάνομαι ότι δεν μπορώ άλλο εδώ γιατί δεν έχω κάτι να
339 συζητήσω με κάποιον (.) γιατί δεν έχω ↑κάτι να κάνω με κάποιον γιατί
340 δεν έχω να πάω σινεμα γιατί θέλω να πάω ένα θέατρο και δεν μπορώ
341 γιατί θέλω να πάω σε μια συναυλία (.) αλλά ;σε τι συναυλία να πάω εκεί
342 και με ;ποιόν καθόλου κοινά ενδιαφέροντα με κανέναν (.) όπως κι εδώ
343 έχουμε πάει για φαγητό όλοι μαζί έτσι οικογένειες φίλοι του μπαμπά μου
344 της μαμάς μου του αδερφού μου αλλά κι αδερφός μου πιο πολύ:: έλληνες
345 έχει φίλους

(Φαίη, 31 ετών, φοιτήτρια Ιατρικής).

Η Φαίη εδώ, συγκρίνει την καθημερινότητα της στην Αλβανία και αντίστοιχα στην Ελλάδα. Αναφέρει πως το μέγιστο χρονικό διάστημα που μπορεί να μείνει στην Αλβανία είναι η μια εβδομάδα. Παρακάτω, στις γραμμές 338-342 αντιπαραβάλλει τους λόγους για τους οποίους δεν μπορεί να μείνει περισσότερο στην Αλβανία κι αυτοί

είναι ότι δεν έχει να συζητήσει με κάποιον, δεν έχει να κάνει κάτι με κάποιον, γιατί δεν μπορεί να πάει ένα σινεμά, ένα θέατρο, μια συναυλία και καταλήγει πως δεν υπάρχουν κοινά ενδιαφέροντα. Εδώ στήνεται μια πειστική επιχειρηματολογία που απαρτίζεται από 6 μέρη. Η λίστα αυτή των 6 μερών για τα πράγματα που δεν μπορεί να κάνει η Φαίη στην Αλβανία έχει και μια δεύτερη ανάγνωση για τα πράγματα που κάνει στην Ελλάδα και είναι και οι λόγοι επιστροφής και μη επιθυμίας περαιτέρω παραμονής στην Αλβανία. Η Φαίη μιλάει με όρους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, με όρους κουλτούρας. Τονίζει την διαφορετική κουλτούρα που επικρατεί στην Αλβανία σε σύγκριση με αυτή που κουβαλάει η ίδια και επικαλείται την συμμετοχή της στην ελληνική κατηγορία. Η ελληνική της υπαγωγή μαρτυράται μέσα από την υπόρρητη σύγκριση της καθημερινότητας στην Αλβανία με την καθημερινότητα στην Ελλάδα. Η Φαίη θέλει να επιστρέψει εκεί που μένει και μπορεί να κάνει όλα αυτά που αναφέρει τα οποία όμως, δεν μπορεί να κάνει στην Αλβανία. Μάλιστα, αυτό ενισχύεται στο λόγο της στη γραμμή 342 και στη φράση: *«καθόλου κοινά ενδιαφέροντα με κανέναν»*. Εδώ, χρησιμοποιείται η ρητορική τεχνική της διατύπωσης ακραίας περίπτωσης όπου το «κανένας» κάνει την επιχειρηματολογία της πειστική, και ότι όντως δεν μπορεί να ταιριάζει με την περιέουσα κουλτούρα και να έχει την επιθυμητή επικοινωνία με τα άτομα εκεί, το οποίο το γενικεύει σε ολόκληρη την κοινωνία. Παρακάτω, στη γραμμή 343, ενισχύει περισσότερο το επιχείρημα της περιγράφοντας το τι συμβαίνει «εδώ». Στο λόγο της το «εκεί» προσδιορίζει την Αλβανία και το «εδώ» την Ελλάδα, χρωματίζει το λόγο με όρους τοπικότητας¹¹ για να προσδιορίσει τις διαφορετικές συνήθειες και την διαφορετική κουλτούρα. Σχολιάζοντας λοιπόν το «εδώ» αναφέρει πως έχουν παρευρεθεί με φίλους των γονιών της ή του αδερφού της για φαγητό, στην Ελλάδα (γραμμές, 342-344). Ακολουθεί στο λόγο της ένα «αλλά» και η επιχειρηματολογία της είχε να κάνει περί κοινών ενδιαφερόντων. Το «αλλά» αυτό όμως, στρέφει την συζήτηση στον αδερφό της και στο ότι και αυτός έχει περισσότερους Έλληνες φίλους. Ενώ λοιπόν, σε όλο το απόσπασμα μας αναλύει τους δικούς της προσωπικούς λόγους που δεν μπορεί να σκεφτεί μόνιμα την εγκατάσταση της στην Αλβανία, με όρους διαφορετικής κουλτούρας, όταν ξεκινάει την επιχειρηματολογία της στο «εδώ» στην Ελλάδα, στο αν μοιράζεται κοινά στοιχεία με τους ομοεθνείς μετανάστες από την Αλβανία, αλλάζει το θέμα και αναφέρει «κι αδερφός μου πιο πολύ Έλληνες έχει φίλους»

¹¹ Κοινότοπος Εθνικισμός (Billig, 1995)

(γραμμές 343-344). Η κατηγορία «Έλληνας» παύει να είναι απλώς εθνική ετικέτα και αποκτά ένα πολύ συγκεκριμένο πολιτισμικό περιεχόμενο το οποίο εμπεριέχει ζητήματα που αφορούν την νεωτερική πολιτισμική ταυτότητα. Εδώ η Φαίη αναφέρεται στην αφομοίωση της ίδιας και του αδελφού της στην ελληνική «παρέα» το οποίο εννοείται ότι έχουν διαφορετικές συνήθειες, σκέψεις από αυτές που θα έχουν αντίστοιχα οι Αλβανοί συνομήλικοι. Η αναφορά γίνεται στην νεωτερική «δυτική» αντίληψη της ζωής που στην συγκεκριμένη περίπτωση η αναφορά της γίνεται μέσω των φίλων. Η παροιμία «δείξε μου τον φίλο σου» εδώ παίρνει σάρκα και οστά καθώς χρησιμοποιείται ως αποποίηση μιας πιο παραδοσιακής νοοτροπίας. Δεν αποδέχεται άμεσα ότι έχει περισσότερα κοινά με Έλληνες αλλά το αναφέρει έμμεσα αποσιοπώντας το «κι εγώ» και εκφέροντας δυνατά το «κι ο αδερφός μου». Αυτό το οποίο επιτυγχάνεται είναι ότι η Φαίη κάνει λόγο για την δική της ταυτότητα, η οποία δεν εμπεριέχει παραδοσιακές αξίες και τοποθετείται ως μια σύγχρονη γυναίκα η οποία ενδιαφέρεται για τις πολιτιστικές τέχνες και αυτό το ενδιαφέρον είναι κομμάτι της μοντέρνας Δύσης.

Στο παρακάτω απόσπασμα, ζητείται από τον συνεντευξιαζόμενο να εξηγήσει γιατί θεωρεί ότι στην Αλβανία του συμπεριφέρονται σαν Έλληνα και στην Ελλάδα σαν Αλβανός. Ο ίδιος έχει αναφερθεί προηγουμένως, ότι δέχεται ρατσιστικές συμπεριφορές από ομοεθνείς και στο απόσπασμα αυτό δίνεται η απάντηση του σε σχέση με την προηγούμενη θέση του.

Απόσπασμα 4^ο

711 Ν: στην αλβανία (...) όποιος σκάει (.) ↑αλβανός από άλλη χώρα είτε
712 είναι αμερική: (.) είτε είναι αλβανός της ιταλίας είτε είναι αλβανός στην
713 Ελλάδα είτε είναι αλβανός οπουδήποτε σε όλο τον κόσμο και είναι στην
714 αλβανία πρακτικά για διακοπές και να δει τους συγγενείς (..) οι αλβανοί
715 που δεν έχουνε φύγει πρακτικά ↑ποτέ (.) από την χώρα και έχουνε μείνει
716 για πάντα μας βλέπουνε το ίδιο ξένους μας αντιμετωπίζουν με κόμπλεξ
717 κοιτάνε δηλαδή (...) να μας φάνε λεφτά να:: (..) έστω ας πούμε ότι
718 κάποιος θέλει να φτιάξει κάτι (.) ↑είναι στην αμερική έχει λεφτά θέλει να
719 φτιάξει το σπίτι του
720 Σ: μ:

721 N: στην αλβανία θα κοιτάζουν να τον φάνε (..) δεν θα κοιτάζουν να
 722 κάνουν την δουλειά ας πούμε ξέρω γω κομπλέ θα κοιτάζουν να τον φάνε
 723 Σ: ;αυτό γιατί πιστεύεις
 724 N: και το θεωρούνε ↑ντροπή γιατί ας πούμε ότι: ξέρεις θα έρθει κάποιος
 725 και θα κάνει το παζάρι του ας πούμε (..) και θα πρέπει να είναι μαλάκας ο
 726 άλλος πρέπει να.: (.) να τα πληρώσει έχει χρέος ας πούμε σε αυτούς για
 727 τέτοια πράγματα για χαζά πράγματα (...) είχα πάει για καφέ ας πούμε ↓με
 728 τις αδερφές μου (..) με την αδερφή μου και με την ξαδέρφη μου στην
 729 ουσία απλά έχουμε μεγαλώσει μαζί κι είναι κι αυτή.: αδερφή μου (..) είχε
 730 πεθάνει η μάνα της πριν από κάμποσα χρόνια και την είχαμε εμείς (..) και:
 731 είχαμε πάει να πιούμε ένα καφέ σε ένα εμπορικό της κακιάς ώρας
 732 τύπου mall άμα όπως εδώ μόνο που ήτανε στην αλβανία και πίνουμε το
 733 καφεδάκι μας ξέρω γω τρώμε το παγωτό μας κι (..) είναι δίπλα οι
 734 μπουρτζόβλαχοι οι.: αλβανοί κι επειδή μιλάμε ελληνικά μας
 735 προσβάλλουνε και μας ↑βρίζουνε ψάχναν αφορμή να 'ρθουνε να
 736 τραμπουκίσουνε (...) αυτό είναι έλλεψη παιδείας ντάζει αυτό είναι
 737 χαζομάρα

(Νίκος, 26 ετών, άνεργος)

Ο Νίκος στην αρχή του αποσπάσματος (γραμμές: 711-713) ορίζει την «ομάδα» των μεταναστών καθώς θέλει να ξεκαθαρίσει πως οι μετανάστες δεν είναι μόνο αυτοί που κατοικούν στην Ελλάδα αλλά υπάρχουν και σε άλλα μέρη του πλανήτη. Χρησιμοποιεί την τεχνική της λίστας των τεσσάρων μερών και αναφέρει πως δεν έχει σημασία αν είσαι Αλβανός από την Αμερική, την Ιταλία, την Ελλάδα ή από οπουδήποτε αλλού υπάρχει ένα κοινό το οποίο συγκροτεί την ομάδα, ότι η Αλβανία είναι ένα μέρος το οποίο επισκέπτεται το άτομο μόνο για διακοπές. Ο Νίκος επιτυγχάνει με αυτή την τεχνική να όρισει την «ενδοομάδα» των μεταναστών με καταγωγή από Αλβανία με πειστικό τρόπο. Στη συνέχεια, ορίζει την εξωομάδα, τους μόνιμους κατοίκους της Αλβανίας χρησιμοποιώντας πάλι την τεχνική της λίστας των τριών μερών. Η λίστα αυτή εμπεριέχει αρνητικά χαρακτηριστικά για να προσδιορίσει τους κατοίκους της Αλβανίας αναφερόμενος πως τους μετανάστες τους βλέπουν σαν ξένους, με κόμπλεξ και σαν πηγή εσόδων. Ο ομιλητής διαχωρίζει τους μετανάστες από την Αλβανία και τους μόνιμους κάτοικους της Αλβανίας, ορίζει την ενδοομάδα και την εξωομάδα. Στην εξωομάδα προσδίδει αρνητικά χαρακτηριστικά και με αυτό

τον τρόπο «θυματοποιεί» την ομάδα των μεταναστών καθώς είναι οι αποδέκτες της «κακής» νοοτροπίας των ομοεθνών. Με την «θυματοποίηση» που προσδίδει στους μετανάστες επιτυγχάνεται και κάτι άλλο, το οποίο είναι η αποποίηση των στερεοτυπικών αντιλήψεων που έχουν λάβει οι Αλβανοί μετανάστες από την ελληνική κοινωνία. Εδώ, ορίζονται ως οι αποδέκτες ρατσιστικής συμπεριφοράς όχι ως θύτες. Ακόμη, στη γραμμή 716 αναφέρει πως οι ομοεθνείς τους αντιμετωπίζουν με κόμπλεξ. Το κόμπλεξ εκφράζει αίσθημα κατωτερότητας το οποίο αποδίδεται στην εξωομάδα των ομοεθνών. Το αρνητικό αυτό χαρακτηριστικό επιτυγχάνει να υπερτονίζει θετικά την ενδοομάδα, η οποία αξιολογείται ως «ανώτερη» καθώς δεν διακατέχεται από τέτοιου τύπου συναισθήματα και ακόμα αποδίδεται και το χαρακτηριστικό «επιτυχίας» στην ξενιτιά καθώς κατάφεραν να υλοποιηθούν οι οικονομικοί στόχοι.

Ο Νίκος προσπαθεί να ενισχύσει την θέση του και στις επόμενες γραμμές 717-722 αφηγείται μια αόριστη ιστορία για έναν υποθετικό μετανάστη της Αμερικής ο οποίος θέλει να χτίσει στην Αλβανία. Αυτός ο μετανάστης λοιπόν, θα λάβει άσχημη αντιμετώπιση από τους ομοεθνείς του καθώς θα προσπαθήσουν να τον εκμεταλλευτούν. Με αυτό το επιχείρημα προσδίδει κι άλλο ένα αρνητικό χαρακτηριστικό στους ομοεθνείς, το χαρακτηριστικό της απληστίας και της πονηριάς και καθώς η ιστορία που αναφέρει είναι υποθετική και αόριστη αμβλύνει τον κίνδυνο για αμφισβήτηση των λεγομένων του. Μετέπειτα, ο συνεντευξιαζόμενος συνεχίζει την επιχειρηματολογία του εξιστορώντας μια δική του προσωπική εμπειρία (726-737), ένα περιστατικό εκφοβισμού που δέχτηκε ο ίδιος και οι συγγενείς του από Αλβανούς ομοεθνείς σε μια καφετέρια στην Αλβανία. Κάνει μια ζωντανή περιγραφή, με πολλές λεπτομέρειες για την παρέα που ήταν, για το χώρο που επισκέφτηκαν ακόμα και για τον καφέ που ήπιαν το οποίο προσδίδει στο λόγο του μια αίσθηση του πραγματικού, μια αίσθηση γεγονικότητας. Εδώ, ο Νίκος προσδίδει ένα χαρακτηριστικό στην ομάδα των «ξένων» το ότι μιλάνε μια άλλη γλώσσα, τα ελληνικά στην συγκεκριμένη περίπτωση, το οποίο έρχεται σε αντίφαση με την ταυτότητα του ως Αλβανός και για αυτό το λόγο αντιδράσανε οι ομοεθνείς και τους προπηλάκισαν. Ο ομιλητής χαρακτήρισε αυτές τις πράξεις ως έλλειψη παιδείας καθώς αυτό το οποίο περιγράφει είναι διαφορές τις οποίες εντοπίζει στις συμπεριφορές των ομοεθνών με τις συμπεριφορές των μεταναστών. Κάνει λόγο για διαφορετική, υποδεέστερη κουλτούρα καθώς αποδίδει όλα αυτά τα αρνητικά χαρακτηριστικά για την νοοτροπία των Αλβανών και γενικεύει τους χαρακτηρισμούς

του σε ένα ολόκληρο έθνος. Τα αρνητικά αυτά χαρακτηριστικά που αποδίδει επιτυγχάνουν και την περιγραφή τι δεν είναι ο ίδιος και οι συγγενείς του. Η περιγραφή αυτή επιτυγχάνει να τοποθετήσει τον εαυτό του στην θέση του ατόμου το οποίο κατέχει «πολιτισμένη νοοτροπία». Μέσα στο απόσπασμα ο Νίκος παρουσιάζει, σε δυο σημεία, τους ξένους ως θύματα. Το πρώτο είναι στη γραμμή 721 με τον μετανάστη από την Αμερική και το δεύτερο είναι με τον ίδιο και τις αδερφές του που τους επιτέθηκαν λόγω του ότι μιλούσαν ελληνικά. Η βία είναι χαρακτηριστικό της έλλειψης παιδείας και εδώ ο Νίκος τοποθετεί τον εαυτό του ως ξένο, ότι δεν ανήκει στην ομάδα των Αλβανών αλλά οικειοποιείται την ταυτότητα του μετανάστη ο οποίος παρουσιάζεται ως θύμα μέσα στο απόσπασμα αυτό.

Επιπλέον, στο λόγο η Αμερική και η Ελλάδα συγκαταλέγονται έμμεσα ως συγκοινωνούντες χώρες στο ίδιο πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο. Ο διαχωρισμός επιτυγχάνεται με τις νεωτερικές κοινωνίες όπου συγκαταλέγονται η Ελλάδα, η Αμερική και η Ιταλία και από την άλλη η προνεωτερική κοινωνία όπου συγκαταλέγεται η Αλβανία. Ο Νίκος ορίζει συμβολικά μέσα στο λόγο του που ανήκουν οι μετανάστες από την Αλβανία (*αλβανός από άλλη χώρα είτε είναι αμερική είτε είναι αλβανός της ιταλίας είτε είναι αλβανός στην Ελλάδα*) και που οι Αλβανοί ομοεθνείς. Εδώ οι χώρες λειτουργούν συμβολικά και ταξινομούνται ιεραρχικά. Από την μια συγκαταλέγονται οι χώρες/τόποι της Δύσης, συγκεκριμένα η Ιταλία, η Ελλάδα και η Αμερική όπου εκπροσωπούν το μοντέρνο, την νεωτερικότητα, τον δυτικό τρόπο ζωής με όλες τις συνεπαγωγές και από την άλλη, η Αλβανία κατασκευάζεται με όρους οπισθοδρομικούς, παραδοσιακούς ιεραρχικά «χαμηλότερη» από τις χώρες της Δύσης. Όπως αναφέρει η Παπαγεωργίου (2010 σελ. 357), οι ιεραρχικές ταξινομήσεις χρησιμοποιούνται «ως γνωστικοί χάρτες προσανατολισμού» όπου τα άτομα τοποθετούνται και συγκροτούν την ταυτότητά τους. Ο Bourdieu (2002), αναφέρει πως η κοινωνική ταυτότητα είναι το διακύβευμα μιας πάλης. Ο Νίκος λοιπόν, εδώ κατασκευάζει την κοινωνική/εθνική του ταυτότητα υιοθετώντας την δυτική νοοτροπία που του εξασφάλισε το μέγαλωμα του στην Ελλάδα, εντάσσεται στην ανώτερη ιεραρχική ομάδα ώστε να αντικρούσει και οποιαδήποτε επιχειρηματολογία αρνητικού στίγματος όπως συνηθίζεται να αποδίδεται σε μειονοτικές ομάδες. Μάλιστα, αποδίδοντας τα αρνητικά στερεότυπα στους ομοεθνείς, «στιγματίζει» ο ίδιος την εξω-ομάδα για να τονίσει υπόρρητα την δυτική του ταυτότητα.

Ο Νίκος αποδίδει τα αρνητικά χαρακτηριστικά της έλλειψης παιδείας και της πονηριάς στους Αλβανούς ομοεθνείς για να ενημερώσει για την δική του ταυτότητα. Ως μετανάστης των δυτικών χωρών έχει παιδεία καθώς μας ενημερώνει για περιστατικά τα οποία προκύπτουν από την έλλειψή της. Το απόσπασμα κλείνει στις γραμμές 736-737 με την φράση: «ντάξει αυτό είναι χαζομάρα» αυτή η φράση μετριάζει την ακριβώς προηγούμενη φράση όπου αναφέρεται στην έλλειψη παιδείας καθώς τελικά το περιστατικό που μας αφηγήθηκε προκύπτει απλά από απερίσκεπτη στάση των ομοεθνών. Με αυτό τον τρόπο διαχειρίζεται τις αρνητικές αποδόσεις χαρακτηριστικών προς τους Αλβανούς ώστε να μην ακουστεί προκατειλημμένος.

Το παρακάτω απόσπασμα είναι η συνέχεια του προηγούμενου. Ο συνεντευξιαζόμενος ανέφερε πως θα δυσκολευόταν να μείνει μόνιμα στην Αλβανία γιατί δεν θα συμβαδίζει με τους ανθρώπους. Το απόσπασμα αυτό είναι η απάντηση που έδωσε στο ερώτημα που τέθηκε να αναπτύξει τους λόγους που δυσκολεύεται να συμβαδίζει με τους άλλους ανθρώπους.

Απόσπασμα 5^ο

- 763 N: είναι ακόμα πίσω (.) στο:: στο μυαλό τους (..) δεν κοιτάνε την πάρτη
764 τους να γίνουν καλύτεροι κοιτάνε να φάνε εσένα (..) καμία χώρα δεν πήγε
765 πουθενά μπροστά έτσι (..) είναι πιο εύκολο να:: γκρεμίζεις παρά να
766 χτίζεις (..) αλλά δεν έχουν καταλάβει ότι η ομορφιά είναι στο χτίσιμο όχι
767 στο γκρέμισμα
768 Σ: ;πιστεύεις ότι θα υπήρχαν δυσκολίες στο να ενσωματωθείς ε:: στην
769 αλβανία
770 N: ναι ναι (..) πολλές (..) κι όχι μόνο για μένα για όλους (..) που είμαστε
771 σε αυτή την γενιά (.) η αλβανία πρακτικά για μας είναι ένας (.) τόπος
772 μόνο για διακοπές για λίγο καιρό και ↓τίποτα άλλο
773 Σ: ;για ποιους λόγους πιστεύεις ότι υπάρχει αυτή η δυσκολία
774 ενσωμάτωσης
775 N: (..) έχει να κάνει με τον κόσμο (...) με την παιδεία που έχει πάρει
776 κανείς από κει πέρα από εδώ πέρα είναι πιο συντηρητικά τα πράγματα
777 Σ: μ:

778 *N: δηλαδή είναι αυστηρώς πιο συντηρητικά τα πράγματα (..) το να είσαι*
779 *συντηρητικός δεν είναι κακό αλλά το να είσαι ↑ακραία συντηρητικός είναι*
780 *πολύ κακό πράγμα*

(Νίκος, 26 ετών, άνεργος)

Ο Νίκος και εδώ, συνεχίζει να υποστηρίζει το επιχείρημα του σε σχέση με τους ομοεθνείς Αλβανούς που διατηρούν αρνητικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδίδονται στην χαμηλή παιδεία και την χαμηλή κουλτούρα (γραμμές: 763-766). Ο συνεντευξιαζόμενος αναφέρεται σε όλο τον αλβανικό λαό που ζει και κατοικεί στην χώρα και με αυτό τον τρόπο η περιγραφή του γίνεται πιο πειστική. Στο τέλος της περιόδου κλείνει με ένα γνωμικό «*ότι η ομορφιά είναι στο χτίσιμο όχι στο γκρέμισμα*» με το οποίο επισφραγίζει το επιχείρημα του. Στην συνέχεια, αναφέρει πως η γενιά του βλέπει την Αλβανία ως ένα τόπο μόνο για διακοπές και πάλι ξεχωρίζει τον εαυτό του από τους αυτόχθονες. Χρησιμοποιώντας και την ρητορική της ακραίας περίπτωσης με την φράση: «*όχι μόνο για μένα για όλους*» παρουσιάζει το γεγονός ως αναντίρρητο, μεταφέρει την γενική άποψη όχι την δική του και αυτό καθιστά το γεγονός ως κάτι το αναμφισβήτητο.

Η ταυτότητα του διαφέρει με την αλβανική ταυτότητα και ενστερνίζεται την ταυτότητα του μετανάστη (770-772). Συγκεκριμένα του μετανάστη που προέρχεται από δυτική νεωτερική κοινωνία. Μάλιστα η περιγραφή είναι πειστική καθώς είναι κάτι το οποίο δεν ισχύει μόνο για τον Νίκο αλλά για όλους τους μετανάστες της γενιάς του, ουσιαστικά κάνει και ένα διαχωρισμό μεταξύ της νεωτερικής, φιλελεύθερης κοινωνίας και της προμοντέρνας συντηρητικής κοινωνίας. Ιεραρχικά, οι νεωτερικές κοινωνίες της Δύσης ορίζονται ως ανώτερες λόγω των προκαταλήψεων που έχουν αποτινάξει σε σχέση με τα ταμπού και τις συντηρητικές απόψεις. Ενώ η Αλβανία ως προνεωτερική κοινωνία, η οποία διατηρεί συντηρητικές απόψεις, εμφανίζεται ως «καθυστερημένη» στην ανάπτυξη και στην νοοτροπία. Μάλιστα στην συνέχεια, την δυσκολία ενσωμάτωσης την αποδίδει στην παιδεία και στον συντηρητισμό, τα οποία υπάγονται στην «καθυστερημένη» ανάπτυξη της Αλβανίας. Ο Νίκος εντοπίζει διαφορές μεταξύ της κουλτούρας των μεταναστών και των ομοεθνών και με αυτό τον τρόπο ορίζει την ταυτότητα του αντιθετικά με την ταυτότητα του Αλβανού και αυτοτοποθετείται ως ένα άτομο το οποίο μεγάλωσε με τις επιταγές που προτάσσουν οι δυτικές κοινωνίες. Το πολιτισμικό του πλαίσιο διαφέρει από αυτό το οποίο προσδιορίζει για τους ομοεθνείς του καθώς ο ίδιος δεν

είναι συντηρητικός, δεν είναι παραδοσιακός αλλά είναι παιδί της σύγχρονης γενιάς του.

2.3.Αλβανία ως χώρα με συντηρητικές αρχές

Στην υποενότητα αυτή, οι συνεντευξιαζόμενοι μιλούν για την Αλβανία με όρους οπισθοδρόμησης. Αναφέρονται σε μια συντηρητική Αλβανία, που διαχωρίζει τα δυο φύλα θεωρώντας την γυναίκα υποδεέστερη. Με αυτούς τους όρους οι ομιλητές περιγράφουν μια Αλβανία οπισθοδρομική, προνεωτερική, με ένα αξιακό σύστημα το οποίο αποδοκιμάζεται από τους ίδιους ως αναχρονιστικό και παλαιακό. Σε αυτήν την ενότητα οι ομιλητές/ομιλήτριες λαμβάνουν ξεκάθαρη θέση η οποία έρχεται σε αντίθεση με τις συντηρητικές αρχές που αποδίδουν στους Αλβανούς και εμφανίζονται οι ίδιοι ως άτομα με νεωτερικές ιδέες που υποστηρίζουν την ισότητα των δυο φύλων.

Στο πρώτο απόσπασμα ο Άρης, σχολιάζει ποιοι είναι οι λόγοι που δεν μπορεί να ταιριάζει με την νοοτροπία των Αλβανών.

Απόσπασμα 6^ο

675 *A: ας πούμε εκεί στην πόλη μου που έχω μεγαλώσει (..) οκ για το μέσο*
676 *ξέρω γω:: αλβανό εκεί πέρα υπάρχουν κάποια στάνταρ (..) να σου πω ένα*
677 *παράδειγμα ο ξάδερφος μου έχει μια αδερφή την ξαδέρφη μου δεν την*
678 *άφηνε να βγαίνει απ'το σπίτι την ξαδέρφη μου δεν την άφηνε να βγαίνει*
679 *μόνη της απ'το σπίτι της και τα λοιπά μόνο σχολείο πήγαινε η ξαδέρφη*
680 *μου δεν είχε δει τον ↑κόσμο η ξαδέρφη μου κι είναι μόνο με την μητέρα*
681 *της (..) ας πούμε περιστατικό την είχε πετύχει έξω μια φορά και νευρίασε*
682 *που ήταν έξω την πήρε την έβαλε στο αυτοκίνητο και την ξαναπήγε*
683 *((γέλιο)) σπίτι (..) αυτό είναι φυσιολογικό για κάποιους εκεί πέρα*
684 *Σ: ;οπότε εντοπίζεις διαφορές στην νοοτροπία*
685 *A: ε ναι (..) στον συντηρητισμό πάρα πολύ δηλαδή οκ εγώ θα πάω εκεί*
686 *θα κάνω τα δικά μου αυτά που θέλω να κάνω αλλά θα'μαι (..) κάπως θα*
687 *είμαι δαχτυλοδειχτούμενος «κοίτα εδώ ο περίεργος» πια κατάλαβες πως*
688 *το εννοώ: δεν μου αρέσει να ασχολούνται μαζί μου πολύ όμως θέλω:*
689 *θέλω να κάνω αυτά που κάνω κι άμα δεν πειράζω κανέναν να μην*
690 *ασχολούνται μαζί μου τώρα εκεί δεν γίνεται θα ασχοληθούνε μαζί σου*

(Άρης, 26 ετών, απόφοιτος Ε.Μ.Π.).

Ο Άρης λίγο πιο πάνω από αυτό το απόσπασμα σύγκρινε την Αλβανία με την Ιταλία με όρους ενσωμάτωσης. Ανέφερε πως στην Αλβανία θα είχε μια μεγαλύτερη ευκολία λόγω της γλώσσας αλλά ανέφερε ως αρνητικό στοιχείο την αλβανική νοοτροπία και ότι τον ενοχλούν πολλά πράγματα σε αυτή. Του ζητήθηκε να αναλύσει λίγο περισσότερο το τι ακριβώς εννοεί και το απόσπασμα αυτό, είναι η απάντηση που έδωσε ο Άρης.

Ο συνεντευξιαζόμενος λοιπόν καλείται να ενημερώσει τον συνομιλητή του ποια είναι τα στοιχεία αυτά στην νοοτροπία που τον ενοχλούν και ποιες είναι οι αιτίες που η ενσωμάτωση του θα ήταν μια δύσκολη διαδικασία στην περίπτωση επιστροφής στην Αλβανία. Αρχικά, λοιπόν παραθέτει ένα παράδειγμα στις γραμμές 677-683. Εδώ ο συνεντευξιαζόμενος περιγράφει το παράδειγμα του το οποίο χωρίζεται σε πέντε μέρη. Το πρώτο μέρος *«έχει μια αδερφή την ξαδέρφη μου δεν την άφηνε να βγαίνει απ'το σπίτι την ξαδέρφη μου»*, εδώ αναφέρει ότι η ξαδέρφη του είναι πλήρως απομονωμένη. Το δεύτερο μέρος μετριάζει την απολυτότητα του πρώτου *«δεν την άφηνε να βγαίνει μόνη της απ'το σπίτι της»*, μπορούσε να βγει η ξαδέρφη του αλλά με συνοδεία. Στο τρίτο μέρος *«μόνο σχολείο πήγαινε η ξαδέρφη μου»* και στο τέταρτο μέρος *«δεν είχε δει τον κόσμο η ξαδέρφη μου»* η ξαδέρφη του περιγράφεται ως μια κοπέλα που πηγαίνει μόνο σχολείο, δεν έχει γνωρίσει τον κόσμο, δεν έχει εμπειρίες όπως πιθανόν άλλες κοπέλες στην ηλικία της. Στο τελευταίο μέρος αναφέρεται πως η ξαδέρφη του *«είναι μόνο με την μητέρα της»*, δεν έχει επαφές με άλλα άτομα συγχρωτίζεται μόνο με την μητέρα της. Παρακάτω, στις γραμμές 681-682 περιγράφει με γλαφυρές λεπτομέρειες την αντίδραση του ξαδέρφου του όταν την βρήκε εκτός της οικογενειακής εστίας. Η επιχειρηματολογία του εδώ κλιμακώνεται καθώς περιγράφει σε πέντε μέρη την πλήρη απομόνωση της ξαδέρφης του με αποτέλεσμα να υπάρχει γεγονικότητα στο λόγο του. Η αφήγηση έχει αρχή, μέση και τέλος και υπάρχει αιτιακή σχέση μεταξύ των γεγονότων το οποίο καθιστά το επιχείρημα αναμφισβήτητο (Bozatzis, 1999). Καταλήγει λοιπόν, *«πως αυτό είναι φυσιολογικό για κάποιους εκεί πέρα»* και κλείνει με το επιχείρημα περί της συντηρητικής νοοτροπίας των Αλβανών. Ο ίδιος διαχωρίζει την θέση του λέγοντας πως αυτό για κάποιους είναι φυσιολογικό εννοώντας πως ο ίδιος δεν το κατανοεί και δεν συμπεριλαμβάνει τον εαυτό του.

Για να υποστηρίξει περισσότερο την θέση του, ότι δηλαδή δεν είναι οπισθοδρομικός και αναχρονιστικός, αναφέρει την αντίθετη στάση του στις γραμμές 685-690. Ο ίδιος αναφέρει πως θα κάνει τα δικά του, θα είναι ο δαχτυλοδειχτούμενος

και ο περίεργος. Διαχωρίζει την θέση του, θέτει τον εαυτό του ως το επίκεντρο του ενδιαφέροντος στην συντηρητική αλβανική κοινωνία καθώς ο ίδιος δεν είναι οπισθοδρομικός. Ο Άρης μας λέει τι δεν είναι, τι τον διαχωρίζει από την Αλβανία. Επιχειρηματολογώντας για την κατάσταση που επικρατεί στην Αλβανία, την νοοτροπία και τα ήθη, ενημερώνει για το τι είναι ο ίδιος και κατασκευάζει την ταυτότητά του ως μη σεξιστή και μη συντηρητικού ατόμου.

Απόσπασμα 7^ο

436 *A: {...} να το πω έτσι (.) ε:: γενικά όταν πηγαίνω στην αλβανία με είχανε*
437 *(.) επειδή είμαι γυναίκα (.) επειδή δε: δεν έκανα πολλές δουλειές στο σπίτι*
438 *με είχανε πολύ στην απόσταση οπότε: για παράδειγμα ερχόμουνα και*
439 *ρώταγε ο θεός μου ο αδερφός μου «;παίζεις ποδόσφαιρο ;βγαίνεις ;τι*
440 *κάνεις ξέρω γω ;σπουδάζεις» κι αυτά «μπράβο το παληκάρι» και τα*
441 *λοιπά ενώ εγώ « ;η άννα κάνει δουλειές στο σπίτι» « ;δεν ↑κάνει πρέπει*
442 *να την βάλεις να κάνει» (.) «;τι την θες εσύ την σχολή εσύ δεν χρειάζεται*
443 *να σπουδάσεις ;γιατί δεν έχεις μεγαλώσει ακόμα πρέπει να παντρευτείς»*

(Αλίκη, 21 ετών, φοιτήτρια Τ.Ε.Ι. Αθήνας).

Η Αλίκη αφηγείται τις εμπειρίες της από τα ταξίδια που έχει κάνει στην Αλβανία. Εδώ μας αφηγείται μια ιστορία η οποία έλαβε χώρα στην Αλβανία πριν κάποια χρόνια. Η Αλίκη επικαλείται άμεσα την θέση της ως γυναίκα και μάλιστα το σεξισμό που λάμβανε καθώς δεν ήταν η παραδοσιακή γυναίκα που περίμεναν οι συγγενείς της από την Αλβανία. Συνεχίζοντας την αφήγηση η Αλίκη χρησιμοποιεί την ενεργητική φωνητικοποίηση μεταφέροντας «αυτολεξή» τα λεγόμενα του θείου της. Με αυτή την τεχνική δόμηση γεγονικότητας επιτυγχάνεται ο ρεαλισμός καθώς μεταφέρεται αυτούσιος ο λόγος του άλλου. Η Αλίκη με τον τρόπο που δομεί τον λόγο της παρουσιάζεται ως αντικειμενική. Ο θεός της ουσιαστικά εκπροσωπεί την κοινή γνώμη του Αλβανικού λαού, ο οποίος κάνει έναν άμεσο διαχωρισμό άντρα-γυναίκα και στον καθένα αποδίδει τα χαρακτηριστικά που του αρμόζουν. Η Αλίκη διαχωρίζει την θέση της καθώς από τις πρώτες γραμμές αναφέρει πως την είχανε στην απόσταση γιατί δεν έκανε δουλειές και δεν εκπροσωπούσε το παραδοσιακό πρότυπο γυναίκας που επιτάσσουν οι συντηρητικές αρχές. Μάλιστα στις γραμμές 441-443, η τοποθέτηση της Αλίκης γίνεται πιο ξεκάθαρη και μάλιστα αναδύεται και η αίσθηση του πραγματικού καθώς δεν μας μιλά η Αλίκη για την ταυτότητα της, αλλά ο θεός

της, ένας τρίτος άνθρωπος ο οποίος εκφράζει αντικειμενική άποψη. Η Αλίκη μας αφηγείται την ταυτότητα της μέσα από την μεταφορά του λόγου του θείου της. Μάλιστα, ο θείος της μιλάει με αρνητικό τρόπο «;τι την θες εσύ την σχολή εσύ δεν χρειάζεται να σπουδάσεις ;γιατί δεν έχεις μεγαλώσει ακόμα πρέπει να παντρευτείς» το οποίο ενισχύει ακόμα περισσότερο την ταυτότητα της Αλίκης καθώς η ίδια είναι κάτι διαφορετικό, δεν προασπίζεται την ταυτότητα της συντηρητικής, άβουλης γυναίκας και της το αναγνωρίζει και ο ίδιος ο θείος της. Ουσιαστικά αποστασιοποιείται από αυτό που θεωρητικά πρεσβεύει η κοινωνία της Αλβανίας.

Στο παρακάτω απόσπασμα, ο συνεντευξιαζόμενος μετά από ερώτηση καλείται να περιγράψει τον τόπο που γεννήθηκε όπως τον γνώρισε μέσα από τα ταξίδια του που ήταν μεγαλύτερος.

Απόσπασμα 8^ο

617 *A:{...}στα τίρανα στα τίρανα οκ την παλεύεις κάπως (.) αυτά που έχουμε*
618 *συνηθίσει εδώ πέρα η ↑κοινωνία στο μπεράτ είναι πολύ πολύ συντηρητική*
619 *κοινωνία (..) ας πούμε:: υπάρχουν καφετέριες (.) που είναι μόνο για*
620 *γυναίκες και οι καφετέριες που είναι μόνο για άντρες δεν μπορεί ας πούμε*
621 *εσύ δεν μπορώ να πάω εγώ σε μια καφετέρια που είναι μόνο για γυναίκες*
622 *εκτός κι αν συνοδεύομαι από κάποια κοπέλα δηλαδή αυτό είναι (.) ↑ιράν*
623 *(.) ↑ιράκ όχι αλβανία κατάλαβες (..) ε:: η νοοτροπία των ανθρώπων και*
624 *τα λοιπά είναι λίγο είναι συντηρητική (..) είναι συντηρητική*

(Άρης, 26 ετών, απόφοιτος Ε.Μ.Π.).

Ο Άρης σε αυτό το απόσπασμα κάνει μια σύγκριση της πρωτεύουσας της Αλβανίας, τα Τίρανα, με το Μπεράτι την πόλη που γεννήθηκε ο ίδιος. Τα Τίρανα σαν πρωτεύουσα είναι λίγο πιο ανεπτυγμένη πόλη και πιο «υποφερτή» για διαβίωση. Αυτή η σύγκριση των δυο πόλεων είναι η εναρκτήρια πρόταση για να περιγράψει ο Άρης το Μπεράτι. Στις γραμμές 619-624 ο Άρης περιγράφει την ζωή στο Μπεράτι με μια γλαφυρή εικόνα από την καθημερινότητα. Αναφέρει πως υπάρχουν διαφορετικές καφετέριες, μέρη διασκέδασης, για γυναίκες και διαφορετικές για άντρες και πως η είσοδος απαγορεύεται στο αντίθετο φύλο παρά μόνο αν συνοδεύεται. Χρησιμοποιεί την τεχνική της ζωντανής περιγραφής η οποία προσδίδει γεγονικότητα στο λόγο του. Η αναφορά στο συντηρητισμό επιτυγχάνεται μέσω του διαχωρισμού των φύλων. Τονίζεται η προνεωτερικότητα καθώς τηρούνται παραδοσιακά ήθη και νοοτροπίες.

Επιπλέον, ο Άρης κάνει και κάτι πολύ ενδιαφέρον στη γραμμή 623, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι *«αυτό είναι ιράν ιράκ όχι αλβανία»*. Η παρομοίωση αυτή, κατατάσσει την Αλβανία ως μια χώρα που ακολουθεί συνήθειες που ταιριάζουν στις ανατολικές αυτές χώρες κι όχι στο δυτικό τρόπο ζωής, εδώ έχουμε το γνωστό δίπολο ανατολής-δύσης το οποίο το χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να δείξει την διαφορετική νοοτροπία και κουλτούρα στο Μπεράτι. Ο Οριενταλισμός σύμφωνα με τον Said (1996), είναι ένα πολιτισμικό και πολιτικό γεγονός και ορίζεται ως ο συγκροτημένος θεσμός που ρυθμίζει τις σχέσεις με την Ανατολή, είναι ένας δυτικός τρόπος για την κυριαρχηση, την ανασυγκρότηση και την άσκηση εξουσίας επί της Ανατολής (Said, 1996). Με αυτό τον τρόπο, η Δύση χειραγωγεί και «κατασκευάζει» την εικόνα της Ανατολής και δημιουργεί στάσεις, απόψεις και αναπαραστάσεις της. Η Ανατολή «οριενταλοποιήθηκε» για να εξασφαλιστούν οι σχέσεις εξουσίας, ηγεμονίας και κυριαρχίας με την Δύση. Ο οξιντεταλισμός από την άλλη, είναι η περιγραφή μη δυτικών κοινωνιών η οποία βρίσκεται σε εθνογραφικά κείμενα και *«κινητοποιεί τις «ουσιαστικοποιημένες» ιδέες σχετικά με το τι αποτελεί την ουσία της Δύσης»* (Μποζατζής, 2005-α σελ. 381). Τα άτομα χρησιμοποιούν αυτές τις «ουσιαστικοποιημένες ιδέες» στον καθημερινό τους λόγο. Εδώ ο ομιλητής με όρους έθνο-οριενταλισμού/οξιντεταλισμού κάνει μια διάκριση και κατατάσσει την Αλβανία στις δυτικές κοινωνίες. Η αναφορά στην συντηρητική νοοτροπία είναι ρητή, αλλά από την άλλη, εκφράζεται ως μια πολιτισμική καθυστέρηση της Αλβανίας καθώς δεν είναι Ιράν/Ιράκ αλλά μια δυτικής νοοτροπίας χώρα η οποία φιλοδοξεί να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στο τελευταίο απόσπασμα ο συνεντευξιαζόμενος έχει ερωτηθεί γιατί θεωρεί πως οι ομοεθνείς έχουν έλλειψη παιδείας και διαφορετική νοοτροπία καθώς ο ίδιος είχε κάνει αναφορά ότι οι Αλβανοί διατηρούν αυτά τα χαρακτηριστικά. Ο Νίκος λοιπόν, κάνει λόγο για κακούς πολιτικούς χειρισμούς και τους κατηγορεί για ακροδεξιές ιδέες.

Απόσπασμα 9^ο

- 734 N: *θα σου πω γιατί (.) πιστεύω ότι συμβαίνει στην αλβανία (.)στην*
735 *αλβανία έχουμε φασισμό (.) τώρα μετά την πτώση του κομμουνισμού (.)*
736 *έχει ανέβει πάρα πολύ ο φασισμός (.) έχω να το λέω και να ντρέπομαι*

737 αυτό (.) ότι οι συμπατριώτες μου στην αλβανία είναι φασίστες θα στο
738 πούνε κι άλλοι αυτό πάρα πολύ (.) έχει αρχίσει τα τελευταία χρόνια η ιδέα
739 της μεγάλης αλβανίας έχει γεμίσει ↑τα μυαλά των κουφιοκέφαλων και
740 των ανεγκέφαλων (.) πόσοι άνθρωποι είναι αμόρφωτοι ακόμα στην
741 αλβανία που δεν έχουνε πάει καν σχολείο (..) και τα βγάζουνε πέρα με
742 χαμαλίκια για να την βγάλουνε (..) και θεωρούνε ότι αυτό είναι 21ο
743 αιώνα και η αλβανία είναι ακόμα έτσι (..) αντί να κοιτάξει δηλαδή: (.) να
744 κοιτάζουνε οι πολιτικοί εκεί πέρα να κάνουν κάτι καλό για την χώρα να
745 μορφώσουν τα παιδιά να βγάλει επιστήμονες να τους δώσουν ↑υποδομές
746 για να κάνουν κάτι με την ζωή τους απλά να φάνε λεφτά και τους
747 αφήνουν όλους στην τύχη τους (..) πάντα έτσι ήτανε (..) μπορεί με τον
748 καιρό να αλλάζει αλλά μέχρι τότε ποιος ζει ποιος πεθαίνει

(Νίκος, 26 ετών, άνεργος)

Ο Νίκος σε αυτό το απόσπασμα χρησιμοποιεί την ζωντανή περιγραφή για να μεταφέρει τους λόγους που κατά την άποψη του ο αλβανικός λαός έχει συντηρητικές απόψεις και νοοτροπίες. Στις γραμμές 734-740 ο Νίκος δίνει πληροφορίες για το πολιτικό φρόνημα των Αλβανών, τους κατηγορεί πως είναι όλοι φασίστες, χρησιμοποιώντας την τεχνική της ακραίας διατύπωσης και με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνει την γεγονικότητα στην αφήγηση. Στη γραμμή 739 χαρακτηρίζει τους Αλβανούς ως ανεγκέφαλους και κουφιοκέφαλους καθώς υποστηρίζουν τις ιδέες αυτές, μέσω αυτών των χαρακτηρισμών λαμβάνει και ο ίδιος θέση. Υιοθετεί την αντίθετη ταυτότητα καθώς δεν συμφωνεί με τους ομοεθνείς, οπότε διαχωρίζει την θέση του.

Ο Νίκος συνεχίζει την επιχειρηματολογία του στις επόμενες γραμμές (743-746), ότι μερίδιο ευθύνης για αυτές τις ιδέες φέρουν και οι πολιτικοί της Αλβανίας καθώς δεν έχουν φτιάξει υποδομές και δεν έχουν στηρίξει την παιδεία ώστε να μορφωθεί ο αλβανικός λαός. Αυτή η πολιτική ακινησία έχει φέρει στην επιφάνεια κι αυτές τις ιδέες. Κλείνοντας, για να μετριάσει λίγο την ακραία θέση που εξέφρασε για τους ομοεθνείς αναφέρει πως αυτό μπορεί να αλλάξει. Αναγνωρίζει δυνατότητες στον αλβανικό λαό για αλλαγή και εξέλιξη.

2.4.Αλβανία ως «κατάλληλος» τόπος διαμονής

Η τελευταία ερμηνευτική διάσταση που εντοπίστηκε στο λόγο των συνεντευξιαζόμενων περί της χώρας καταγωγής τους, είναι ως επιθυμητός τόπος διαμονής. Η τελευταία αυτή ενότητα έχει μεγάλο ενδιαφέρον γιατί η Αλβανία ορίζεται ως επιθυμητός τόπος διαμονής στην περίπτωση που η ανάγκη του ατόμου ορίζεται ως ανάγκη για απομόνωση και μοναχικότητα.

Απόσπασμα 10^ο

338 Κ: ε: είχα μπει πρόσφατα σε αυτό: το τρυπάκι της σκέψης (.) και: δεν
339 ξέρω άμα κατέληξα σε μια απόφαση (.) μάλλον άμα γινόταν κάτι πολύ
340 συνταρακτικό ας πούμε: (.) που να με κρατήσει εκεί ή το να
341 απογοητευόμουν α ↑τελείως από αυτή τη ζωή εδώ και ήθελα να ζήσω
342 κάπως μοναχικά (.) μπορεί να πήγαινα στο χωριό να καλλιεργούσα την γη
343 (.) να έπαιρνα μια καλή βιβλιοθήκη ένα καλό υπολογιστή να συνδεόμουν
344 με το διαδίκτυο ε.: και να να μελετήσω ας πούμε δεν ξέρω (.) ;κατάλαβες
345 ή ή για.: λόγους εργασιακούς

(Κώστας, 26 ετών, φοιτητής Τ.Ε.Ι. Αθήνας).

Σε αυτό το απόσπασμα διαφαίνεται και εντοπίζεται αυτό το οποίο λέχθηκε προηγουμένως. Ο Κώστας αναφέρεται στους λόγους που θα τον έκαναν να επιστρέψει μόνιμα στο χωριό και να γίνει ο τόπος κατοικίας του. Οι λόγοι αυτοί ενέχουν εξαναγκαστικό χαρακτήρα το οποίο εντοπίζεται στις γραμμές 341-342 «να απογοητευόμουν α τελείως από αυτή τη ζωή εδώ και ήθελα να ζήσω κάπως μοναχικά», καθώς χρησιμοποιεί το ρήμα *απογοητευόμουν* α και την έκφραση *να ζήσω κάπως μοναχικά*. Το χωριό στην Αλβανία εξισώνεται ως τόπος οικειουθελής εξορίας και απομόνωσης. Ο συνεντευξιαζόμενος χρησιμοποιώντας την τεχνική της συστηματικής αοριστίας, δίνει λεπτομέρειες και περιγράφει το χώρο και τις δυνητικές δραστηριότητες στις οποίες θα επιδιδόταν στην περίπτωση μετεγκατάστασης. Όμως, δεν αναφέρει τους λόγους που θα τον οδηγούσαν να επιστρέψει στο χωριό και δεν δίνει συγκεκριμένες λεπτομέρειες. Κάνει αόριστες αναφορές και με αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνει την γεγονικότητα και τον ρεαλισμό στο λόγο του. Επιπλέον, διασφαλίζει την μη αμφισβήτηση των λεγομένων του.

Ο συνεντευξιαζόμενος αναφέρεται στην διαμονή του στο χωριό της Αλβανίας με συγκεκριμένους όρους. Υποστηρίζει πως η επιστροφή του θα σηματοδοτηθεί από

αισθήματα απογοήτευσης ή από κάποιο συνταρακτικό γεγονός. Ο τόπος αυτός είναι ένας τόπος απομόνωσης και δεν χρωματίζεται με κανονιστικά μοτίβα καθημερινότητας τα οποία συμπεριλαμβάνουν την αλληλεπίδραση και την ένταξη στην κοινωνική ομάδα της περιοχής. Ο Κώστας εξαιρεί τον εαυτό του από το κοινωνικό πλαίσιο κι αυτόματα συνεπάγεται μια διαφορετική ταυτότητα και μια διαφορετική κουλτούρα. Η θέση υποκειμένου που υιοθετεί ο Κώστας είναι του διαφορετικού, απομονωμένου, «σοφού» ατόμου που επέλεξε αυτό τον τρόπο ζωής που είναι έξω από τις συνηθισμένες, κοινωνικές νόρμες. Πάλι αυτό το οποίο υπερτονίζεται είναι μια «ανάγκη» καταδείξης της διαφορετικότητας και μια έγνοια να αποτιναχτεί οποιαδήποτε ομοιότητα με την περιέουσα νοοτροπία που επικρατεί στο χωριό της Αλβανίας.

Συνοψίζοντας, το ερμηνευτικό ρεπερτόριο «η Αλβανία ως οπισθοδρομική/προνεωτερική χώρα» περιλαμβάνει τέσσερις θεματικές διαστάσεις. Η Αλβανία περιγράφεται με όρους έλειψης υποδομών, υποδεέστερης κουλτούρας, με όρους συντηρητισμού και τέλος η περιγραφή της Αλβανίας ως κατάλληλος τόπος διαμονής στην περίπτωση ανάγκης για απομόνωση.

Αυτό το οποίο είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι ότι και στις τέσσερις αυτές διαστάσεις, οι συνεντευξιαζόμενοι έχουν μια έντονη έγνοια να καταδείξουν την διαφορετικότητα και την «κατωτερότητα» της Αλβανίας ως χώρας και ως νοοτροπίας. Παρουσιάστηκε ως χώρα χωρίς υποδομές, ως χώρα η οποία έχει μια διαφορετική κουλτούρα φορτισμένη με αρνητικά χαρακτηριστικά και ως ένας τόπος ο οποίος θα ήταν επιθυμητός για μόνιμη εγκατάσταση μόνο στην περίπτωση ανάγκης για απομόνωση. Οι συνεντευξιαζόμενοι αντιμετωπίζουν το δίλημμα να μην «ακουστούν» ως άτομα τα οποία υιοθετούν την αλβανική ταυτότητα και προσπαθούν να καταδείξουν τις πολιτισμικές διαφορές. Η θέση υποκειμένου η οποία λαμβάνουν μέσα στο λόγο τους είναι ότι δεν έχουν υιοθετήσει την αλβανική νοοτροπία και ότι έχουν ενστερνιστεί τη δυτική κουλτούρα που απορρέει από την Ελλάδα καθώς έχουν μεγαλώσει εδώ. Επιπρόσθετα, εντοπίζεται ένα ιεραρχικό δίπολο. Η Ελλάδα η οποία είναι η πιο κοντινή αναφορά από την Δύση και η Αλβανία ως μη δυτική χώρα. Οι κοινωνίες της Δύσης συμβολίζουν την νεωτερικότητα, την πρόοδο, την ευημερία, την εξέλιξη και την κοινωνική κινητικότητα ενώ από την άλλη οι μη-δυτικές κοινωνίες εμπεριέχουν σύμβολα οπισθοδρόμησης, στασιμότητας, παράδοσης και υπανάπτυξης (Παπαγεωργίου, 2010). Αντίστοιχα, οι κοινωνίες της Δύσης θεωρούνται ιεραρχικά ανώτερες από τις μη-δυτικές κοινωνίες. Το μέλημα των συνεντευξιαζόμενων είναι να

αποτινάζουν οποιαδήποτε «κατηγορία» που θα τους ενέτασσε στην κατώτερη ιεραρχικά μη-δυτική ομάδα. Υποδεικνύοντας λοιπόν, τις οπισθοδρομικές και συντηρητικές αντιλήψεις των Αλβανών, επιτυγχάνουν την διαφοροποίηση τους καθώς οι ίδιοι δεν διατηρούν αυτές τις αντιλήψεις και υπενθυμίζουν ότι έχουν «μεγαλώσει» εντός ενός άλλου διαφορετικού πολιτισμικού πλαισίου. Αυτοτοποθετούνται και κατασκευάζουν την ταυτότητα τους ως μη οπισθοδρομικά και μη συντηρητικά άτομα. Η αδυναμία εγκλιματισμού που δηλώνουν οι συνεντευξιαζόμενοι προκύπτει λόγω διαφορετικής κουλτούρας και διαφορετικής ταυτότητας. Τέλος, η ρητορική των συμμετεχόντων χαρακτηρίζεται από το μέλημα τους να μην ακουστούν προκατειλημμένοι απέναντι στην Αλβανία. Οι περιγραφές τους αξιώνουν γεγονικότητα και οι ίδιοι ακούγονται ορθολογιστές. Η επιχειρηματολογία τους είναι επιτελεστική καθώς προσφέρει μια συγκεκριμένη κατασκευή, αυτή της οπισθοδρομικής Αλβανίας η οποία έρχεται σε αντίθεση με την δυτική τους ταυτότητα. Το διακύβευμα είναι να μην αντικρουστεί το επιχείρημα της οπισθοδρομικής Αλβανίας και να μην κατηγορηθούν οι ίδιοι για μεροληψία προς την Ελλάδα οπότε χτίζουν το λόγο τους με γεγονικές περιγραφές.

3.ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ: ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΜΕ ΔΥΟ ΣΤΑΘΜΟΥΣ

Στις εμπειρίες και στην καθημερινότητα των μεταναστών η Αλβανία και η Ελλάδα συγχέονται, και η περιγραφή της μιας χώρας υφίσταται από την ύπαρξη της άλλης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το μεταναστευτικό ταξίδι. Οι δυο τόποι περιγράφονται «αναγκαία» μαζί καθώς η εμπειρία του ατόμου είναι μια. Η περιγραφή των δυο χωρών έχει συμβολικό χαρακτήρα, η Αλβανία είναι η αφετηρία και η Ελλάδα είναι ο τελικός σταθμός.

Σύμφωνα με τον Giddens (2014), η νεωτερικότητα ορίζεται περίπου τον 18^ο αιώνα στον δυτικό κόσμο. Είναι η εποχή του Διαφωτισμού, της εκβιομηχάνισης και των μεγάλων ανακαλύψεων (Hobsbawm, 2002). Ο Bauman (2002) αναφέρεται στην νεωτερικότητα ως μια μάχη η οποία δίνεται απέναντι στην παράδοση και στην ώθηση για άνοδο. Κρίνεται αναγκαίο να δοθούν οι δυο βασικοί ορισμοί της προνεωτερικότητας και της νεωτερικότητας καθώς θα χρησιμοποιηθούν και θα υποστηρίξουν το βασικό επιχείρημα αυτού του άξονα.

Ο Giddens (2014), διακρίνει τέσσερα βασικά πλαίσια που διακρίνουν τις προμοντέρνες κοινωνίες. Αρχικά, το πρώτο πλαίσιο είναι το σύστημα της συγγένειας το οποίο είναι και η βασική δομή οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων. Το δεύτερο πλαίσιο έχει να κάνει με τον τόπο, αν και οι μετακινήσεις πληθυσμιακών ομάδων λάμβαναν χώρα στην προμοντέρνα περίοδο ωστόσο μεγάλη μερίδα του πληθυσμού παρέμενε σταθερή, αμετακίνητη εξασφαλίζοντας την οντολογική ασφάλεια. Το τρίτο χαρακτηριστικό που αναφέρει ο κοινωνιολόγος είναι η θρησκεία, καθώς δημιουργούν ένα περιβάλλον ασφαλείας και κοινωνικής γνώσης στο άτομο. Τέλος, η τέταρτη πλευρά είναι η παράδοση. Αυτή η πλευρά είναι και η πιο ουσιώδης στην παρούσα ανάλυση καθώς είναι το βασικό χαρακτηριστικό που διαχωρίζει την νεωτερικότητα με την προνεωτερικότητα. Αυτό το οποίο χαρακτηρίζει την παράδοση είναι η σχέση της με το χρόνο. Το παρελθόν ορίζει το παρόν και το μέλλον σε αντίθεση με την νεωτερικότητα. Ο Giddens ορίζει επιπλέον τα τρία χαρακτηριστικά στα περιβάλλοντα διακινδύνευσης στις προνεωτερικές κοινωνίες τα οποία είναι οι φυσικές καταστροφές, η ανθρώπινη βία και η απώλεια της εύνοιας από τον θεό.

Η νεωτερικότητα από την άλλη, συνδέεται με την σύσταση των εθνών κρατών και της εθνικής ταυτότητας καθώς και την ανάπτυξη των καπιταλιστικών κοινωνιών και της βιομηχανικής επανάστασης (Hobsbawm, 2002). Ο Giddens (2014), αναφέρει πως οι κοινωνικοί δεσμοί στρέφονται στις ερωτικές και στις φιλικές σχέσεις. Ο χρόνος και ο χώρος είναι ανούσιες διαστάσεις και ουσιαστικά, η νεωτερικότητα είναι στραμμένη προς το αέναο παρόν.

3.1.Η «ανεπτυγμένη» Ελλάδα και η «αναπτυσσόμενη» Αλβανία. Σύγκριση με όρους υποδομών

Η πρώτη εκδοχή του ερμηνευτικού ρεπερτορίου πραγματεύεται την περιγραφή της προνεωτερικής Αλβανίας με όρους έλλειψης υποδομών. Η εκδοχή αυτή έχει εντοπιστεί και στην προηγούμενη ενότητα, μόνο που εδώ, η περιγραφή της Αλβανίας γίνεται παράλληλα με την περιγραφή της Ελλάδας. Η σύγκριση με την νεωτερική Ελλάδα και οι διαφορές που εντοπίζονται, ακόμα κι αν δεν υπάρχουν σαφείς και άμεσες αναφορές, κατασκευάζουν τις πραγματικότητες των δυο χωρών.

Στο πρώτο απόσπασμα, ο συνεντεξαζόμενος καλείται να περιγράψει το ταξίδι της μετανάστευσης. Ο ίδιος ήταν στην ηλικία των δώδεκα ετών οπότε του ήταν πιο εύκολο να φέρει στην μνήμη του τις εικόνες από το ταξίδι. Η ερώτηση της οποίας

απάντηση είναι το συγκεκριμένο απόσπασμα, είναι να θυμηθεί ποιες είναι οι πρώτες αναμνήσεις του από την Ελλάδα.

Απόσπασμα 1^ο

- 81 I: οι πρώτες μου αναμνήσεις από την Ελλάδα (.) η πρώτη μου ανάμνηση
82 είναι με το: με το: είσαι: δώδεκα χρονών και δεν έχεις φύγει από άλλη
83 χώρα και ζεις σε μια χώρα που υπάρχει το απόλυτο σκοτάδι ε: (.) δεν θα
84 πω κακιασμένη λέξη
85 Σ: ;τι είναι
86 I: κακιασμένη λέξη ναι υπήρχε (..) το χάος το 97 και αυτό που μου
87 έκανε εντύπωση είναι ότι: με το που περνάς τα σύνορα: των δυο χωρών
88 δηλαδή μπαίνεις στην Ελλάδα βλέπεις φωτισμένους δρόμους φώτα όταν
89 είσαι ένα παιδάκι και για ένα χρόνο: έχεις μεγαλώσει σε αυτή την
90 κοινωνία και σε αυτό το κράτος και ήταν 45 χρόνια απομονωμένοι δεν
91 είχε αυτά τα: δεν είχε αυτό το: τον οργανισμό το πρόσωπο το:
92 καπιταλισμού ξέρω γω ζούσαμε όλοι λιττά ότι πάραγε η χώρα και με το
93 που μπαίνεις σε μια χώρα που είναι στην ευρωπαϊκή ένωση φουλ
94 αναπτυγμένη σε σχέση με την Αλβανία που ήταν 45 χρόνια πίσω φώτα
95 ξέρω γω αμάζια πολλά άμα είσαι μικρό παιδί σου κάνουνε εντύπωση
96 Σ: ;εντύπωση θετική (..) ή αρνητική
97 I: όταν είσαι μικρό παιδί βεβαίως θετική όταν μεγαλώνεις τα βλέπεις
98 διαφορετικά τα πράγματα

(Ιάκωβος, 31 ετών, τεχνικός υπολογιστών).

Ο συνεντευξιαζόμενος ξεκινάει με την φράση «οι πρώτες μου αναμνήσεις από την Ελλάδα». Όμως στις επόμενες γραμμές δεν περιγράφει την Ελλάδα παρά αναφέρεται στην χώρα από την οποία έφυγε σε ηλικία δώδεκα ετών. Μάλιστα την Αλβανία την παρομοιάζει ως «το απόλυτο σκοτάδι». Χρησιμοποιεί την τεχνική της ακραίας περίπτωσης, και με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνει πειστικότητα στο λόγο του. Αυτό το οποίο εντοπίζεται στις γραμμές 81-84 είναι ότι η περιγραφή της Ελλάδας απαιτεί αυτόματα και την περιγραφή της Αλβανίας. Οι δυο χώρες αυτές, συμβολικά αντιστοιχούν στους δυο σταθμούς του μεταναστευτικού ταξιδιού του Ιάκωβου. Συνεπάγεται λοιπόν, η παράλληλη αφηγηματική περιγραφή της καθώς είναι μια κοινή εμπειρία.

Στη συνέχεια, ο Ιάκωβος χρησιμοποιεί την τεχνική της ζωντανής περιγραφής. Οι δυο χώρες περιγράφονται με λεπτομέρειες. Επιπλέον, κάνει έναν διαχωρισμό των δυο χωρών με βάση τις συνθήκες διαβίωσης σε αυτές, προσδίδοντας τους αντιθετικά χαρακτηριστικά. Αρχικά, στη γραμμή 87 αναφέρει τα σύνορα των δυο χωρών. Η περιγραφή της Ελλάδας ξεκινάει με την φράση: *«με το που περνάς τα σύνορα:: των δυο χωρών»*. Τα σύνορα διαχωρίζουν τα δυο κράτη κυριολεκτικά και συμβολικά. Η Ελλάδα περιγράφεται ως μια χώρα με φωτισμένους δρόμους. Στην συνέχεια, περιγράφει τον αντίποδα, δηλαδή την Αλβανία, ως μια χώρα απομονωμένη, που οι κάτοικοι ζούσαν λιττά και με αυτόνομη παραγωγή. Τα χαρακτηριστικά που προσδίδει στην Αλβανία είναι προνεωτερικά. Περιγράφεται ως μια χώρα εκ διαμέτρου αντίθετη από αυτά που προασπίζει η νεωτερική ευρωπαϊκή Δύση. Στη συνέχεια, συγκρίνει την Ελλάδα ως μια ανεπτυγμένη χώρα η οποία είναι 45 χρόνια μπροστά σε σχέση με την Αλβανία. Οι δυο χώρες περιγράφονται συνδιαστικά και αντιθετικά, η Ελλάδα με όρους νεωτερικότητας και η Αλβανία με όρους προνεωτερικότητας.

Ο Ιάκωβος αναφέρεται στις συνθήκες και την κατάσταση της Αλβανίας ως ένα χάος. Με αυτό τον τρόπο λαμβάνει την θέση του ως άτομο το οποίο δεν ταυτίζεται με τις προνεωτερικές συνθήκες της Αλβανίας του 1997. Από την άλλη όμως, με την φράση: *«όταν είσαι μικρό παιδί βεβαίως θετική όταν μεγαλώνεις τα βλέπεις διαφορετικά τα πράγματα»* την θετική του στάση την αποδίδει στην μικρή του ηλικία. Εδώ υπάρχει μια έγνοια να αμβλύνει την αρνητική περιγραφή που έχει προσδώσει στην Αλβανία. Διαχειρίζεται το δίλημμα της προκατάληψης με βάση την αναπτυξιακή του ωρίμανση. Οι εικόνες και οι εντυπώσεις που είχε οφείλονται στην παιδική ηλικία στην οποία βρισκόταν, ως ενήλικας όμως ενδεχομένως να αξιολογούσε διαφορετικά την κατάσταση. Με αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνει το να μην κατηγορηθεί ως προκατειλημμένος απέναντι στην Αλβανία και επιπλέον να μην φανεί θετικά προσκείμενος στα καπιταλιστικά ιδεώδη που πρεσβεύει μια ευρωπαϊκή, νεωτερική χώρα.

Στο παρακάτω απόσπασμα ο συνεντευξιαζόμενος καλείται να περιγράψει τις αναμνήσεις από την αρχική εγκατάσταση στην Ελλάδα. Ο Κώστας περιγράφει την οικογενειακή εστία και συγκρίνει τις διαφορετικές συνθήκες καθημερινής διαβίωσης μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας.

Απόσπασμα 2^ο

- 51 *K: λοιπόν (.) ο πατέρας μου έμενε σε ένα υπόγειο και θυμάμαι ήτανε*
52 *δεκέμβρης και με το που φτάσαμε (.) εδώ και μαζευτήκαμε και τα λοιπά*
53 *μου έκανε ιδιαίτερα εντύπωση ότι ήτανε με ↑κοντομάνικο ξέρεις (.) ↑ντάξει*
54 *ρε παιδί μου εκεί που ζούσαμε στο χωριό είχε χειμώνα όσο να 'ναι έκανε*
55 *λίγο κρύο ρε παιδί μου το τζάκι ζέσταινε αλλά όχι καταστάσεις με αμάνικο*
56 *και τα λοιπά εδώ είχαμε πολύ καλή θέρμανση και τα λοιπά*
57 *Σ: μ:*
58 *K: εντάξει (.) οι τοίχοι: διαφορετικοί το φως πολύ έντονο (.) ας πούμε το*
59 *φώς τα बात ήτανε πιο ισχυρά και έβλεπες (..) ↑πιο ανοιχτόχρωμα κάπως*
60 *εμένα αυτό μου είχε κάνει εντύπωση μπορεί να ακούγεται περίεργο κιόλας*
61 *Σ: όχι*
62 *K: αυτά (.) δηλαδή εντάξει (.) σπίτι αρκετά μικρό (..) αλλά ήτανε ζεστό*

(Κώστας, 26 ετών, φοιτητής Τ.Ε.Ι. Αθήνας).

Ο Κώστας περιγράφει το πρώτο σπίτι τους όταν ήρθανε στην Αθήνα, χρησιμοποιώντας την τεχνική της αφήγησης. Η αφήγηση του όμως δεν περιλαμβάνει απλά μια περιγραφή του σπιτιού του, αλλά παράλληλα αντιπαραβάλλει και συγκρίνει τις συνθήκες διαβίωσης στην Αλβανία. Η αφήγηση έχει αιτιακή ακολουθία και αυτό προσδίδει γεγονικότητα στο λόγο του. Η οικία στην Ελλάδα περιγράφεται ως μια οικία, με καλύτερη θέρμανση, με πιο δυνατό φωτισμό και με διαφορετικούς τοίχους. Προσδίδει θετικά πρόσημα στην διαβίωση στην Ελλάδα. Από την άλλη, στη γραμμή 55 «το τζάκι ζέσταινε αλλά όχι καταστάσεις με αμάνικο» κάνει την πρώτη εισαγωγή για την σύγκριση που θα ακολουθήσει. Η Αλβανία περιγράφεται με όρους αντιθετικούς από αυτούς που περιγράφει την Ελλάδα. Τονίζει την διαφορετικότητα των δυο εστιών. Η σύγκριση αυτή γίνεται με όρους προνεωτερικότητας και νεωτερικότητας. Η οικία στο χωριό δημιουργεί την αίσθηση μιας πιο παραδοσιακής κοινωνίας και καθημερινότητας σε αντίστιξη με τις νεωτερικές συνθήκες που γνώρισε ερχόμενος στην Ελλάδα.

Ο Κώστας τοποθετείται μέσα στο λόγο ως θετικά διακείμενος προς την νεωτερική πραγματικότητα της Ελλάδας. Στη γραμμή 60 αναφέρει πως είχε εντυπωσιαστεί με τις νέες συνθήκες στο σπίτι του στην Ελλάδα. Η περιγραφή της Αλβανίας γίνεται με γνώμονα τις καθημερινές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν, η εστίαση γίνεται σε αυτού του τύπου τα χαρακτηριστικά.

Τελικά, στο κλείσιμο του αποσπάσματος, ο Κώστας αναφέρει πως «εμένα αυτό μου είχε κάνει εντύπωση μπορεί να ακούγεται περίεργο κιόλας» και με αυτό τον τρόπο αμβλύνει την επιχειρηματολογία του περί Αλβανίας και Ελλάδας. Σε αυτή τη φράση, διαχειρίζεται το δίλημμα να μην ακουστεί προκατειλημμένος καθώς η φράση μοιάζει ημιτελής, υπάρχει ένα *αλλά* το οποίο αποσιωπάται. Επιπλέον, με την αναφορά «εμένα αυτό μου είχε κάνει εντύπωση» δίνει την αίσθηση ότι η περιγραφή που μόλις έκανε ήταν η περιγραφή εντυπώσεων που είχε σε μικρή ηλικία και αυτό δεν είναι απαραίτητα και η σημερινή του θέση. Προσπαθεί να διαχειριστεί το δίλημμα της προκατάληψης και να μην ακουστεί θετικά ή αρνητικά διακείμενος αλλά ουδέτερος.

Στο επόμενο απόσπασμα ο Ευτύχης έχει ερωτηθεί για τις αναμνήσεις του στην Ελλάδα και η περιγραφή της Ελλάδας γίνεται με όρους σύγκρισης με την Αλβανία.

Απόσπασμα 3^ο

112 Σ: ε:: ;θα ήθελες να μου περιγράψεις λίγο τις πρώτες σου αναμνήσεις
113 όταν ήρθες στην Ελλάδα πως σου είχε φανεί
114 Ε: ε:: (..) ναι σίγουρα μια πιο:: (..) ανεπτυγμένη χώρα από την (..)
115 αλβανία τότε (..) στις αρχές (...) ντάξει μερικά μέρη στο ταξίδι μου (..)
116 φαινόταν σίγουρα πιο μεγάλη ε:: (...) φώτα παντού κάτι που εμείς δεν
117 είχαμε φώτα στην αλβανία τότε ας πούμε έκλεινε το ρεύμα 6 η ώρα
118 έκλεινε το ρεύμα (..) δεν θα 'χουμε για δυο ώρες (..) ε στην αθήνα αυτό δεν
119 γινότανε με τίποτα ας πούμε δεν υπήρχε αυτό και στην αλβανία κλείνανε
120 και το νερό πόσες ώρες ναι ε:: (..) σαν χώρα (..) γενικά είναι και μικρή
121 μεν το έχεις να γυρίσεις πίσω στην αλβανία ήταν και πολύ καθαρή σαν
122 χώρα

(Ευτύχης, 27 ετών, απόφοιτος Deree College).

Σε αυτό το απόσπασμα φαίνεται και πάλι ότι η περιγραφή της Ελλάδας γίνεται σε σύγκριση με την Αλβανία. Η τεχνική που χρησιμοποιείται είναι της ζωντανής περιγραφής. Η Ελλάδα περιγράφεται ως μια χώρα με υποδομές, ένα περιβάλλον εμπιστοσύνης ενώ αντίστοιχα η Αλβανία περιγράφεται με όρους έλλειψης υποδομών. Το δίπολο προνεωτερικότητας-νεωτερικότητας είναι το βασικό επιχείρημα του αποσπάσματος.

Το δίλημμα της προκατάληψης διαχειρίζεται από τον συνεντευξιαζόμενο με δυο τρόπους. Αρχικά, στην πρώτη σειρά αναφέρει πως «η Ελλάδα ήταν πιο ανεπτυγμένη τότε». Με αυτό τον τρόπο ξεκαθαρίζει πως θα μιλήσει για το παρελθόν

και όχι για το σήμερα. Ακόμη, η διαχείριση της προκατάληψης επιτυγχάνεται και σε ένα δεύτερο σημείο, στις σειρές 121-122 όπου αναφέρει ότι «*το έχεις να γυρίσεις πίσω στην αλβανία ήταν και πολύ καθαρή σαν χώρα*». Ο συνεντευξιαζόμενος προσδίδει ένα θετικό χαρακτηριστικό στην Αλβανία πως είναι μια καθαρή χώρα. Επιπρόσθετα, ο Ευτύχης απευθύνεται στο β' ενικό πρόσωπο «*το έχεις να γυρίσεις πίσω στην αλβανία*» και είναι αυτό που ο Harvey Sacks ορίζει ως «universal you» (Sacks, 1995). Το β' ενικό πρόσωπο σημαίνει ότι το «εσύ» μπορεί στην πραγματικότητα να αποτελεί έναν τρόπο για να μιλήσει κανείς για το σύνολο συμπεριλαμβανομένου και του εαυτού του. Το «εσύ» δηλαδή μπορεί να σταθεί ως αντωνυμία για να αντικαταστήσει ένα σύνολο γενικών και αόριστων όρων, όπως για παράδειγμα «όλοι», «κάποιος», «άνθρωποι», κ.ά. Με την χρήση του β' ενικού προσδίδει στο λόγο του μια θέση καθολικής ισχύος. Με αυτό τον τρόπο, διαχειρίζεται την προκατάληψη καθώς και αυτός θα μπορούσε να είναι ένα άτομο που θα επέστρεφε στην Αλβανία.

3.2.Η κουλτούρα και η παιδεία ως στοιχείο της νεωτερικότητας

Σε αυτή την υποενότητα, η σύγκριση Αλβανίας-Ελλάδας γίνεται με όρους παιδείας και κουλτούρας. Οι ομιλητές αναφέρονται σε διαφορετικές κουλτούρες και οι διαφορές που εντοπίζουν έχουν να κάνουν με την οπισθοδρομικότητα της Αλβανίας.

Στο απόσπασμα που θα αναλυθεί εδώ, η συνεντευξιαζόμενη αναφέρεται σε διαφορές στα ήθη και στα έθιμα μεταξύ των δυο χώρων. Στις προηγούμενες γραμμές κάνει λόγο για διαφορές που εντοπίζει στα φαγητά των δυο χωρών. Η συνέχεια, είναι το απόσπασμα που παρατίθεται.

Απόσπασμα 4^ο

353 Φ: ε.: (..) μ.: (..) *δεν βρίσκω άλλη διαφορά (.) ↑υπάρχει μια διαφορά σε:*
354 *κοινωνικό και: (..) μορφωτικό επίπεδο αλλά θεωρώ ότι είναι και λίγο του*
β55 *καθεστώτος της αλβανίας δηλαδή είναι μια χώρα η οποία βρίσκεται: (.)*
356 *πενήντα χρόνια πίσω σε σχέση με την Ελλάδα η αλβανία τώρα είναι ό,τι*
357 *ήταν η Ελλάδα το: 70-80*
358 Σ: μ:

359 Φ: για να μην πω 60 (..) αυτό (..) είμαστε καχύποπτος λαός (..) πολύ
 360 έξυπνος γιατί η επιθυμία για επιβίωση αυτόματα σε κάνει να: (..)
 361 εφευρίσκεις τρόπους για να: επιβιώσεις (..) αλλά είναι πολύ: (..) όταν
 362 πηγαίνω πάνω τώρα είχα να πάω δέκα χρόνια ;και τελευταία φορά πήγα
 363 όταν πέθανε η γιαγιά μου (..) ναι (.) 8-9 χρόνια και πήγα τώρα πάλι (..)
 364 μ.: (..) υπάρχει μεγάλη διαφορά στην νοοτροπία
 365 Σ: για πες μου λίγο
 366 Φ: των λαών
 {...}
 380 Φ: γιατί οι γονείς τους δεν: τους έχουν εξηγήσει τα περί καθαριότητας
 381 γιατί ↑δεν ξέρουν κι οι ίδιοι (..) ξέρω γω ε.: ή όταν είπα ότι μου ήρθε
 382 επιθυμία να πάω σινεμά (.) ήθελα να δω μια ↑καλή ταινία (..) ήταν
 383 αστείο για αυτούς ήτανε.: (..) τους φάνηκε περίεργο επειδή εμένα μου
 384 ήρθε η επιθυμία αυτή το ότι μου έχει λείψει ή ότι μου έχει λείψει η ↑ζιζέλ
 385 κι όχι η μαμά μου ή το αγόρι μου (..) είναι δηλαδή τα πράγματα πολύ:
 386 που δεν αντιλαμβάνονται οπότε αυτό όπως εμείς εδώ
 387 Σ: ;είναι διαφορετικής νοοτροπίας
 388 Φ: εντελώς εντελώς σε πολύ απλά πράγματα τα οποία.: αλλά είναι
 389 τελείως διαφορετικά βλέπουν ζωάκια στο: αδέσποτα στο δρόμο και
 390 πήγαινα να.: τους δώσω λίγο νεράκι να φάνε τα έπαιζα γιατί τα αγαπώ
 391 πάρα πολύ τα ζωάκια και τα αντιμετώπιζαν σαν να είναι ((ακατανόητο))
 392 βέβαια κι εδώ μπορεί να υπάρχει αλλά θα υπάρχει από τον ένα δυο ενώ
 393 εκεί ο ένας δυο είναι αυτός που θα το μαζέψει όλοι οι άλλοι θα το
 394 κλωσήσουν και θα: το χτυπήσουνε (..) γενικά στην οικονομική τους
 395 κατάσταση ((ακατανόητο)) αυτά

(Φαίη, 31 ετών, φοιτήτρια Ιατρικής).

Στις γραμμές 353-357 η Φαίη εντοπίζει διαφορές μεταξύ αλβανικού και ελληνικού λαού στο κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο. Άμεσα όμως προχωράει στην λογοδότηση και επεξηγεί τους λόγους για τους οποίους υποστήριξε αυτή τη θέση. Οι λόγοι για την οπισθοδρομικότητα της Αλβανίας είναι πολιτικοί. Η διαχείριση της προκατάληψης γίνεται άμεσα καθώς ακολουθεί αμέσως η λόγοδοτηση.

Στη συνέχεια στις γραμμές 359-365 παραθέτει χαρακτηριστικά που αποδίδει στους Αλβανούς. Τα χαρακτηριστικά αυτά έχουν θετικό πρόσημο και αιτιολογούνται

βάση των ιστορικών συνθηκών στους οποίους έζησε ο αλβανικός λαός. Αναφέρει πως είχε πολλά χρόνια να πάει στην Αλβανία, ξαναπήγε όταν πέθανε η γιαγιά της, η συγκεκριμένη περιγραφή αποδίδει γεγονικότητα στο λόγο της. Το επιχείρημα αυτό υποστηρίζει πως ενώ είχε να επισκεφτεί την Αλβανία πολλά χρόνια, πάλι εντοπίζει διαφορές στην κουλτούρα. Χρησιμοποιεί την τεχνική της συστηματικής αοριστίας, δηλαδή δεν δίνει πολλές πληροφορίες οπότε ο λόγος γίνεται αναμφισβήτητος. Η Φαίη στο λόγο της έχει αλληλουχία, δηλαδή το θετικό διαδέχεται το αρνητικό κ.ο.κ. Αυτό το οποίο επιτυγχάνεται είναι ότι δεν παίρνει ξεκάθαρη θέση και έχουμε μια συνεχή εναλλαγή υποκειμένου. Για παράδειγμα, στην αρχή του αποσπάσματος, χρησιμοποιεί το «εμείς» οπότε εντάσσει και τον εαυτό της στην ευρύτερη ομάδα. Στην συνέχεια, τονίζει την διαφορά ανάπτυξης με την Ελλάδα, που εδώ λαμβάνει ξεχωριστή θέση υποκειμένου, γιατί αναφέρει πως είχε δέκα χρόνια να επισκεφτεί την Αλβανία, και η επίσκεψη έγινε κάτω από έκτακτες συνθήκες (ο θάνατος συγγενικού προσώπου). Αυτό το οποίο έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον είναι ότι μέσα σε ένα μικρό απόσπασμα λόγου, η ομιλήτρια αλλάζει δυο φορές την θέση υποκειμένου και αυτό εξασφαλίζει και την διαχείριση της προκατάληψης από μέρους της καθώς οι θέσεις υποκειμένου είναι αντικρουόμενες και εναλασσόμενες.

Στις γραμμές 380-389 έχουμε την υπόλοιπη συλλογιστική¹². Η συμμετέχουσα εδώ μας αναφέρει τις διαφορές ανάμεσα στις δυο κουλτούρες. Οι καθημερινές συνήθειες όπως το να πάει σινεμά ή η επιθυμία να δει το κατοικίδιο της (Ζιζέλ) φαινόταν αστεία και ξενικά στους συγγενείς στην Αλβανία. Αυτό αποδίδεται ως διαφορές μεταξύ των Αλβανών και των Ελλήνων κατά την Φαίη. Η Φαίη εδώ χρησιμοποιεί την τεχνική της ζωνής περιγραφής και η αφήγηση της χαρακτηρίζεται από γεγονικότητα. Η δήλωση αυτή γίνεται κατόπιν παρατηρητικότητας της συνεντευξιαζόμενης, αναφέρει παραδείγματα και δίνει την αίσθηση πως εκθέτει την αντικειμενική άποψη και όχι την υποκειμενική. Η συνεντευξιαζόμενη λαμβάνει ξεκάθαρη θέση υποκειμένου εδώ, ταυτίζεται με το «εμείς εδώ», όπου το εδώ αντιπροσωπεύει την Ελλάδα. Μιλώντας με όρους κουλτούρας και παιδείας η συνεντευξιαζόμενη ταυτίζεται με την ελληνική εθνική ταυτότητα.

Στο τέλος του αποσπάσματος, για να υποστηρίξει ακόμα περισσότερο την θέση της (γραμμές: 391-398) αναφέρεται σε ένα ακόμα παράδειγμα που έχει να κάνει με την διαφορετική νοοτροπία και είναι η συμπεριφορά απέναντι στα ζώα. Οι

¹² παραλείπονται κάποιες σειρές καθώς δεν είχαν κάποιο λογοαναλυτικό ενδιαφέρον, ουσιαστικά ήταν ερωτήσεις του συνεντευκτή.

παραδοσιακές κοινωνίες χρησιμοποιούνε τα ζώα για τις αγροτικές δουλειές, για φύλαξη της περιουσίας κ.ο.κ. Στις μοντέρνες κοινωνίες τα ζώα καταλαμβάνουν θέση κατοικιδίου, συντρόφου και αυτό συμβαίνει κυρίως στα αστικά κέντρα, όπου τα ζώα δεν χρησιμοποιούνται για οποιαδήποτε τύπο εργασία παρά για συντροφικότητα. Η Φαίη φέρνει στην επιφάνεια αυτό το επιχείρημα, που έχει να κάνει με την συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι στα ζώα, δεν αναφέρει λεπτομέρειες, ο λόγος της είναι αόριστος και έτσι οι ισχυρισμοί της δεν μπορούν να αμφισβητηθούν άμεσα. Σε αυτό το επιχείρημα, η συνεντευξιαζόμενη λαμβάνει πάλι θέση υποκειμένου ταυτιζόμενη με την νεωτερική Ελλάδα, καθώς είναι ένα άτομο που αγαπάει τα ζώα και τα φροντίζει σε αντίθεση με τους Αλβανούς.

3.3.Η νοοτροπία «εδώ» και η νοοτροπία «εκεί», συγκρίνοντας με όρους εθνικούς

Η τελευταία ερμηνευτική εκδοχή έχει να κάνει με την νοοτροπία. Οι διαφορές Ελλάδας-Αλβανίας φωτίζονται μέσα από τις αντιπαραβολές σε συνήθειες και νοοτροπίες. Είναι το τελευταίο ζήτημα το οποίο εντοπίστηκε με βάση αυτόν τον άξονα.

Στο πρώτο απόσπασμα ο συνεντευξιαζόμενος ρωτήθηκε ποια στοιχεία εντοπίζει να διατηρεί από τις δυο διαφορετικές κουλτούρες. Ανέφερε λοιπόν πως από την Αλβανία μόνο αρνητικά χαρακτηριστικά μπορεί να θυμηθεί. Του ζητήθηκε να αναλύσει περισσότερο αυτό το οποίο ανέφερε και το απόσπασμα είναι αυτή του η απάντηση.

Απόσπασμα 5^ο

- 705 *A: από την ελλά::δα ε:: (..) σε σχέση πάντα με την αλβανία (..)*
706 *δεν ξέρω πιο ελε πιο ελεύθερη σκέψη κάπως πιο: όχι*
707 *προχωρημένη πιο:: (..) όχι τόσο συντηρητική κατάλαβες δηλαδή*
708 *(..) ναι (..) εντάζει περισσότερο είμαι επηρεασμένος από την*
709 *ελληνική κοινωνία γιατί εδώ: μεγάλωσα σχολεία όλα αυτά εδώ*
710 *πέρα (..) ότι αλβανικό:: έτσι έχω σαν επιρροή είναι από την*
711 *οικογένεια μου αλλά (..) σε επηρεάζει η οικογένεια αλλά εμένα*

712 νομίζω εντάζει (...) στην οικογένεια δεν έδινε (..) οκ έδινε βάση αλλά: (.)
713 αυτά που μου λέγανε τα 'χα λίγο ξέρεις μου λέγανε (.) δεν τους άκουγα και
714 πολύ περισσότερο άκουγα τι μου λέγανε στο σχολείο παρά στην
715 οικογένεια άλλα μου έλεγε ο πατέρας μου ((γέλιο)) άλλα μου έλεγε ο
716 δάσκαλος οπότε ναι (..)

(Άρης, 26 ετών, απόφοιτος Ε.Μ.Π.).

Ο Άρης εδώ, κάνει μια σύγκριση με βάση την νοοτροπία μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Αρχικά, στήνει την επιχειρηματολογία του με την λίστα των τριών μερών. Στη γραμμή 706 «*πιο ελεύθερη σκέψη κάπως πιο όχι προχωρημένη πιο: όχι τόσο συντηρητική*», η Ελλάδα περιγράφεται με όρους νεωτερικούς και η Αλβανία από την άλλη, με πιο παραδοσιακή νοοτροπία. Ο ομιλητής μετριάζει την θέση του με την φράση «*όχι τόσο*». Αυτό εξυπηρετεί στο να ακουστεί λιγότερο προκατειλημμένος, καθώς το *όχι τόσο* εμπεριέχει και μια κριτική στάση απέναντι στην νοοτροπία που επικρατεί στην Ελλάδα. Η περιγραφή του είναι ζωντανή, δίνει λεπτομέρειες και αναφέρει πως οι επιρροές που είχε ήταν, από τη μια, το σχολείο το οποίο αντιπροσωπεύει την ελληνική κουλτούρα και την νεωτερική σκέψη, και από την άλλη η οικογένεια που αντιπροσωπεύει αντίστοιχα την αλβανική κουλτούρα και την παραδοσιακή νοοτροπία. Ο συνεντευξιαζόμενος λαμβάνει ξεκάθαρα θέση υποκειμένου προς την ελληνική κουλτούρα εφόσον αναφέρει πως την επιρροή την δέχτηκε από το σχολείο. Μάλιστα στην περίπτωση αντικρουόμενων θέσεων, ο Άρης άκουγε το δάσκαλο και όχι τον πατέρα του. Ο Άρης θέλει να ξεκαθαρίσει με ποια νοοτροπία ταυτίζεται και ενστερνίζεται την δυτική ταυτότητα. Αποτινάσσει τις παραδοσιακές αξίες καθώς όπως ο ίδιος αναφέρει μεγάλωσε και γαλουχήθηκε στο ελληνικό σχολείο άρα και ο ίδιος έχει υιοθετήσει την συγκεκριμένη νοοτροπία.

Στο παρακάτω απόσπασμα, η συνεντευξιαζόμενη καλείται να αναφέρει τις αναμνήσεις που είχε από ταξίδια της στην Αλβανία. Η ίδια ανέφερε πως εντοπίζει διαφορές στην κουλτούρα και ανέφερε το παρακάτω απόσπασμα για να υποστηρίξει την θέση της.

Απόσπασμα 6^ο

337 Μ: εντάζει νορμάλ πράγματα (..) σίγουρα υπάρχουν διαφορές με την
338 Ελλάδα αν αν κάτσεις και συγκρίνεις τις δυο χώρες (..) ε:: (..) διαφορές

339 κυρίως ως προς την κουλτούρα
 340 Σ: ;δηλαδή τι εννοείς
 341 Μ: ε δηλαδή (..) αν τύχει να πάς στην αλβανία να μην σου κάνει
 342 εντύπωση ((γέλιο))να σου έρθουνε διάφορα ↑σκουπίδια στο κεφάλι
 343 Σ: ;σκουπίδια
 344 Μ: γενικότερα πετάνε σκουπίδια ((γέλια)) ε:: (..) δεν θα σκεφτούν (..) ότι
 345 αν πετάξουν κάτι πλαστικό αυτό θα κάνει πάρα πολλά χρόνια για να::
 346 διαλυθεί και να: διασπαστεί ε: (..) αυτό με τα σκουπίδια δεν θα το
 347 σκεφτούν εύκολα ότι εάν πάνε σε μια παραλία ας πούμε και:: αφήσουνε
 348 διασκορπισμένα τα σκουπίδια τους εδώ κι εκεί την ε:: επόμενη βδομάδα
 349 που θα βρεθούν στην ίδια παραλία ή και τον επόμενο χρόνο μπορεί να
 350 έχουν πολλαπλασιαστεί και να: έχει καταργηθεί αυτό το μέρος και να έχει
 351 γίνει ↑ακατάλληλο εννοώ ε:: (..)γενικότερα σαφές (..) οδική συμπεριφορά
 352 μηδέν (..) δηλαδή εντάζει ((γέλιο))

(Μαρία, 25 ετών, καθηγήτρια ιδιωτικής εκπαίδευσης).

Η Μαρία εντοπίζει δυο διαφορές στην νοοτροπία η οποία διαμορφώνεται από την κουλτούρα. Η πρώτη διαφορά είναι πως οι Αλβανοί πετάνε σκουπίδια, πως δεν έχουν οικολογική συνείδηση. Χρησιμοποιώντας πολλές λεπτομέρειες περιγράφει την συμπεριφορά των Αλβανών όταν επισκέπτονται την θάλασσα. Χρησιμοποιεί την τεχνική της ακραίας διατύπωσης, γενικεύει πως όλοι οι Αλβανοί πετάνε σκουπίδια στην θάλασσα και πως εξαιτίας αυτής τους την συνήθεια, η θάλασσα γίνεται ακατάλληλη προς κολύμπι. Αυτή η τεχνική παρουσιάζει το συγκεκριμένο γεγονός ως αναμφισβήτητο και αποκλείει οποιαδήποτε πιθανότητα αντίκρουσης (Μάκη, 2015). Στο τέλος του απόσπασματος αναφέρει και ένα δεύτερο επιχείρημα για να υποστηρίξει την αρχική της θέση. Το δεύτερο επιχείρημα είναι πως δεν έχουν οδική συμπεριφορά και χρησιμοποιεί και πάλι την γενίκευση.

Οι διαφορετικές αυτές νοοτροπίες πηγάζουν από την διαφορετική κουλτούρα που έχουν οι Αλβανοί. Εδώ, η Μαρία κάνει μια σύγκριση Ελλάδας-Αλβανίας χαρακτηρίζοντας με προνεωτερικούς όρους τις διαφορές που εντοπίζει στην νοοτροπία των Αλβανών. Στη τελευταία γραμμή 352, με την φράση: «δηλαδή εντάζει» δηλώνει μια αγανάκτηση ως προς την νοοτροπία που μόλις περιέγραψε. Η θέση υποκειμένου που λαμβάνει είναι αυτή της ελληνικής νοοτροπίας, της ελληνικής ταυτότητας καθώς είναι αντίθετη με την αλβανική κουλτούρα.

Σε αυτόν τον άξονα εξετάστηκε η σύγκριση Ελλάδας και Αλβανίας όπως περιγράφηκε από τους συμμετέχοντες. Οι εκδοχές που εντοπίστηκαν είναι τρείς καθώς μιλάνε με όρους υποδομών, κουλτούρας και νοοτροπίας. Οι ομιλητές περιγράφουν την Ελλάδα συγκριτικά με την Αλβανία κι αυτό είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον σε αυτόν τον άξονα. Η Ελλάδα περιγράφεται ως η ευρωπαϊκή, νεωτερική χώρα και η Αλβανία ως η παραδοσιακή, προνεωτερική και συντηρητική χώρα. Το δίπολο αυτό είναι πολύ σημαντικό καθώς οι κατασκευές των δυο αυτών χωρών/κουλτούρων προϋποθέτουν και την θέση υποκειμένου του ομιλητή. Είναι πολύ σημαντικό να εντοπιστεί ποια θέση λαμβάνει ο ομιλητής. Οι συνεντευξιαζόμενοι δεν έλαβαν ξεκάθαρη θέση, παρά μόνο σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις, αλλά καθώς οι περιγραφές είχαν πάντα ως γνώμονα την έλλειψη, η θέση που λάμβανε ο εκάστοτε ομιλητής ταυτιζόταν με την νεωτερική Ελλάδα. Μια δεύτερη πολύ σημαντική παρατήρηση είναι πως οι ομιλητές είχαν έγνοια να μην ακουστούν αρνητικά προκατειλημμένοι προς την Αλβανία. Στην ανάλυση των αποσπασμάτων ήρθαν στην επιφάνεια οι τρόποι που διαχειρίστηκαν αυτή την διλημματικότητα, είτε αναφέροντας κάποιο θετικό χαρακτηριστικό, είτε εκφράζοντας κάποια μετριοπαθή άποψη. Το σημαντικό εύρημα είναι ότι σε όλα τα αποσπάσματα είδαμε την τάση των συνεντευξιαζόμενων να προσπαθούν να μετριάσουν την αρνητική εικόνα που περιέγραψαν την Αλβανία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στην συγκεκριμένη ερευνητική εργασία έγινε μια προσπάθεια να εξεταστούν ζητήματα εθνικής υπαγωγής και οι κατασκευές των εθνικών ταυτοτήτων όπως αναπαράγονται μέσα στο λόγο των μεταναστών δεύτερης γενιάς από την Αλβανία. Η ανάλυση λόγου αποτελεί μια προσέγγιση που επιτρέπει την εξέταση των κοινωνικών φαινομένων όπως διατυπώνονται ρηματικά εντός του αλληλεπιδραστικού λόγου. Τα άτομα μιλώντας κατασκευάζουν τον κοινωνικό τους κόσμο και το πολιτισμικό τους περιβάλλον (Potter & Wetherell, 2009). Έτσι κι εδώ, το ενδιαφέρον στράφηκε στο λόγο των μεταναστών δεύτερης γενιάς καθώς εμπλέκονται σε ένα ποικιλόμορφο πολιτισμικό περιβάλλον το οποίο έχει συνιστώσες τόσο από την Αλβανία όσο και από την Ελλάδα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα να εμπλέκονται σε διάφορα κοινωνικά πλαίσια, πολιτικούς θεσμούς και στις ομάδες στις οποίες ανήκουν (οικογένεια, συνάδελφοι, συμμαθητές κ.ο.κ.). Αυτή η πολυφωνικότητα, όπως την ορίζει ο Hermans (2001), εγκαλεί τα άτομα σε διάφορες τοποθετήσεις ανάλογα με την περίσταση στην οποία βρίσκονται, και οι θέσεις υποκειμένου διαφαίνονται ρηματικά μέσα στο λόγο (Wetherell, 1998). Η ταυτότητα του μετανάστη χαρακτηρίζεται ως υβριδική από τις επιστήμες της διασποράς (Hall 1997, Bhatia & Ram 2001, Νιτσιάκος, 2010, Appadurai 2014). Οι αυτοτοποθετήσεις ορίζονται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο και είναι οι κατ'ουσίαν λόγοι που υπογραμμίζουν την μη-στατικότητα του επιπολιτισμού, αλλά την ορίζουν ως μια διαρκής διαδικασία η οποία ανά πάσα στιγμή μπορεί να μεταβληθεί και να μετασχηματιστεί. Επομένως, δεν μπορούμε να μιλάμε για μια σταθερή συμπαγή ταυτότητα.

Ακόμη, είναι ουσιώδες να τονιστεί εκ του προοιμίου ότι οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες μίλησαν σε πολύ συγκεκριμένα πλαίσια. Κλήθηκαν να δώσουν μια συνέντευξη μιλώντας για τις εμπειρίες ζωής τους ως μετανάστες δεύτερης γενιάς από την Αλβανία και μάλιστα σε ένα άτομο που δεν έχει την ίδια εμπειρία με αυτούς/αυτές. Οπότε από την αρχή, έλαβαν μια συγκεκριμένη τοποθέτηση βάση της ιδιότητάς τους. Στην περίπτωση δηλαδή, που ο συνεντευκτής είχε μια παρόμοια εμπειρία με τους ίδιους ή η συνέντευξη γινόταν σε κάποια καφετέρια στα Τίρανα οι θέσεις υποκειμένου ενδεχομένως θα άλλαζαν καθώς θα

άλλαζε και το πλαίσιο αναφοράς. Ωστόσο, αυτός είναι ο αναλυτικός πόρος, καθώς η έρευνα διενεργήθηκε στα συγκεκριμένα πλαίσια για να διερευνηθούν οι ταυτοτικές κατασκευές στο υπάρχον πολιτισμικό περιβάλλον.

Στο θεωρητικό πλαίσιο αναφέρεται πως το έθνος είναι μια νεωτερική κατασκευή. Ωστόσο, διαφαίνεται πως αυτή η νεωτερική κατασκευή έχει βαθιά ριζωμένη ιδεολογία στην κοσμοθεωρία των ατόμων, και η τεράστια πολιτική ισχύς της οφείλεται στην φυσικοποίηση της και στην αναπαραγωγή της στην καθημερινή κοινωνική ζωή (Μποζατζής, 2005-β). Η θεωρία του κοινότοπου εθνικισμού (Billig, 1995), επικοινωνεί και τονίζει το καθημερινό enhabitation, την υπόρρητη και μη, υπενθύμιση της εθνικής υπαγωγής και ταυτότητας χρησιμοποιώντας διάφορα σύμβολα σεδιάφορες περιστάσεις. Στην υποενότητα της μετανάστευσης τονίστηκε το ζήτημα της εξαίρεσης των μεταναστών από νομικά και εργασιακά δικαιώματα λόγω της διαφορετικής εθνικής ταυτότητας. Η διάκριση λοιπόν, είναι ένα καθημερινό βίωμα στα άτομα τα οποία έτυχε να γεννηθούν σε κάποιο άλλο γεωγραφικό σημείο. Τα άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται ως μετανάστες δεύτερης γενιάς, έχουν βιώσει διακρίσεις λόγω του ότι γεννήθηκαν σε άλλη χώρα από αυτή στην οποία διαμένουν ή ακόμα επειδή οι γονείς τους κατάγονται από κάποια «ξένη» χώρα. Συγκεκριμένα οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες έχουν μεγαλώσει εντός της ελληνικής κοινωνίας και το ζήτημα που προκύπτει είναι πώς διαχειρίζονται τα δυο πολιτισμικά πλαίσια και πώς κατασκευάζουν οι ίδιοι την έννοια της εθνικής υπαγωγής, της ταυτότητας, της Αλβανίας και της Ελλάδας.

Στην πρώτη ενότητα της ανάλυσης, οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες μας «συστήνουν» την χώρα στην οποία γεννήθηκαν, την Αλβανία. Οι εμπειρίες τους πραγματεύονται μέσα από τα ταξίδια τα οποία έχουν κάνει. Το ρεπερτόριο το οποίο κινητοποιείται είναι «η Αλβανία ως οπισθοδρομική/προνεωτερική χώρα». Οι θεματικές διαστάσεις που εντοπίζονται περιγράφουν την Αλβανία ως χώρα με ελλειπείς υποδομές, ως χώρα με υποδεέστερη κουλτούρα, με συντηρητικές αρχές και τέλος ως κατάλληλος τόπος διαμονής με όρους αναγκαιότητας για μοναχικότητα. Αρχικά, αυτό το οποίο εντοπίζεται και στις τέσσερις εκδοχές του ρεπερτορίου είναι ότι τα άτομα αυτοτοποθετούνται σε μια θέση υποκειμένου η οποία στέκεται κριτικά και «απέναντι» σε ότι αφηγούνται σε σχέση με την αλβανική πραγματικότητα. Οι κατασκευές της Αλβανίας στο λόγο τους, την ορίζουν ως μια χώρα προνεωτερική, ιεραρχικά υποδεέστερη από τις χώρες της Δύσης, αναφέροντας στοιχεία κουλτούρας και παιδείας. Οι ίδιοι προσλαμβάνουν την ταυτότητα της νεωτερικότητας, η οποία

έχει καθοριστεί σύμφωνα με τα «δυτικά» πρότυπα που χαρακτηρίζονται από τεχνολογική και πολιτισμική ανάπτυξη. Οι ίδιοι στέκονται κριτικά απέναντι στην Αλβανία καθώς δεν συμμερίζονται την ίδια νοοτροπία και τις ίδιες αντιλήψεις. Όπως αναφέρει και ο Bourdieu (2002), οι ομάδες οι οποίες έχουν στιγματιστεί προβάλλουν τις καλύτερες ιδιότητες τους προς τα έξω, με στόχο την κατασκευή μιας ταυτότητας η οποία θα είναι ευρέως αποδεκτή από το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο και θα είναι δυνατή να αντικρούσει επιχειρήματα που θα παραπέμπουν σε έναν νέο στιγματισμό. Τα κράτη της Δύσης βρίσκονται σε υψηλότερη θέση στην ιεραρχία των εθνών λόγω των νεωτερικών συμβόλων που πρεσβεύουν και της οικονομικής και πολιτικής υπεροχής. Τα άτομα περιγράφουν τις κατασκευές αυτού του δίπολου Δύσης/μη-Δύσης, νεωτερικότητας /προνεωτερικότητας και αυτοτοποθετούνται εντός αυτών, κατασκευάζοντας υπό όρους ορθολογικούς την δυτική τους ταυτότητα.

Στην πρώτη διάσταση του ρεπερτορίου η Αλβανία κατασκευάζεται ως μια χώρα με ελλειπείς υποδομές. Ωστόσο περιγράφονται δυο εκδοχές της Αλβανίας οι οποίες διαφοροποιούνται χρονικά και πολιτικά. Από την μια, κατασκευάζεται η προνεωτερική Αλβανία η οποία ιστορικά ορίζεται την περίοδο του κομμουνισμού και λίγα χρόνια μετά την πτώση του, και από την άλλη, διακρίνεται εντός του λόγου η κατασκευή της σημερινής Αλβανίας η οποία διακρίνεται από πρόοδο και εξέλιξη. Οι ομιλητές μιλώντας για την σημερινή Αλβανία της μετάβασης επιτυγχάνουν να μετριάσουν το δίλημμα της προκατάληψης χρησιμοποιώντας ορθολογικά επιχειρήματα.

Στην δεύτερη ερμηνευτική διάσταση του ρεπερτορίου, οι συμμετέχοντες υπογραμμίζουν την διαφορά με τους ομοεθνείς σε ζητήματα νοοτροπίας και συνηθειών. Περιγράφοντας τι είναι η εξωομάδα των ομοεθνών υπενθυμίζουν το τι είναι οι ίδιοι. Στο απόσπασμα 3 η συνεντευξιζόμενη ενημερώνει για την δική της κουλτούρα. Η ίδια έχει πολιτιστικά ενδιαφέροντα για μουσική και θέατρο, αυτές όμως τις ανάγκες της δεν μπορεί να της ικανοποιήσει στην προνεωτερική Αλβανία. Στα επόμενα αποσπάσματα, 4 και 5, ο Νίκος θυματοποιεί την ενδοομάδα περιγράφοντας περιστατικά που βιώνουν οι μετανάστες και απορρέουν από την νοοτροπία και την έλλειψη παιδείας των ομοεθνών.

Η επόμενη διάσταση αναφέρεται στην συντηρητική Αλβανία. Θέτει πάλι ζητήματα αξιών και πεποιθήσεων από την αναχρονιστική σκοπιά του συντηρισμού. Το κύριο επιχείρημα είναι η θέση της γυναίκας στην προνεωτερικά χαρακτηριζόμενη Αλβανία. Τα αποσπάσματα αναφέρονται στην κατώτερη θέση που κατέχει η γυναίκα,

στο αξιακό σύστημα της Αλβανίας, τη θέση της εντός του οίκου, την ταυτότητά της ως μητέρα και νοικοκυρά και αυτός είναι και ο μόνος ρόλος που της επιτρέπεται να λάβει. Εδώ οι συνεντευξιαζόμενοι στέκονται κριτικά, μας ενημερώνουν για την αναχρονιστικότητα της Αλβανίας και συγχρόνως μας ενημερώνουν για το που στέκονται οι ίδιοι. Λαμβάνουν μια θέση υποκειμένου η οποία περιγράφεται με όρους μη-συντηρητικούς και μη-σεξιστικούς η οποία έρχεται σε αντίθεση με αυτά που πρεσβεύει η νοοτροπία των ατόμων στην Αλβανία. Η τελευταία διάσταση έρχεται να επικυρώσει την θέση των ατόμων σε σχέση με την προνεωτερική δομή της Αλβανίας. Η Αλβανία κρίνεται ως κατάλληλος τόπος διαμονής μόνο στην περίπτωση που ο αυτοσκοπός είναι η μοναχικότητα και η απομόνωση, η ανάγκη μιας εξω-κοινωνικής ζωής.

Ο δεύτερος άξονας της ανάλυσης κινητοποιείται πάλι από το ρεπερτόριο «Αλβανία ως οπισθοδρομική, προνεωτερική χώρα», μόνο που εδώ συμπληρώνεται από αντιστικτικές κατασκευές της Ελλάδας. Η Ελλάδα κατασκευάζεται με όρους ενός ερμηνευτικού ρεπερτορίου νεωτερικότητας προόδου και εξέλιξης. Πολλές φορές ζητήθηκε από τα άτομα να περιγράψουν τις πρώτες αναμνήσεις από την Ελλάδα και η περιγραφή οριζόταν με βάση τις εικόνες από την Αλβανία. Οι δυο χώρες εντοπίστηκαν συγκριτικά μέσα στο λόγο, και η κατασκευή της μιας οριζόταν από την κατασκευή της άλλης. Η κατασκευή της Ελλάδας παρουσιαζόταν με όρους νεωτερικότητας και η κατασκευή της Αλβανίας με όρους προνεωτερικότητας δηλαδή, ως σύγχρονη και παραδοσιακή κοινωνία αντίστοιχα. Τέλος, κινητοποιήθηκαν ρητορικά, οι ίδιες θεματικές διαστάσεις όπως ακριβώς και στο πρώτο μέρος της ανάλυσης. Οι ομιλητές μιλούσαν για τις υποδομές, την κουλτούρα, την παιδεία και την νοοτροπία με την διαφορά ότι εδώ εμπλέκουν στο λόγο τους και την σύγκριση με την Ελλάδα.

Η πρώτη ερμηνευτική διάσταση αφορούσε την σύγκριση με βάση υποδομών. Η Ελλάδα παρουσιάζεται ως μια χώρα με σύγχρονες υποδομές η οποία ανήκει στην ευρωπαϊκή ένωση. Από την άλλη, η Αλβανία κατασκευάστηκε ως μια χώρα με έλλειψη υποδομών, η οποία για παράδειγμα δεν είχε συνεχόμενο ρεύμα ή νερό. Μάλιστα, στο 1^ο απόσπασμα ο συμμετέχων, περιγράφοντας την χώρα που «άφησε», χαρακτήρισε την Αλβανία ως μια χώρα που επικρατούσε το χάος και το απόλυτο σκοτάδι. Από την άλλη, η χώρα που «συνάντησε» φτάνοντας στον προορισμό του μεταναστευτικού ταξιδιού χαρακτηρίζεται από φως και μεγάλους δρόμους. Αυτές οι

δύο περιγραφές εμφανίζονται αναπόφευκτα μαζί για να κατασκευάσουν ρητορικά τις δύο χώρες και να υποδείξουν την αναγκαιότητα της μετανάστευσης.

Η δεύτερη διάσταση αφορά την σύγκριση Αλβανίας και Ελλάδας υπό το πρίσμα της κουλτούρας και της παιδείας. Η διαφορά εντοπίζεται πάλι με όρους νεωτερικότητας και προνεωτερικότητας. Ζητήματα φιλοζωικά και πολιτιστικά διαφοροποιούνται μεταξύ των δύο χωρών καθώς η Αλβανία βρίσκεται ακόμα «πίσω». Τα άτομα τοποθετούνται με βάση την δυτική ταυτότητα η οποία κατασκευάζεται υπό αυτούς τους όρους, συγκεκριμένα οι συμμετέχοντες διακατέχονται από φιλοζωικά αισθήματα και πολιτιστικά ενδιαφέροντα καθώς έχουν υιοθετήσει την νεωτερική αντίληψη και νοοτροπία.

Η τελευταία ερμηνευτική διάσταση εξετάζεται με όρους νοοτροπίας. Ο συνεντευξιαζόμενος στο πρώτο απόσπασμα, αναφέρει διαφορά στο τρόπο σκέψης και χαρακτηρίζει την Αλβανία συντηρητική και την Ελλάδα πιο προχωρημένη. Αντίστοιχα, στο δεύτερο απόσπασμα η συνεντευξιαζόμενη θίγει περιβαλλοντικά ζητήματα τα οποία κατατάσσουν την Αλβανία ως χώρα με οπισθοδρομική νοοτροπία. Οι συνεντευξιαζόμενοι και εδώ κατασκευάζουν την νεωτερική ταυτότητά τους καθώς διαφέρουν σε ζητήματα νοοτροπίας και κουλτούρας με την οπισθοδρομική Αλβανία.

Τα συμπεράσματα τα οποία διεξάγονται από αυτή την ερευνητική προσπάθεια είναι ότι οι συνεντευξιαζόμενοι/συνεντευξιαζόμενες κατασκευάζουν την εικόνα της Αλβανίας με όρους προνεωτερικότητας και την Ελλάδα με όρους νεωτερικότητας. Οι ίδιοι αυτοτοποθετούνται και ορίζουν την ταυτότητά τους με όρους νεωτερικούς – *δυτικούς*. Η σύγκριση γίνεται με όρους ιεράρχησης των εθνών, καθώς η Αλβανία δεν ανήκει στην ευρωπαϊκή ένωση οπότε ιεραρχικά εμφανίζεται σε κατώτερη θέση. Ο κοινότοπος εθνικισμός εμφανίζεται ως μια πιο ευρεία έννοια καθώς οι περιγραφές αφορούν πάντα εθνικές καταβολές οι οποίες φυσικοποιούνται εντός του λόγου. Τα αντιθετικά δίπολα «Εμείς» και οι «Άλλοι», οι «ομοεθνείς» και οι «μετανάστες», η «Αλβανία» και η «Ελλάδα» υπερτονίζουν την ύπαρξη της εθνικής ταυτότητας εντός των ρητορικών πλαισίων. Ωστόσο τα άτομα τοποθετούνται στο «εδώ» και στο «εκεί» και κατασκευάζουν την ταυτότητά τους η οποία δεν εμπεριέχει τις παρωχημένες ιδεοληψίες της γενεαλογίας και της γεωγραφίας.

Η διασπορά λοιπόν ανοίγει την συζήτηση και προσφέρει μια βάση για την επαναξιολόγηση της ιδέας μιας συμπαγούς και άκαμπτης ταυτότητας και προτείνει την ιδέα μιας πολύπλοκης ταυτότητας η οποία χαρακτηρίζεται από πολυφωνία και υβριδικότητα. Τέλος, στην εποχή της μετανεωτερικότητας στρέφεται το ενδιαφέρον

στην απεδαιφικοποίηση (Appadurai, 2014), στην αποδέσμευση από τις εθνικές ταυτότητες και ιδεολογίες και στο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να επιλέγει την ταυτότητα του, όποια κι αν είναι αυτή (Bauman, 2002).

1.Περιορισμοί παρούσας έρευνας – Νέα ερωτήματα

Η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία περιέχει αρκετούς περιορισμούς. Αρχικά, το δείγμα αποτελούνταν από δέκα συμμετέχοντες/συμμετέχουσες το οποίο ήταν μικρό ώστε να μπορούν τα ευρήματα να γενικευτούν για την ευρύτερη ομάδα των μεταναστών δεύτερης γενιάς. Ακόμη, το δείγμα αποτελούνταν από άτομα τα οποία είχαν καταγωγή μόνο από περιοχές από την Αλβανία οπότε και πάλι τα ευρήματα αφορούν την συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα, δεν είναι γενικεύσιμα και δεν εκπροσωπούν την ευρύτερη ομάδα των μεταναστών δεύτερης γενιάς. Επίσης, η προσέγγιση συμμετεχόντων έγινε μέσω διερεύνησης στον ευρύτερο κοινωνικό κύκλο της ερευνήτριας καθώς και από συστάσεις μέσω των συγγενικών και φιλικών της προσώπων, και πιθανόν να αποτελεί μία επίσης περιοριστική συνθήκη, που επηρεάζει την ερευνητική διαδικασία ως προς την δειγματοληψία. Τέλος, ένας περιορισμός στην ερευνητική διαδικασία ήταν η μικρή έως ελάχιστη εμπειρία της ερευνήτριας στην διεξαγωγή συνεντεύξεων βάθους όπου ενδεχομένως να αποτέλεσε πρόβλημα σε κάποιες περιπτώσεις στην διερεύνηση ζητημάτων που τέθηκαν.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το ζήτημα της μετανάστευσης είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο το οποίο ανατροφοδοτεί την κοινωνική έρευνα συνεχώς με καινούρια ερωτήματα. Το ερευνητικό ερώτημα που διατυπώθηκε στην παρούσα εργασία πραγματευόταν ζητήματα εθνικής υπαγωγής και ταυτότητας σε μετανάστες δεύτερης γενιάς από την Αλβανία. Η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία περιοριζόταν σε μια εθνοτική ομάδα οπότε θα είχε ενδιαφέρον να εξεταζόταν και με άτομα τα οποία έχουν καταγωγή από άλλες χώρες ώστε τα αποτελέσματα να είχαν ένα εύρος σε όλη την ομάδα που ονομάζεται μετανάστες δεύτερης γενιάς. Ακόμα, θα είχε πολύ ενδιαφέρον να διερευνηθούν αυτά τα ζητήματα σε άτομα τα οποία έχουν καταγωγή από χώρες της Βόρειας Ευρώπης (χώρες οικονομικά και πολιτικά κυρίαρχες) και να γίνει μια σύγκριση των ευρημάτων. Τα αποτελέσματα από μια έρευνα που θα εμπλέκει διαφορετικές ομάδες μεταναστών δεύτερης γενιάς που θα έχουν όμως ένα κοινό πολιτισμικό περιβάλλον, για παράδειγμα την Ελλάδα, θα οδηγήσει σε μια

συγκριτική μελέτη των ευρυμάτων όπου θα διαφανούν επιπλέον και ζητήματα οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κατασκευής της εθνικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αθανασοπούλου, Α. (2009). 'Για μια καλύτερη ζωή': Ανάμεσα σε οικογενειακές υποχρεώσεις και προσωπικές επιθυμίες. Η περίπτωση της Δεύτερης Γενιάς Αλβανών Μεταναστών στην Αθήνα. Στο Λ. Στυλιανούδη (Επιμ.), *Ελληνική Κοινωνία. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας*, Τόμος 8-9 (σελ. 181-309). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας.
- Althusser, L. (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. London: New Left Books.
- Andall, J. (2002). Second – generation attitude? African – Italians in Milan. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28 (3), 389-407.
- Anderson, B. (1997). *Φαντασιακές Κοινότητες. Στοχασμοί για τις Απαρχές και τη Διάδοση του Εθνικισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Anthias, F., & Lazaridis, G. (2000). Introduction: Into the margins – migration and exclusion in Southern Europe. Στο F. Anthias & G. Lazaridis (Επιμ.), *Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move* (σελ. 1-13). Oxford: Berg.
- Andreouli, E., Kadianaki, I., & Xenitidou, M. (2016). Citizenship and social psychology: An analysis of constructions of Greek citizenship. Στο C. Howarth & E. Andreouli (Επιμ.), *The Social Psychology of Everyday Politics* (σελ. 87-101). New York: Routledge.
- Appadurai, A. (2014). *Νεωτερικότητα Χωρίς Σύνορα. Πολιτισμικές Διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Atkinson, J. M., & Heritage, J. (1984). *Structures of Social Action: Studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Austin, J. L. (2003). *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Barjaba, K. (2004). Albania: Looking Beyond Borders. Migration Information Source. Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου 2017, από ιστοσελίδα: <http://www.migrationpolicy.org/article/albania-looking-beyond-borders>
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. London: Paladin.
- Barthes, R. (1982). Inagural lecture, College de France. Στο S. Sontag (Επιμ.), *A Barthes Reader* (σελ. 457-478). London: Jonathan Cape.

- Bauman, Z. (2002). *Η Μετανεωτεरिकότητα και τα Δεινά της*. Αθήνα: Ψυχογιός.
- Berry, J. W. (2001). A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*, Vol. 57, 3, 615-631.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 55 (3), 303-332.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. London: Sage.
- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D., & Radley, A. R. (1988). *Ideological Dilemmas*. London: Sage Publications.
- Bhatia, S., & Ram, A. (2001). Locating the dialogical self in the age of transnational migrations, border crossings and diasporas. *Culture & Psychology*, Vol. 7 (3), 297-309.
- Bhatia, S., & Ram, A. (2009). Theorizing identity in transnational and diaspora cultures: A critical approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 140-149.
- Bhatia, S., & Ram, A. (2010). Culture, hybridity, and the dialogical self: Cases from the South Asian diaspora. *Mind, Culture, and Activity*, 11:3, 224-240.
- Bozatzis, N. (1999). Greek National Identity in Talk: The Rhetorical Articulation of an Ideological Dilemma. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο του Lancaster.
- Bourdieu, P. (2002). *Η Διάκριση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an Interactive Acculturation Model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369-386.
- Castles, S., & Davidson, A. (2000). *Citizenship and Migration, Globalization and the Politics of Belonging*. London: Macmillan Press.
- Castles, S., De Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cavounidis, J. (2004). Migration to Greece from the Balkans, *South Eastern Journal of Economics*, 2, 35-59.
- Christensen, G. (1994). When Structural adjustment Proceeds as Prescribed: Agricultural Sector Reform in Albania, *Food and Policy*, vol 19 (6), 557-560.
- Christensen, L. B. (2007). *Η Πειραματική Μέθοδος στην Επιστημονική Έρευνα*. Αθήνα: Παπαζήσης.

- Γογωνάς, Ν. (2006). *Διγλωσσία και Γλωσσική Μετακίνηση: Η Περίπτωση Μαθητών από την Αλβανία*. Εισήγηση στο 9^ο Διεθνές Συνέδριο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Πάτρα, 14-16 Ιουλίου.
- Γογωνάς, Ν. (2010). Γιατί η νέα γενιά Αλβανών χάνει την γλώσσα της; *Πολύδρομο* 3, 28-34.
- Δαλάκογλου, Δ. (2009). Ποιοτική κοινωνική έρευνα του μεταναστευτικού φαινομένου: ανθρωπολογία της μετανάστευσης, υλικός πολιτισμός και κατανόηση των ροών. Στο Μ. Παύλου & Α. Σκουλαρίκη (Επιμ.), *Μετανάστες και Μειονότητες. Λόγος και Πολιτικές* (σελ. 425-438). Αθήνα: Βιβλιόραμα/ Σείρα Μελετών ΚΕΜΟ 3.
- Davies, B., & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of ourselves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20, 43-63.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1994). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. Στο Ν. Κ. Denzin, & Υ. Σ. Lincoln (Επιμ.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (σελ. 1-20). London: Sage.
- Derrida, J. (1976). *Of Grammatology*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Derrida, J. (1978). *Writing and Difference*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Derrida, J. (1982). *Margins of Philosophy*. Chicago: University Chicago Press.
- Drew, P. (1984). Speakers. Reportings in invitation sequences. Στο J. M. Atkinson & J. Heritage (Επιμ.), *Structures of Social Action, Studies in Conversation Analysis* (σελ. 129-151). Cambridge: Cambridge University Press.
- Edley, N. (2011). Η κριτική λογο-κοινωνιοψυχολογία και η μελέτη του ανδρισμού. Στο Ν. Μποζατζής και Θ. Δραγώνα (Επιμ.), *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στον Λόγο* (σελ. 157-176). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Edwards, D., & Potter, J. (1992). *Discursive Psychology*. London: Sage.
- Edwards, D., & Potter, J. (2011). Λογοψυχολογία και ψυχικές καταστάσεις. Στο Ν. Μποζατζής & Θ. Δραγώνα (Επιμ.), *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στον λόγο* (σελ. 131-156). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Figgou, L., Sapountzis, A., Bozatzis, N., Gardikiotis, A., & Pantazis, P. (2011). Constructing the stereotype of immigrants' criminality: Accounts of fear and risk in talk about immigration to Greece. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 21, 164-177.
- Foucault, M. (1971). *Madness and Civilization*. London: Tavistock Press.

- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1981). *The History of Sexuality, Volume One*. Harmondsworth: Penguin books.
- Gang, I., & Zimmermann, K., (2000). Is child like parent? Educational attainment and ethnic origin. *The Journal of Human Resources*, xxxv (3), 550-569.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Gellner, E. (1992). *Έθνη και Εθνικισμός*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Gergen, K. (2009). *An Introduction to Social Constructionism*. London: Sage.
- Giddens, A. (2014). *Οι Συνέπειες της Νεωτερικότητας*. Αθήνα: Κριτική.
- Gilbert, G. N., & Mulkay, M. (1984). *Opening Pandora's Box: A Sociological Analysis of Scientists' Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goffman, E. (1979). Footing. *Semiotica*, 25, 1-29.
- Gogonas, N. (2009). Language shift in second generation Albanian immigrants in Greece. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 30:2, 95-110.
- Gogonas, N., & Michail, D. (2014). Ethnolinguistic vitality, language use and social integration amongst Albanian immigrants in Greece. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol 36, 2, 198-211.
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. Στο J. Rutherford (Επιμ.), *Identity: Community, Culture, Difference* (σελ. 222-237). London: Lawrence and Wishart.
- Hall, S. (1997). Cultural identity and diaspora. Στο K. Woodward (Επιμ.), *Identity and Difference* (σελ. 51-58). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Haste, E. (2005). Πως κατασκευάζεται ο πολίτης. Στο Δ. Μαρκούλης και Μ. Δικαίου (Επιμ.). *Πολιτική Ψυχολογία, Προβλήματα και Προοπτικές* (σελ 237-281). Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.
- Hatziprokopiou, P. (2003). Albanian immigrants in Thessaloniki, Greece: Processes of economic and social incorporation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29 (6), 1033-1057.
- Hepburn, A. (2003). *An Introduction to Critical Social Psychology*. London: Sage.
- Hermans, H. J. M. (2001). The dialogical self: Towards a theory of personal and cultural positioning. *Culture and Psychology*, 7 (3), 243-281.
- Hobsbawm E. J. (2002) *Η εποχή των αυτοκρατοριών 1875 -1914*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

- Hobsbawm, E. J. (1990). *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Θεριανός, Κ. (2009). Δεύτερη γενιά ρουμάνων μεταναστών στην Ελλάδα: μεταξύ σχολείου και εργασίας. Στο Λ. Στυλιανούδη (Επιμ.), *Ελληνική Κοινωνία. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας*, Τόμος 8-9 (σελ. 111-180). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας.
- Θωμά, Δ. (2009). Η δεύτερη γενιά μεταναστών/τριών και η σχέση της με την εκπαίδευση: Η περίπτωση της Βουλγαρίας. Στο Λ. Στυλιανούδη (Επιμ.), *Ελληνική Κοινωνία. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας*, Τόμος 8-9 (σελ. 33-110). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας.
- Jefferson, G. (1984). On stepwise transition from talk about a trouble to inappropriately nest-positioned matters. In J. M. Atkinson & J. Heritage (Eds.), *Structures of Social Action, Studies in Conversation Analysis* (pp. 191-221). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kadianaki, I., & Andreouli, E. (2015). Essentialism in social representations of citizenship: An analysis of Greeks' and migrants' discourse. *Political Psychology*. Advance online publication. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1111/pops.12271>
- Kadianaki, I., Andreouli, E., & Carretero, M. (2016). Using national history to construct the boundaries of citizenship: An analysis of Greek citizens' discourse about immigrants' rights. *Qualitative Psychology, American Psychological Association*. Advance online publication. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/qup0000087>
- Καμπέρης Ν. (2009). Η 'δεύτερη γενιά' δεν είναι παρά δύο λέξεις. Στο Λ. Στυλιανούδη (Επιμ.), *Ελληνική Κοινωνία. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας*, Τόμος 8-9 (σελ. , 22-32). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας.
- Kapllani, G., & Mai, N. (2005). Greece belongs to Greeks!: The case of the Greek flag in the hands of an Albanian student. Στο R. King, N. Mai & S. Schwandner-Sievers (Επιμ.), *The New Albanian Migration* (σελ. 153-172). Brighton: Sussex Academic Press.
- Lacan, J. (1968). The mirror phase as formative of the function of the I. *New Left Review*, 51, 71-77.
- Lacan, J. (1977). *Ecrits: A Selection*. London: W. W. Norton and Co Inc.

- Λαμπριανίδης, Λ., & Λυμπεράκη, Α. (2000). *Αλβανοί Μετανάστες στην Θεσσαλονίκη: Διαδρομές Ενημερίας και Παραδρομές Δημόσιας Εικόνας*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Laclau, E. (1993). Politics and the limits of modernity. Στο T. Docherty (Επιμ.), *Postmodernism: A Reader* (σελ. 329-344). London: Harvester Wheatsheaf.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and the Socialist Strategy*. London: Verso.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1987). Post-Marxism without apologies. *New Left Review*, 166, 79-106.
- Lindlof, T.R. (1995). *Qualitative Communication Research Methods*. London: Sage.
- Mai, N., & Schwandner-Sievers, S. (2003). Albanian migration and new transnationalisms. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29 (6), 937-1096.
- Μάκη, Κ. (2015). *Κατασκευάζοντας Έμφυλες Ταυτότητες. Η Ρητορική του Φύλου στον Λόγο Εργαζομένων σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για τη Διακίνηση και Εμπορία Γυναικών*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Μαρούκης, Α. (2010). Αλβανική μετανάστευση στην Ελλάδα: Ζητήματα κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ένταξης. Στο Α. Τριανταφυλλίδου & Θ. Μαρούκης (Επιμ.), *Η Μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα* (σελ. 173-207). Αθήνα: Κριτική.
- Μάρκου, Γ. (1993). *Η πολιτική των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων για τα παιδιά των μεταναστών και οι επιπτώσεις της για τον απόδημο Ελληνισμό*. Εισήγηση στο Στ΄ Παιδαγωγικό Συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρίας Ελλάδας. Φλώρινα, 29-31 Οκτωβρίου.
- Mazower, M. (2013). *Σκοτεινή Ηπειρός. Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Menjívar, C. (2002). Living in two worlds? Guatemala origin children in the United States and emerging transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol 28 (3), 531-552.
- Michail, D. (2009). Working here, investing here and there: Present economic practices, strategies of social inclusion and future plans for return amongst Albanian immigrants in a Greek-Albanian border town. *Southeast European and Black Sea Studies*, 9 (4), 539-554.
- Μιχαήλ, Δ. (2010). Γλωσσική διατήρηση/μετατόπιση στη δεύτερη γενιά Αλβανών

- μεταναστών στην Ελλάδα: Κοινωνική ενσωμάτωση και κινητικότητα. *Εθνολογία*, 14, 207-224.
- Μιχαήλ, Δ. (2014). *Αλβανική Μετανάστευση στην Ελλάδα Μελέτες και Ζητήματα. Ανθρωπολογικές και διεπιστημονικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλη.
- Michail, D., & Christou, A. (2016). Diasporic youth identities of uncertainty and hope: Second generation Albanian experiences of transnational mobility in an era of economic crisis in Greece. *Journal of Youth Studies*, vol. 19, 7. 957-972.
- Moscovici, S. (2000). The phenomenon of social representations. Στο S. Moscovici & G. Duveen (Επιμ.), *Social Representations: Explorations in Social Psychology* (σελ. 18-77). U.K.: Polity Press.
- Mouffe, C. (1992). Feminism, citizenship and radical democratic politics. Στο J. Butler & J. W. Scott (eds.), *Feminists Theorize the Political* (σελ. 369-385). New York: Routledge.
- Μποζατζής, Ν. (2011). Η στροφή στον λόγο στην Κοινωνική Ψυχολογία: Τέσσερις κομβικές διαμάχες. Στο Ν. Μποζατζής και Θ. Δραγώνα (Επιμ.), *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στον λόγο* (σελ. 35-74). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μποζατζής, Ν. (2005-α). Πέρα από τον κοινότοπο εθνικισμό: η συγκρότηση πολιτισμικών ταυτοτήτων στην κάλυψη των σεισμών στην τουρκία από τον ελληνικό Τύπο. Στο Δ. Μαρκουλής και Μ. Δικαίου (Επιμ.), *Πολιτική Ψυχολογία: Προβλήματα και προοπτικές* (σελ. 363-385). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Μποζατζής, Ν. (2005-β). Αναπαριστώντας «εμάς», «αυτούς» κι «εμάς σαν αυτούς»: Ταυτότητες εν δράσει στον λόγο του ελληνικού τύπου για την κρίση των Ιμιών και τους σεισμούς στην Τουρκία. Στο Χ. Α. Φραγκονικολόπουλος (Επιμ.), *Μ.Μ.Ε., κοινωνία και πολιτική: Ρόλος και λειτουργία στη σύγχρονη Ελλάδα* (σελ. 347-380). Αθήνα: Σιδέρης.
- Μποζατζής, Ν., & Δραγώνα, Θ. (2011). Εισαγωγή. Στο Ν. Μποζατζής και Θ. Δραγώνα (Επιμ.), *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στον λόγο* (σελ. 11-33). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Navas, M., García, M. C., Sánchez, J., Rojas, A. J., Pumares, P., & Fernández, J. S. (2005). Relative Acculturation Extended Model (RAEM): New contributions with regard to the study of acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 21-37.
- Νιτσιάκος, Β. (2010). Στο Σύνορο. «Μετανάστευση», Σύνορα και Ταυτότητες στην Αλβανο-Ελληνική Μεθόριο. Αθήνα: Οδυσσέας.

- Νιτσιάκος, Β. (2003). *Μαρτυρίες Αλβανών Μεταναστών*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Νιτσιάκος, Β. (2002). Αλβανοί μετανάστες στην Ελλάδα: Ταυτότητα και θρησκευτική ετερότητα. *Εθνολογία*, 10, 161-173.
- Pandolfi, M., (2002). Myths and new forms of governance in contemporary Albania. Στο S. Schwandner-Sievers & B. Fisher (Επιμ.), *Albanian Identities: Myth and History* (σελ. 203-214). London: Hurst and Company.
- Παπαγεωργίου, Β. (2010). *Από την Αλβανία στην Ελλάδα. Τόπος και Ταυτότητα, Διαπολιτισμικότητα και Ενσωμάτωση*. Αθήνα: Νήσος.
- Parker, I. (2010). Η ψυχολογία του λόγου. Στο D. Fox & I. Prilleltensky (Επιμ.), *Κριτική Ψυχολογία Εισαγωγή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Papastergiadis, N. (2000). *The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity*. Cambridge: Polity Press.
- Πετράκου, Η. (2001). Η κατασκευή της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Στο Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου & Μ. Παύλου (Επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα* (σελ. 31-57), Αθήνα: Ίδρυμα Ν. Πουλαντζάς/Ελληνικά Γράμματα.
- Piontkowski, U., Rohmann, A., & Florack, A. (2002). Concordance of acculturation attitudes and perceived threat. *Group Processes and intergroup Relation*, 5, 221-232.
- Pomerantz, A. M. (1986). Extreme case formulations: A new way of legitimating claims. *Human Studies*, 9, 219-230.
- Portes, A. (1994). Introduction: Immigration and its aftermath. *International Migration Review*, 28 (4), 632-639.
- Portes, A., & Rumbaut, R. (2001). *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Potter, J. (2004). Στάσεις, κοινωνικές αναπαραστάσεις και η δια/του λόγου ψυχολογία. Στο Μ. Wetherell (Επιμ.), *Ταυτότητες Ομάδες και Κοινωνικά Ζητήματα* (σελ. 175-252). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Potter, J., & Wetherell, M. (2007). *Λόγος και Κοινωνική Ψυχολογία. Πέρα από τις Στάσεις και την Συμπεριφορά*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Pratsinakis, E. (2005). Aspirations and strategies of Albanian immigrants in Thessaloniki. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 7 (2), 195-212.
- Renan E. (2009). *Τι είναι έθνος; Προσευχή πάνω στην ακρόπολη*. Αθήνα: Ροές.
- Robson, C. (2010). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα: Gutenberg.

- Sacks, H. (1995). *Lectures on conversation, Lecture 2*. U.S.A., U.K., Australia: Blackwell.
- Said, E. (1996). *Οριενταλισμός*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Sapountzis, A. (2013). Dominant group members talk about the acculturation of immigrants in Greece: Who is in charge of the acculturation process? *Hellenic Journal of Psychology, Vol. 10*, 24-46.
- Schegloff, E. A. (1991). Reflections on talk and social structures. Στο D. Boden & D. Zimmerman (Επιμ.), *Talk and Social Structure* (σελ. 44-70). Cambridge: Polity.
- Schegloff, E., A. (1992). In another context. Στο A. Duranti & C. Goodwin (Επιμ.), *Rethinking Context* (σελ. 191-229). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, E., A. (1997). Whose text? Whose context? *Discourse and Society* 8, 165-187.
- Smith, D. A. (2000). *Εθνική Ταυτότητα*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τριανταφυλλίδου, Α. (2010-α). Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα: Εμπειρικό πλαίσιο και θεωρητικές προσεγγίσεις. Στο Α. Τριανταφυλλίδου & Θ. Μαρούκης (Επιμ.), *Η Μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα* (σελ. 13-57). Αθήνα: Κριτική.
- Τριανταφυλλίδου, Α. (2010-β). Διαστάσεις και χαρακτηριστικά της μετανάστευσης προς την Ελλάδα. Στο Α. Τριανταφυλλίδου & Θ. Μαρούκης (Επιμ.), *Η Μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα* (σελ. 1-97). Αθήνα: Κριτική.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Oxford: Blackwell.
- Van Dijk, T. A. (1984). *Prejudice and Discourse: An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. Amsterdam: Benjamins.
- Van Ours, J., & Veenman, J. (2003). The educational attainment of second generation immigrants; the roles of class, ethnicity and school context. *Sociology of Education, vol. 69*, 255-275.
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. Στο N. Bozatzis & T. Dragonas (Επιμ.), *The Discursive Turn in Social Psychology* (σελ. 95-119). U.S.A.: Taos Institute Publications.
- Wetherell, M. (2004). Ομαδική σύγκρουση και η κοινωνική ψυχολογία του ρατσισμού. Στο M. Wetherell (Επιμ.), *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα* (σελ. 254-334). Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Wimmer, A., & Schiller, A. G. (2002). Methodological nationalism and beyond: Nation-State building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2, 301-334.
- Wooffitt, R. (1992). *Telling Tales of the Unexpected: The Organization of Factual Account*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Χρυσόχοου, Ξ. (2005). *Πολυπολιτισμική Ταυτότητα. Οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χρηστάκης, Ν. (2010). *Το πρόσωπο και οι άλλοι. Θέματα Επικοινωνίας και Κοινωνικής Ψυχολογίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ψαρρού, Ν. (2005). *Εθνική Ταυτότητα στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Gutenberg.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Κείμενο παρουσίασης

Ονομάζομαι Λιάνα Λάρδη και είμαι φοιτήτρια στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «συγκρούσεις και επικοινωνία» του ΕΚΠΑ. Στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας μου θα κάνω μια έρευνα σχετικά με την μετανάστευση και το ζήτημα των εμπειριών ζωής των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην Ελλάδα. Η κουβέντα η οποία θα κάνουμε αφορά ουσιαστικά μια αφήγηση της ζωής σας, από τα παιδικά σας χρόνια μέχρι σήμερα, ο,τιδήποτε ειπωθεί στη συνέντευξη είναι εμπιστευτικό και το υλικό της συνέντευξης θα χρησιμοποιηθεί μόνο για επιστημονικούς σκοπούς και ανώνυμα. Μπορείτε να αρνηθείτε να απαντήσετε σε οποιαδήποτε ερώτηση και ακόμη να μου ζητήσετε να τερματίσουμε τη συνέντευξη αν δεν αισθάνεστε άνετα. Για πρακτικούς λόγους η συνέντευξη θα ηχογραφηθεί.

Α ΑΞΟΝΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ, ΕΑΥΤΟΣ & ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.

1. Μίλησε μου λίγο για τον εαυτό σου (ηλικία, οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση).
2. Πού γεννήθηκες; α) Αν γεννήθηκε στην Αλβανία: πόσο χρονών ήρθες; Έχεις αναμνήσεις από το ταξίδι ή τις πρώτες μέρες που ήρθατε στην Ελλάδα; Β) Αν γεννήθηκε στην Ελλάδα: τις πρώτες σου επαφές με την αλβανική κουλτούρα τις θυμάσαι; Θα μπορούσες να τις περιγράψεις;
3. Έχουν αναφέρει οι γονείς σου τους λόγους και τα αίτια που πήραν την μεγάλη απόφαση να φύγουν από την χώρα τους;
4. Γνωρίζεις το ταξίδι αυτό, πως πραγματοποιήθηκε; Θα ήθελες να μου το περιγράψεις λίγο;
5. Όταν ήρθατε οι συνθήκες και η εγκατάσταση σας στην Ελλάδα πώς ήταν;

B. ΑΞΟΝΑΣ

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

1. Οι δικές σου αναμνήσεις από την πρώτη σου επαφή με την Ελλάδα, ποιες είναι; (στην περίπτωση που στο δεύτερο ερώτημα του πρώτου άξονα έχει απαντήσει ότι δεν γεννήθηκε εδώ).
2. Με την γλώσσα; Είχες δυσκολίες στην εκμάθηση της; Με ποιο τρόπο την έμαθες;
3. Θα ήθελα να μου περιγράψεις τα σχολικά σου χρόνια. Αντιμετώπισες δυσκολίες προσαρμογής-ενσωμάτωσης;
4. Αντιμετώπισες ή αντιλήφθηκες πιθανόν διακρίσεις στο σχολικό ή κοινωνικό σου περιβάλλον;
5. Ο κοινωνικός σου περίγυρος; Η ανάπτυξη φιλικών δεσμών ήταν μια εύκολη διαδικασία για εσένα;

Γ. ΑΞΟΝΑΣ

ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

1. Μετά το σχολείο, τι έκανες; Σπουδές, εργασία.
2. Στην Ελλάδα του σήμερα, τι δυσκολίες αντιμετώπισες ή αντιμετωπίζεις στον εργασιακό χώρο; Θα ήθελες να μου περιγράψεις λίγο την διαδικασία ανεύρεσης εργασίας; Έπαιξε κάποιο ρόλο η καταγωγή σε αυτή την διαδικασία;
3. Συνθήκες εργασίας που επικρατούν;
4. Οι εργασιακές σου σχέσεις;
5. Η οργάνωση της ζωής σου, η καθημερινότητα σου, πως είναι στην πραγματικότητα και πως την φανταζόσουν; Υπάρχουν διαφορές; Αν ναι τι φταίει;
6. Ο ελεύθερος χρόνος πως τον αξιοποιείς; Ο φιλικός περίγυρος, ερωτική σχέση, έχει σχέσεις και με άτομα άλλων εθνικοτήτων;

Δ. ΑΞΟΝΑΣ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΒΙΩΜΑ

1. Μπορείς να φέρεις στο μυαλό σου ήθη- έθιμα που διατηρούνται ως σήμερα; Στην οικογένεια σου;

2. Έχεις κάνει κάποιο ταξίδι στην χώρα καταγωγής σου; Τι συναισθήματα, εικόνες σου δημιούργησε;
3. Τι αντιμετώπιση είχε από τους ομοεθνείς;
4. Θα το σκεφτόσουν μελλοντικά για ενδεχόμενη εγκατάσταση στην χώρα καταγωγής σου;
5. Θεωρείς πως θα ενσωματωνόσουν πιο γρήγορα και πιο εύκολα αν χρειαζόταν να επιστρέψεις στην χώρα καταγωγής σου? (σε οποιαδήποτε απάντηση αρνητική ή θετική ποια στοιχεία είναι αυτά που το επιτυγχάνουν)
6. (Ο ίδιος πως το βιώνει) Θεωρείς πως διατηρεί στοιχεία και από τις δυο κουλτούρες; ποια είναι αυτά

Ε.ΑΞΟΝΑΣ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

1. ΠΩς την βλέπεις εσύ ο ίδιος την μετανάστευση, ποια είναι η άποψη σου; Και στην περίπτωση που υπάρχουν σκέψεις μετανάστευσης, αν πιστεύεις ότι θα σου ήταν πιο εύκολο λόγω του ότι η οικογένεια σου το έχει ζήσει
2. Στην χώρα υποδοχής θεωρείς, εδώ στην Ελλάδα, θεωρείς πως είσαι ενσωματωμένος, κατά τι γνώμη σου τι θα πρέπει να κάνει ένα άτομο για να ενσωματωθεί; Ποιες πρακτικές θα πρέπει να ακολουθήσει;
3. Θεωρείς πως διατηρεί στοιχεία και από τις δυο ταυτότητες; Ποια;

Ζ.ΑΞΟΝΑΣ

ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ

1. Μελλοντικά, για παράδειγμα τα δικά σου παιδιά θα είναι μετανάστες τρίτης γενιάς, βλέπεις να χάνεται σταδιακά το πολιτισμικό στοιχείο; Υπάρχουν τρόποι διατήρησης του, επιθυμείς την διατήρηση τους; Τι θα έκανες για την διατήρηση τους;
2. Σε είκοσι χρόνια από τώρα ιδανικά που θα ήθελες να βρίσκεσαι; Πώς θα ήθελες να είναι η ζωή σου;
3. Πιστεύεις με τα σημερινά δεδομένα πως θα μπορέσεις να καταφέρεις τις προσδοκίες σου;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ/ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΗΛΙΚΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΣΠΟΥΔΕΣ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ
Συνέντευξη 1η: Βούλα	Αλβανία	27 ετών	3,5 ετών	Νέο Ψυχικό, Αθήνα	Μεταπτυχιακές σπουδές: Πολιτισμικές και Κινηματογραφικές σπουδές στα Ε.Μ.Μ.Ε	Άνεργη	Οικονομικοί
Συνέντευξη 2η: Ιάκωβος	Εμετίν, Αλβανία	31 ετών	12 ετών	Κυψέλη, Αθήνα	Ι.Ε.Κ. Ηχοληψία και Μουσική Τεχνολογία	Τεχνικός Υπολογιστών	Οικονομικοί/Κοινωνικοί
Συνέντευξη 3η: Νίκος	Μπεράτι, Αλβανία	26 ετών	2 ετών	Μαρούσι, Αθήνα	Τεχνικό Λύκειο	Άνεργος	Πολιτικοί/Κοινωνικοί
Συνέντευξη 4η: Ευτύχης	Μπεράτι, Αλβανία	27 ετών	5 ετών	Γκύζη, Αθήνα	Οικονομικές Σπουδές στο Deree College	Άνεργος	Οικονομικοί
Συνέντευξη 5η: Φαίη	Τύραννα, Αλβανία	31 ετών	4 ετών	Μενίδι, Αθήνα	Ιατρική Σχολή Αθήνα	Τηλεφωνήτρια	Πολιτικοί/Οικονομικοί
Συνέντευξη 6η: Κώστας	Λούσνια, Αλβανία	26 ετών	9 ετών	Κάτω Πετράλωνα, Αθήνα	Βιοιατρική Τεχνολογία ΤΕΙ Αθήνας	Διανομέας	Οικονομικοί
Συνέντευξη 7η: Άρης	Μπεράτι, Αλβανία	26 ετών	7 ετών	Κάτω Πετράλωνα, Αθήνα	Μηχανικός Μεταλλείων Μεταλλουργών Ε.Μ.Π.	Άνεργος	Οικονομικοί
Συνέντευξη 8η: Μαρία	Λουσινιέ, Αλβανία	25 ετών	3 ετών	Νέα Κηφισιά, Αθήνα	Φιλοσοφία, Παιδαγωγική και Ψυχολογία Αθήνα	Καθηγήτρια Ιδιωτική Εκπαίδευση	Οικονομικοί
Συνέντευξη 9η: Ένα	Τύραννα, Αλβανία	31 ετών	6 ετών	Γαλάτσι, Αθήνα	Διοίκηση Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας ΤΕΙ Αθήνας	Διοικητικό Προσωπικό στο ΜΗΤΕΡΑ	Οικογενειακοί
Συνέντευξη 10η: Αλίκη	Φιέρ και Ελμιάζαι, Αλβανία	21 ετών	1 έτους	Μαρούσι, Αθήνα	Φωτογραφία και Οπτικοακουστικών Μέσων ΤΕΙ Αθήνας	Άνεργη	Οικονομικοί

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΣΥΜΒΟΛΑ ΜΕΤΑΓΡΑΦΗΣ

↑	Δηλώνει ανύψωση τονισμού
↓	Δηλώνει τονισμό με φθίνουσα πορεία
:::	Δηλώνει προέκταση του προηγούμενου φωνήεντος
(.)	Δηλώνει σύντομη διακριτή παύση
(...)	Κάθε επιπλέον τελεία δηλώνει παύση διάρκειας περίπου μισού δευτερολέπτου
;	Χρησιμοποιείται με τη γραμματική του σημασία κατά την έναρξη εκφοράς με ερωτηματικό τόνο
>κείμενο<	Περικλείουν τμήμα ομιλίας του οποίου η εκφορά του είναι διακριτά πιο γρήγορη από την περιβάλλουσα
<u>κείμενο</u>	Δηλώνει έμφαση
«κείμενο»	Δηλώνει πλάγιο λόγο – ενεργητική εκφώνηση
((κείμενο))	Δηλώνει συμπληρωματική εκτός συνομιλίας πληροφορία
°κείμενο°	Δηλώνει τμήμα ομιλίας που εκφέρεται σε διακριτά χαμηλότερη ένταση από την περιβάλλουσα
ΚΕΙΜΕΝΟ	Δηλώνει τμήμα ομιλίας που εκφέρεται σε διακριτά υψηλότερη ένταση από την περιβάλλουσα
[κείμενο]	Δηλώνουν την αρχή και το τέλος επικαλυπτόμενου τμήματος ομιλίας δυο ή
[κείμενο]	περισσότερων συνομιλητών